13/33
11-088-89
Cena váz. výt. 35 Kčs



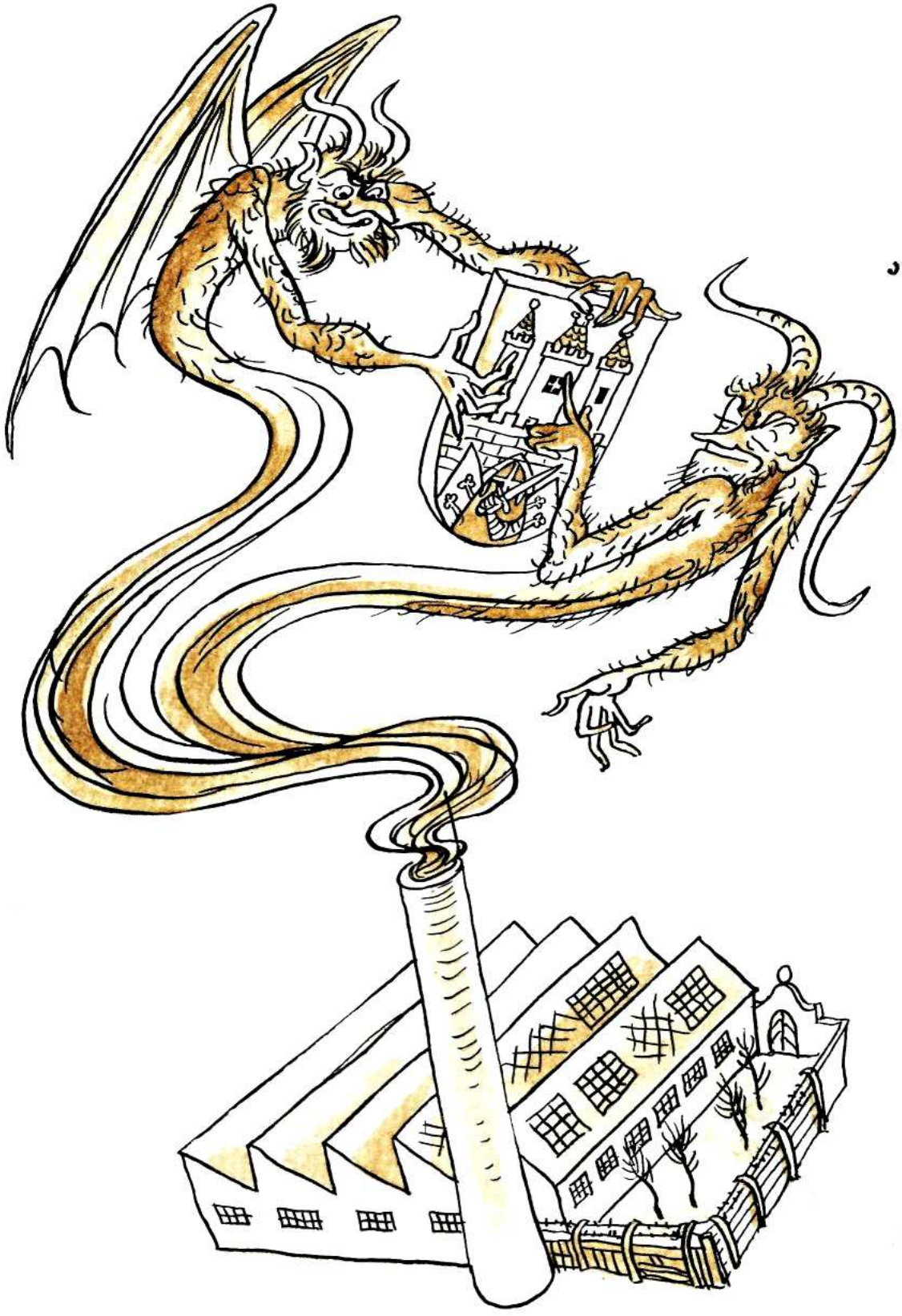
NOVÉ PRAŽSKÉ POVĚSTI

VÁCLAV CIBULA

CYRIL BOUDA



PANORAMA



NOVÉ PRAŽSKÉ POVĚSTI

VÁCLAV CIBULA
ilustroval
CYRIL BOUDA



PANORAMA

© Václav Cibula, 1989
Illustrations
© Cyril Bouda, dědicové, 1989

ISBN 80-7038-070-5

O pánech a kmánech



Král Jiřík z Poděbrad měl svého času k obveselení a kratochvíli šaška, kterému všichni říkali Paleček. Postavou byl Paleček nevelký, človíček jako za dva kudla, to je pravda; ale také je pravda, že byl poctivější a spravedlivější než celá královská rada dohromady. Přál chuďasům a dovedl svému králi povědět pravdu, i když leckdy byla hořká jako pelyněk a trpká jako nedozrálé trnky. Pocházel z málo urozeného zemanského rodu, ale pro svou bystrost a vtip směl sedávat s králem při hodovním stolu i v jednací síni jeho rádců. Lidé ho měli

rádi a nikdy o něm nemluvili jinak než jako o bratru Palečkovi, protože on jediný směl říkat králi bratře.

Jednou si vyjel král s Palečkem za pražské hradby, aby si alespoň nakrátko odpočinul od vladařských starostí. Sotva projeli Špitálskou bránou, otevřela se před nimi utěšená rovina Špitálského pole s loukami, štěpnicemi a s vinicemi na přívrší. Paleček se chvíli rozhlížel a pak se zeptal:

„Bratře králi, komu patří ten pěkný kraj s tolika loukami a sady?“

A Jiřík odpověděl:

„Chudákům ze špitálu.“

„Proč by byli chudáci, když mají tak bohatý kus země?“

Král pokýval hlavou.

„Ve špitálech žijí jen lidé staří, nemocní a opuštění, o které by se jinak nikdo nepostaral.“

Paleček si zamyšleně prohlížel kraj podle cesty. Viděl osamělé domky, rozlehlé sady v květu, lány obilí a při řece trávu zelenou jako krušpánek. O špitálu už nepromluvil ani slovo.

Když nadešel pátek, vydal se Paleček do špitálu a přišel tam zrovna k polednímu. Špitálníci ho přivítali s radostí a hned ho pozvali k dlouhému dubovému stolu, aby s nimi pojedl.

Oběd byl chudičký; řídká vodnatá polévka, nemaštěné kroupy a pár drobných rybek rosolek. Paleček se zeptal:

„Vždycky takhle obědváte?“

„Vždycky ne,“ řekl jeden z chudáků. „Většinou dělají polévku ve velkém kotli, do kterého roztrousí pár kůrek ze sýra. Někdy máme špetku zelí, hrstku hrachu, ponejvíc jen nemaštěné jáhly nebo rozkrájenou řípu. Ale neříkej to špitálnímu mistru, nebo nám bude lát, že klevetíme.“

Paleček se dál už na nic neptal. Když dojedli, chvíli s nimi ještě šprýmoval, aby je rozveselil, a vrátil se domů.

Za týden se vydal ke Špitálské bráně znovu, ale tentokrát šel rovnou ke špitálnímu mistru. Pozdravil ho a poprosil, aby s ním směl poobědvat, neboť je utrmácený po cestě a vytrávilo mu tolik, že sotva stojí na nohou.

Mistr se ošíval, vyprávěl Palečkovi zeširoka, jak těžko se žije ve špitále, lamentoval na vysoká vydání a na plat, který musí dávat zvoníkovi i kuchařce, stěžoval si na neúrodu, na mšice a na kobylky, na motolici ovcí a na zloděje. Paleček ho chvíli poslouchal, potom si přisedl ke stolu mezi špitální úředníky a písaře a bez dlouhých řečí se pustil do jídla.

Stůl se pod mísami jen prohýbal. Byly tam ryby několikery, pečené, smažené i s kořením, celá hora koláčů, víno dvoje, všeho, co jen hrdlo ráčí. Paleček ani nečekal na konec oběda, znenadání si otřel bradu, vstal a rychle se rozloučil.

Běžel rovnou ke králi, vpadl do síně a zvolal žalostně:

„Bratře králi, bratře králi, tam je zle! Tam je tak zle, že už ani hůř být nemůže!“

Král se znepokojil a zeptal se:

„Bratře Palečku, co se děje? O čem to mluvíš?“

Paleček si povzdechl a řekl zkormouceně:

„Viděl jsem dům, jehož pánové mají rozlehlé a úrodné panství, ale trpí velikou nouzí a málem umírají hladem. Bydlí tam s nimi jejich služebníci a šafáři, ale ti mají břicha plná a všeho takový dostatek, že div nepuknou, a omastek jim teče po bradě, až svítí.“

Král se zamračil a řekl:

„Kdo něco takového jakživ uviděl a uslyšel? Není přece možné, aby se měl služebník lépe než jeho pán. Kde se taková hanebná věc děje?“

Paleček mu vypravoval, co viděl ve špitále, a nakonec řekl:

„Tak to je, bratře králi. Povídal jsi, že celá pěkná rovina za Špitálskou bránou je k potřebě těm starým a nemocným lidem. Oni jsou tedy pány ve špitálu a šafář, mistr špitální a ti ostatní jim mají sloužit. Proto tě prosím, pošli tam svého hofmistra, ať zjedná nápravu. Přikaž, ať mistr špitální a šafář a ostatní služebníci dávají svým pánům pořádné ryby a jídlo, jak se patří. Ať se o ně líp starají, aby už netrpěli hlad ani nouzi.“

Král přivolal hofmistra a řekl mu přísně:

„Jdi s Palečkem bez omeškání do špitálu a přikaž tam mým jménem, aby mistr a šafář a všichni ostatní dávali svým pánům tolik jídla, kolik potřebují. Jestliže tak neučiní, vsadím je do vězení a do nejdelší smrti nedostanou nic než vodnatou polévku s drobečky červivého sýra.“

Hofmistr se vydal s Palečkem do špitálu a vyřídil, co rozhodl král. Od té doby dostávali chudí ve špitálu v pátek dvoje ryby a v ostatní dny jídlo, jaké si zasloužili. A tak zůstalo, dokud špitál trval.

Nebo aspoň tak dlouho, pokud žil Paleček.

O čtyřech Josífcích

Psal se rok 1775. Robotný lid zakoušel od vrchnosti tolik protivenství a útlaku, že se začal bouřit. Na mnoha místech vzali poddaní cepy a kosy a povstávali proti panstvu.

Císař slevil robotu na polovinu, avšak lidé nevěřili a vyhlášený patent pokládali za nepravý a lživý. Domnívali se, že pravý a skutečný patent jim vrchnost utajila a že jim císař slevil na robotě mnohem víc, nebo aspoň tolik, kolik sliboval.

Nejprve se vzbouřili poddaní na Náchodsku, povstali sedláci v kraji hradeckém, bydžovském, boleslavském a chrudimském, robotníci od Broumova i Trutnova. Vytvořili si svou guberniální radu se sídlem v Rtyni, shlukli se ve veliký zástup a ozbrojeni cepy, kosami a starými mušketami táhli k Praze; kudy šli, tam se k nim přidávali další a další nespokojenci. Urychleně byly zalarmovány všechny posádky v Čechách, asi čtyřicet tisíc mužů, posílených čtyřmi pluky jízdy. Proti takové přesile nemohlo selské vojsko prorazit a na hrázi chlumeckého rybníka utrpěli vzbouřenci těžkou porážku. Právě tehdy se začalo říkat o člověku, který všechno ztratil a všechno prohrál, že dopadl jak sedláci u Chlumce.

Zajatých bylo tenkrát tolik, že nestačily ani všechny stodoly a sýpky v širokém okolí Chlumce; když už císařští neměli další zajatce kam zavírat, uřezali jim knoflíky a spinadla u kalhot, aby nemohli uprchnout. Sedm buřičů bylo pro výstrahu oběšeno, další týráni, mučeni, biti.

Zbytek povstalců se však nechtěl vzdát, a tak se v jarním měsíci březnu valily k Praze početné houfy z Pardubicka i Chrudimska, Náchodska i Bydžovska, od Čáslavi i Hradce, od Chebu, Teplé i Stříbra.

Nikdo je nevedl, nikdo nesrovnal jejich řady, nikdo jim neřekl, co mají dělat, aby prosadili svou. Šli v menších i větších houfech, které se slévaly ve veliký zástup, jako se spojují pramínky a prameny v širokou řeku.

A bylo těch povstalců na patnáct tisíc. Několik menších houfců přitáhlo k městským hradbám a žádalo vpuštění, avšak brány byly zavřeny a nikdo jim neodpovídal.

Největší zástup se zatím blížil ke Špitálsku, ale tam už stál v plné pohotovosti jízdní pluk císařského vojska. Vojáci měli rozkaz, aby

zahájili útok, kdyby došlo jen k jediné násilnosti.

Když sedláci uviděli seřazený regiment, na chvíli se zarazili. Z vojska se oddělilo několik jezdců a rozjelo se vstříc odbojným robotníkům. Byl to pražský purkrabí Fürstenberg, polní zbrojmistr Wied a dva zemští úředníci. Čtyři sedláci odhodili cepy a pokročili proti panstvu; stáli těsně u sebe a hleděli na vrchnost nepřátelsky a vzpurně.

„Proč přicházíte v tak velikém počtu?“ zeptal se purkrabí. „A co vlastně žádáte?“

Jeden ze čtveřice, byl to sedlák Josef Miran, konšel ze vsi Přezletic na Kouřimsku, vykřikl zhurta:

„Jdeme do Prahy a chceme svobodu!“

Uviděl, že oba jezdci po stranách popojeli blíž a sáhl si rychle pod kabát. Purkrabí si toho pohybu všiml.

„Co to ukrýváš pod kabátem?“

Sedlák se zamračil a vykřikl:

„Karabáč! Karabáč na panské šelmy, jako jsi ty!“

Purkrabí zrudl ve tváři, ale ovládl se. Vztyčil se ve třmenech a zvolal k čelu velkého houfu:

„Proč jste přišli? Co žádáte?“

V houfu to zahučelo a kdosi vykřikl:

„Chceme svobodu od roboty!“

A pak už volali sedláci jeden přes druhého:

„Slíbili jste, že zrušíte robotu! Musíte dodržet slovo!“

Purkrabí zdvihl ruku, aby je utišil. Hlasy začaly umlkat.

„Zvolte si ze svých řad dvacet rychtářů. Pojedou s námi vyjednávat na gubernium.“

Sedláci mu odpověděli posměšnými výkřiky. Léčka byla příliš průhledná. Houf poddaných se srazil v pevnou řadu, nad hlavami se jim objevily cepy a zdvižené pěsti.

Purkrabí se snažil překřičet vřavu, ale nadarmo. Obrátil se a kývl na pana Wieda. Všichni čtyři pobídli koně a tryskem se rozjeli zpátky k vojsku. Tam purkrabí krátce promluvil s Wiedem a zamířil k Špitálské bráně.

Polní zbrojmistr Wied chvíli čekal, potom dal úsečný povel. Jízda s tasenými šavlemi se rozletěla proti sedlákům, za ní pěchota s nasazenými bodáky.

Útok byl prudký. Sedláci strhli několik jezdců z koní, několik hlav zkrvavili kamením a cepy, ale proti nájezdu cvičené jízdy byli téměř bezbranní. Zakolísali, začali couvat. Netrvalo dlouho a zástup byl



rozprášen na všechny strany, rozehnán, rozbit.

Vojáci zajali na osm set sedláků a uvěznili je v Invalidovně, dvě stě dalších odvedli do Prahy a uvrhli je do vězení, kde čekali na přísné tresty.

Ti čtyři, kteří se postavili s odbojnou tváří proti Fürstenbergovi, zaplatili životem. Josefa Mirana z Přezletic popravili přímo na místě, kde hrozil purkrabímu karabáčem.

Na prsa mu pověsili ceduli s německým a českým nápisem:

Buřič a lupič z rebelantské bandy selské.

Doslova a do písmene zněl ten nápis takto:

Zbaurzic a Raubirz z rebelantský selský bandy.

Druhý ze čtveřice byl popraven opodál u Invalidovny, třetí při Vídeňské silnici před Vyšehradskou bránou, čtvrtý před Újezdskou bránou u silnice do Plzně.

A protože se náhodou všichni čtyři jmenovali Josefové, říkal lid po dlouhá léta tomu místu, kde se postavili sedláci proti pražskému purkrabímu, s láskyplným smutkem U čtyř Josífků.

Tam, kde umřel Josef Miran, stál dlouhá léta dřevěný kříž; a vždycky pod ním bylo plno květů.

Selské povstání bylo rozbito a potlačeno, ale bez významu přece jen nezůstalo. Poddaní si uvědomili svou sílu. A jejich pochod na Prahu uspíšil vydání robotních patentů. I když na zrušení roboty si museli počkat ještě bezmála osmdesát let.

Široká rovina mezi Vltavou, vrchem Vítkovem a Mezihořím bývala dlouho tichá a poklidná. Četné louky a pole patřily v nejstarších dobách většinou k obci Poříčí, ještě před polovinou třináctého století však připadly křižovnickým špitálníkům. Ti sice brzy přenesli špitál od poříčského kostela k staroměstskému ústí Kamenného mostu, ale všechen majetek na rozlehlé rovině jim už zůstal. Tehdy se začal objevovat název Špitálské pole nebo Špitálsko.

Za Karla IV. se všechno změnilo: pole se střídala se zahradami, na svazích vrchů vyrostly vinice. Rozvodněná Vltava nejednou odplavila ornou půdu nebo zanesla pole kamením a bahnem; a je psáno, že po jedné takové povodni bylo Špitálsko pokryto dřívím, rozličnými almarami, truhlami, ploty, střechami i celými mlýny a chalupami.

Tenkrát se říkalo té oblasti také Zábransko, protože byla za bránou, anebo Zahradsko, podle zahrad. Na okraj táhlé roviny se začali stěhovat právem zákupním robotní zemědělci, kteří za roční plat, dávky a robotu obdělávali půdu. Tak vznikla osada, jež dostala jméno

Těšnov. A byly tu široko daleko nejen louky, pole a vinice, ale i štěpnice, chmelnice a travnaté svahy se skřípinami.

Odtud vyrazilo 14. července 1420 na pětadvacet tisíc Zikmundových křižáků v čele s míšeňskou jízdou proti Žižkovi, který se opevnil na vrchu Vítkově; a tady také bitva skončila, když ze Špitálské brány vytáhl na Špitálské pole houf táborů a pražanů, aby vpadl ustupujícím Zikmundovým vojskům do boku.

Po čtyřech letech stanul už úplně slepý Žižka na Špitálsku znovu: tentokrát proto, aby potrestal Prahu za její jednání se Zikmundem. Tehdy vyšlo ze Špitálské brány poselstvo, vedené Janem Rokycanou, a odvrátilo Žižku od jeho úmyslu.

V šestnáctém století byla zavlečena do Prahy zlá nemoc podobná moru. Pražané vyháněli nemocné za hradby, takže museli nocovat v koutech při řece za Poříčskou bránou; tam dala pražská obec nedlouho před tím vyvézt dřevěné boudy prodavačů z Rybího trhu, aby nepřekážely při velkém a slavném korunovačním turnaji, a v těch boudách našli nemocní útočiště. V sousedství bud postavila pak zděný dům pro chudé a dala v něm zřídit špitál.

Od toho století mělo Špitálsko pověst nevalnou: loupežná přepadení a mordy tu byly na denním pořádku; nejvíc v těch dobách řádil na Špitálském poli bývalý hradský holomek jménem Smekbidlo. Za Rudolfa II. se konaly na Špitálsku souboje; a bylo jich tolik, že pozvat někoho na Špitálsko znamenalo totéž, jako vyzvat ho na souboj. I proslavený Rudolfův alchymista Kelley tu v souboji zabil svého protivníka, dvorního úředníka.

Třicetiletá válka znamenala pro celou špitálskou oblast velikou zhoubu: po bitvě na Bílé hoře bylo celé území zpustošeno, mlýny Na kameni lehly popelem, špitál byl rozbořen a stržen, z domků a chalup osadníků zůstaly černé trosky. Štěpnice i ovocné sady byly vykáceny nebo vypáleny, vojáci strhali vinice, zdupaná pole zarostla býlím a plevelem.

Dlouho, předlouho trvalo, než se Špitálsko vzpamatovalo.

Ve druhé čtvrti osmnáctého století nastal čas nových nadějí: vlašský hrabě a podmaršálek Petr Strozzi, těžce zraněný na tažení proti Turkům, přikázal v poslední vůli založit na Špitálsku veliký dům pro vojenské invalidy a vysloužilce, kteří by tu i s rodinami dožili své dny. Plány k budově pro čtyři tisíce lidí nakreslil sám slavný Kilián Dienzenhofer: mělo tu být devět dvorů s arkádami, vlastně celé město s krámy, lékárnami, školou, mlýnem i jatkami. Chybělo už jedno jediné: peníze. A tak pro nedostatek prostředků byla postavena jen

devítina zamýšlené invalidovny.

Roky klidu vystřídala nová válečná bouře: na Špitálském poli se utábořilo pruské vojsko. Když Prušáci odtáhli, zůstaly stát na Špitálsku jen dva domy: plavecká hospoda U posledního penízu a hospoda Kaucká. Na dlouhou řadu let byl prostor mezi Vítkovem a řekou vylidněný, opuštěný.

Potom koupil pozemky bývalého špitálu bohatý pražský knihtiskař Jan Ferdinand ze Schönfeldu, na jehož papíru byly vytištěny téměř všechny knihy, které u nás kolem roku 1800 vyšly. Podle tehdejší módy tu vystavěl letohrádek a kolem něho rozsáhlou zahradu, jíž se říkalo Růžové údolí či Růžodol. Byly v ní četné skalky, umělé zříceniny a jeskyně, aleje a zahradní kouty; ovocná zahrada byla vyměřena ve tvaru Čech. Cesty a pěšiny ji rozdělovaly na jednotlivé kraje, stromy značily města a dostaly i jejich jména. Přesně podle mapy byla vyhloubena koryta řek: Labe i Vltavy, Jizery i Ohře. V divadelním sále se hrávalo divadlo, jež tak horlivě doporučoval svému pánovi jeho zaměstnanec Václav Matěj Kramerius. Avšak divadlo vynášelo pramálo a majitel s lehkým srdcem proměnil divadelní sál v tiskárnu kartounových šátků.

Na konci osmnáctého století se začalo Špitálsko opět zalidňovat: pozemky tu byly laciné, byl tady i dostatek jílovité půdy k výrobě cihel, a tak přímo na okraji cihelen rostly nové domy pro dělníky z továren i pro malé úředníčky z Prahy.

Zemské gubernium schválilo plán na novou osadu; a protože tenkrát bylo velkou módou jmenovat místa i stavby po členech panovnického rodu, předložil roku 1817 kouřimský krajský úřad zemskému guberniu žádost, aby nová osada dostala jméno Karolinenthal či Karlín – na počest císařovny Karoliny Augusty, manželky císaře Františka I.

Tak tedy dostal Karlín své jméno.

A co čtyři nešťastní Josífkové? Kam se poděla jejich jména? Po prvním z nich, Josefu Miranovi z Přezletic, dostala jméno ulice v Hostivaři. Jména ostatních tří rozvál vítr.

O původu Žižkova

Za dávných časů pokrýval území dnešního Žižkova hustý les; když pak byly lesy vykáceny, dal král Karel IV. zřídit na svazích a stráních

vinice, jež se zachovaly až do konce války třicetileté, a teprve poznenáhlu se proměnily v osamělé dvorce. Nejproslulejší z vinic se jmenovala Ohrada, jiná Holíkovská, ještě jiná Jednorožcova, Proutková, Bontamka, Ševčíkova, Smetanka, Čapková, Pernikářka, Rajsmonka, Sklenářka, Výšinka, Pražačka, Vendelínka; blíže vsi Olšanům byla vinice Koldicovská. Vinice za horou Šibeničnou, kde stálo na návrší staroměstské popraviště, se jmenovala Nebozízek. I vrch, který se zdvíhal nad svažitou krajinou, byl pokryt vinicemi; jedna z nich patřila ve čtrnáctém století měšťanovi Vítkovi z Hory, po němž dostal celý vrch jméno Vítkov. Po Žižkově památném vítězství začali jedni říkat tomu vrchu Na bojišti, jiným se líbil lépe název Kalich, že se tu pro kalich bojovalo, jiní žádali název Tábor; nejvíc se však ujalo jméno Žižkov, jež se poprvé objevuje v Staroměstské knize už roku 1427.

Pro ty nekonečné vinice se dostalo znamení vinné révy i do žižkovského znaku. Jsou to dva vinné keříky u městské brány, nad níž se zdvíhají dvě postavy: Karel IV., jenž přikázal osadit okolí Prahy vinnou révou, a Jan Žižka z Trocnova, který tu slavně zvítězil nad Karlovým synem Zikmundem.

Vinná réva ovšem není jen ve znaku Žižkova: někdejší Královské Vinohrady mají v červeném poli svého znaku knížete Václava, podle legendy zakladatele českého vinohradnictví; však také drží nad stříbrnou městskou bránou zralý hrozen. Vysočany mají ve stříbrné levé dolní čtvrti svého znaku tři vinné keře, Nusle jeden.

Vinice na rozbrázděném návrší východní části tohoto území nesla už v patnáctém století název Na židovské peci, latinsky In clibano Judaei; nedaleko odtud, směrem k Malešicům, stávala obec Sešovice, jež později zanikla ve víru bouřlivého času. Nikdo už neví, proč se tu už tenkrát říkávalo zrovna Na židovské peci; teprve později, mnohem později, se ten název začal připisovat dobám Marie Terezie. Tehdy císařovna přikázala zvláštním patentem, aby v Čechách žádný Žid nebyl trpěn, neboť Židé byli v podezření, že jsou spolčeni a srozuměni s nepřáteli. Proto se v březnu roku 1745 začali Židé stěhovat z Prahy. Zprvu jen za městské hradby, do Libně a pod Žižkov, kde čekali na návrat do Prahy, později za hranice země. Ti, kteří zůstali nakrátko za hradbami, osídlili někdejší vinici, kde si vařili a pekli pod širým nebem; proto dostalo to místo název Židovské pece.

V blízkosti vinice byly vylámány ve skále a v podzemí četné jeskyně, snad původně vinné sklepy, a podzemní prostory se staly na dlouhou dobu útulkem chudáků: ukrývali se v nich žebráci, tuláci,

zlodějové, vyděděnci před zákonem, když jim bylo v Praze příliš těsno, i lidé poctiví, kteří nemohli najít práci a nuzovali ve studených jeskyních a dírách. Nejeden v tuhé zimě i zmrzl.

Tady někde, směrem k Olšanům, je prý pohřben proslulý Golem rabbiho Löwa; rakev s jeho hliněným tělem vyvezl tajně z Prahy na morové káře Ašer Balbier a zakopal Golema poblíž staré vinice. Stalo se to prý v březnu roku 1592 a ta rakev tam leží dodnes.

Při nedalekém rozcestí na Karlín a Olšany stávala vysoká mohyla nasypaná z hlíny. Vypravuje se, že když přiváželi tělo knížete Václava z Boleslavi do Prahy, vůz na tom místě zastavil a koně pokračovali v cestě teprve tehdy, když lidé navršili k poctě knížete velikou mohylu.

Většina strání pod vrchem Vítkovem patřívala k obci zvané



Olšany; všechny ty dvorce, vinice a lány polí Viničných hor, které se táhly od Vítkova až k nuselské Folimance, dostaly v polovině devatenáctého století společné jméno Vinohrady. Když se rozrostly podle Vídeňské silnice mezi Bezovkou a Olšany nové domy, tato část města se pod názvem Vinohrady I osamostatnila.

Domů tu bylo zprvu jen poskrovnu; teprve když v sousedním Karlíně začalo být příliš těsno, stavělo se rychleji i tady. A protože pozemky v nerovných stráních byly laciné, rostly nové domy jako houby po dešti.

A jak byly tyto vrchy kdysi půvabné a sličné, tak na jejich svazích vznikla obec nad jiné chudobná a kormutlivá: v laciných domech bydleli chudí a nejchudší, na dvorcích čpěl kouř z domácích cihelen, chyběla voda, chyběla kanalizace.

V roce 1868 podalo padesát šest osadníků žádost, aby jejich obec dostala jméno Žižkov, na památku slavné bitvy Jana Žižky na hoře Vítkově. Tak se i stalo: na táhlém svahu mezi někdejším Šibeničním vrchem, jemuž se v té době už dávno říkalo Halovka, i na úpatí stráně mezi samotami Pražačkou, Rajsmonkou, Zámečkem, Dolní Sklenářkou, Boudečkou, Mirankou a Proutkovou teď stála obec, jež od 7. srpna 1877 nesla název Žižkov; čtyři roky nato byla povýšena na samostatné město a jím zůstala až do roku 1922, kdy se stal Žižkov součástí Prahy.

O rejtarovi z Šibeničního vrchu



V dnešní Husově ulici, v místech, kde se rozdělují cesty na Karlín a k Olšanům, stávalo kdysi staroměstské popraviště. Obyvatelé Starého Města byli v tu stranu uzavřeni Novým Městem, ale měli tu v držení Špitálskou bránu, později nazývanou také Poříčskou, i Novou či Horskou bránu, od níž vedla Horská silnice do Kutné Hory.

Na hrubé podezdívce se čtvero dveřmi stála šibenice o čtyřech sloupech a břevnech a opodál i sloup s velikým kolem, do něhož byli vplétáni odsouzenci. Říkalo se tenkrát celému tomu místu Šibeniční vrch a dlouhou dobu se tu zjevovala strašidla ve velikém počtu: po okolí bloudili v nočním čase viselci se zbytky provazu na hrdle, o půlnoci se tady ozývaly skřípavé hlasy, strašili tu i odsouzenci, jejichž těla si dal vozit k prvním pitvám doktor Jesenius ze slovutného učení univerzitního.

Když se za války krále Ludvíka spojili někteří šlechtici proti městskému stavu, uzavřela spolek i různá města, dobyla několik panských tvrzí a vydala škůdce katovi. Když takto dobyli tvrze Tochovic, nalezli tam mnoho zloupeného zboží, jež urozenci pobrali měšťanům; sedm pánů tehdy vzali do řetězů, odvedli do Prahy a na Šibeničním vrchu popravili. Mezi popravenými byl také pán Vilém Bechyně z Lažan; je zapsáno, že ještě cestou na popraviště zpíval posměšné a urážlivé písně a všelijak se pitvořil a poskakoval. Dlouho potom se prý pan Vilém Bechyně objevoval v noční době při úplňku v okolí Šibeničního vrchu, tancoval a smál se hlasem tak strašlivým, že se krev srážela v žilách.

Za starých časů se sbíhalo do Prahy mnoho všelijakých lotříků z venkova i z ciziny; nejhůř bylo za Rudolfa II. a po bitvě bělohorské, kdy se u nás rozmohla veliká nejistota na cestách i v městech. Loupili žoldnéři, loupila cháska loupežnická, nikdo si nebyl jist zdravím či hrdlem ani za bílého dne a za sedmero zámky. Ba i lidé při práci v polích museli mít při sobě sekery, oštěpy nebo jiné zbraně proti lotrům. Lupiči si ukrývali tváře larvami a potvornými kuklami nebo si přivazovali brady z koňských žíní a kozích chlupů, aby je nikdo nepoznal; chodili se sochorem nebo sekerou a někteří rufijáni měli i samostříly.

Tenkrát zřídili Pražané pro větší bezpečnost města i okolí zvláštní žoldnéřskou hotovost deseti rejtarů a deseti pěších. Dohlídku nad nimi měl rumomistr či dozorce, který se stal jejich hlavním rejtarem. Byl pověstný svou tvrdostí a ne jednoho loupežníka dostal do temnice anebo rovnou na popraviště. A pokaždé, když vyrazil se svými rejtary

a pěšáky za bránu, přivedl někoho v poutech, jednou vinného, jindy nevinného, s prázdnou se nevrátil nikdy.

Zanedlouho se začaly množit hlasy, že jedná nespravedlivě, ale rejtar se jenom smál, a páni konšelé byli rádi, že má tak pevnou ruku. Krádeží a loupeží však neubývalo, naopak se ještě množily a byly stále horší a horší; zvlášť za Poříčskou bránou docházelo k mordům bezmála každý den.

Až jednou přišel na rathaus chudý rybář ze Špitálska a vznesl proti rejtarovi obvinění, že sám olupuje a morduje poctivé lidi. Pánové se uradili a tajným šetřením zjistili, že rejtar žije na příliš vysoké noze a že utrácí při kostkách a karbanu veliké množství peněz. Přikázali tedy rybáři, který ty loupeže oznámil, aby nasedl do kočáru a vyjel na Špitálsko; ve stejnou dobu vyzvali rejtara, aby se tam vydal se svými muži na obhlídku.

Rejtar nic netušil, obstoupil se svou žoldnéřskou hotovostí kočár a už se dral do truhlic a sápal se rybářovi po hrdle; v tu chvíli však vyrazil z houští zástup pěších i jízdních, rejtara přemohli a odvedli do městské temnice. Na právu pak vyznal, že obíral a mordoval nejenom na cestách, ale i v ulicích, když byla noc bez měsíce; a nalezli v jeho sklepě mnoho stříbra, zlata a vzácných aksamitů.

Soud byl krátký a rozhodl přísně. Rozsudek kázal, aby byl oběšen při veřejné a hlavní silnici ve svých nejdražších šatech a na svém nejlepším hrdlovazu čili holstuchu.

Když rejtara vedli na Šibeniční vrch, měl na hlavě sobolovou čepici, na těle šarlatový plášť a kabát ze zlatohlavu, na nohou bílé boty se zlacenými ostruhami a opásán byl červeným dykytovým pásem. Nepatřila mu z toho ani jediná nitka; všechno pocházelo z loupeží.

Ale protože tenkrát bylo lupičů a loupežníků jako kvítí, někdo mu hned první noc všechno drahocenné oblečení stáhl a nechal ho jen v košili. A vyprávělo se dlouho, že ten rejtar chodí o půlnoci v košili ulicemi, hlasitě spílá těm, kteří ho okradli, a s hroznými kletbami hledá svou parádní rejtarskou uniformu.

O bezhlavém z Cimburkovy ulice

Mezi pražskými strašidly zaujímají přední místo bezhlavci. Pod vyšehradskými šancemi strašil bezhlavý rytíř i bezhlavý voják, v Liliové ulici vídali lidé v nočním čase bezhlavého templáře, v Karmelitské se objevovala krásná herečka Laura bez hlavy, známe dvojici bezhlavých Španělů, bezhlavého Francouze i Švéda, bezhlavého jezdce ze Starého Města, v Hybernské se objevoval další bezhlavý jezdec, tentokrát na trojnohém koni, po Emauzích chodil bezhlavý mnich s měšcem, jiný bezhlavec jezdil v dětském kočárku úvozem, na Vyšehradě hledal bezhlavý pod postelemi spáčů vlastní lebku, jiný chodíval na pavlači v podskalském domě U Alexandrů, na Valdštejnském náměstí se objevoval ponocný, kterému srazil hlavu sám Valdštejn, protože mu ponocný v noci zatroubil právě pod ložnicí.

Bezhlavé strašidlo měl i starý Žižkov.

Bylo to v dobách, kdy na laciných pozemcích pod Vítkovem rychle vyrůstaly ještě lacinější domy. Tenkrát postavil v Cimburkově ulici



dům pro chudé i jeden staroměstský kupec. Šetřil na písku i na maltě, na kamenech i na cihlách, takže dům měl mnoho puklin a prasklin, při dešti do něj zatékalo a v zimě čišel z každé štěrbiny mráz, že nocležníky přes tváře jen lískalo.

Kupec chtěl z chudáků zbohatnout, a snadno si spočítal, že čím víc lidí tam bude spát, tím víc peněz z nich vyzíská; byty v domě byly proto maličké, v každé světnici se tísnila jedna početná rodina. V přízemí i ve sklepě dal zřídit množství komůrek, a co komůrka, to noclehárna pro tolik lidí, kolik se jich tam jen vešlo; a byly ty komůrky tak nízké, že se v nich dospělý člověk nemohl ani postavit.

Kupci to však ještě nestačilo. Bez přestání měl strach, že leckdo spí v jeho domě zadarmo; marně ho fortnýř ujišťoval, že bez peněz na dlani nikdo ani práh nepřekročí. Myslel si, že ho okrádá i fortnýř, už nevěřil nikomu, a nakonec se rozhodl, že se přesvědčí sám. Vydal se na Žižkov a v podvečerní hodině bedlivě sledoval, jak cinkají drobné do misky ve fortně.

Zatím se venku strhl zlý nečas, lilo jako z okovu a ulice se proměnily ve špinavé potoky. Vítr rval listí ze stromů i tašky ze střech a dopuštění bylo minutu od minuty horší. Lakomec si toho všiml, teprve když uviděl, že se mu přes fortnu trousí lidé promoklí až na kůži. Hned ho napadlo, že by na té sibérii mohl vyzískat, a tak bez dlouhých řečí zvýšil poplatek za nocování. Kdo nechtěl nebo nemohl zaplatit, musel ven do nečasu. Chudáci majitele proklínali, svolávali



na něj nejhorší tresty, ale kupec se jen smál.

Setmělo se, kupec spokojeně přepočítal grošíky, zabalil je do hedvábného šátku a přikázal fortnýřovi, aby připravil koně na zpáteční cestu.

Sotva za sebou fortnýř zavřel dveře, ve stropě zapraskalo, dům se otřásl a ve zdi naskočila trhlina široká jako dlaň. Kupec chtěl vykřiknout, ale z hrdla mu nevyšel ani hlásek; chtěl uprchnout, ale nohy jako by mu nepatřily. Znenadání se podlaha zhoupla jako na vodě, ve stropě znovu zaharašilo a zalupalo, ozvala se rána a přední zeď domu se s rachotem rozpadla na kusy. Lidé vyběhli do nečasu a při loučích hledali zasypané; teprve nazítří se jim podařilo vyhrabat nocležníky z komůrky, jež byla těsně za fortnou. Nikdo je ani neznal jménem, tak byli chudí. Nakonec objevili i bezduché tělo lakomého kupce: ležel pod velkým trámem a chyběla mu hlava. Hledali ji několik dní, převrátili každou cihlu, každý kámen, ale ať hledali, jak hledali, nikde ji nenašli, a tak ho nakonec pohřbili bez hlavy.

Nový majitel dal dům opravit, ale nikdo tu už nechtěl bydlet, protože za větrných a deštivých nocí se začal objevovat v domě i v okolí duch lakomého kupce. Obcházel zdi, skláněl se mezi kameny, rozhrnoval houštiny za dvorkem, jako stín procházel světnicemi i komůrkami, hledal i v koutech staré fortny. Říkalo se, že hledá svou hlavu, ale nikdy ji nenašel a strašil tak dlouho, dokud dům nezbourali.

O Terezce

Žil kdysi v Praze jeden bohatec a ten se rozhodl, že si dá postavit v zeleni sadů na pokraji Žižkova letohrádek. Přikázal stavitelovi, jak má vila vypadat, a přál si tam skleníky i zimní zahradu, pěšinky sypané pískem i rajčůl pro koně. Potom už jen netrpělivě čekal, až se objeví na lomenici májka s pentlemi, na znamení, že se bude brzo stěhovat.

Stavitel byl člověk mladý, ale jeho jméno už mělo zvuk jako stříbro. A protože chtěl, aby ho nová vila proslavila ještě víc, dal si na práci záležet: sám dohlížel při kopání základů i na zedníky, když se začaly zdvíhat první zdi, a býval na stavbě od časného rána až do setmění.

Jednou tak obhlížel, jak zedníci chystají grunt na obmítku, a znenadání mezi nimi uviděl neznámou děvečku. Byla pěkná až k zajíknutí: vlasy jako len, oči z pomněnek, ve tvářích dva plátky z



růžového keře.

Vyptával se na ni tu i tam, ptal se zedníků i tesařů, až zanedlouho věděl všechno: že se jmenuje Terezka, že je to jediná dcera zednického mistra z Karlína, že mu sem nosívá šátek s chlebem a džbánek na žízeň a že je to děvečka nejenom pěkná, ale taky poctivá a hodná jako jarní slunce.

Den co den očekával, až se Terezka objeví, zdravil ji už z dálky a vždycky s ní ztratil několik slov k potěšení. Potom těch slov přibývalo a nakonec jí nabídl, aby pomáhala při práci v zahradě kolem vily. Terezka ráda souhlasila: zahradě rozuměla, věděla dobře, který kvítek chce stín a který plné slunce, který patří k vodě, ke zdi či na sluneční úpal. Sotva ráno přišla, už si zpívala, a bylo to, jako když vítr běží korunami anebo jako když se potok rozpovídá v trávě.

Mladý stavitel na ní mohl oči nechat a jenom usiloval, aby s ní mohl promluvit třeba jen nakrátko o samotě; vymýšlel pro sebe i pro ni nejrůznější záminky, aby se s ní mohl projít po Rajské zahradě, a lichotil jí slovy tak marcipánovými, že z nich šla Terezce hlava kolem. Vídali se den co den; a jak se zvečera dloužily stíny stromů, dloužily se i jejich procházky. Sedávali spolu pod kaštany i v jasmínu nad potokem a stavitel jí sliboval horoucí řečí, co všechno jednou bude, až mu dá slovo; na podepření slibů jí přinesl jednou hedvábný šátek, podruhé prstýnek, potřetí perlovaný pás. A stalo se, co se stát nemělo: Terezka se zadívala mladému staviteli do očí tak zblízka, že už nikoho a nic jiného neviděla ani neslyšela a jenom si přála, aby už byla svatba.

Zednický mistr se brzy dozvěděl, kolik uhodilo, a co se nedozvěděl, to si snadno domyslil. Hromoval a láteřil, hrozil a lamentoval, vysvětloval Terezce, že panská láska po zajících skáče, ale jako by hrách na stěnu házel; zakázal jí chodit na stavbu i do zahrady, ale Terezka se scházela se svým milým v úkrytech sadů a milovala ho tím víc.

Letohrádek už byl pod střechou, už zbývaly jen poslední práce a stavitel si znenáhla uvědomil, že s koncem stavby skončí i doba planých slibů a přijde chvíle, kdy by je měl plnit.

Nenápadně začal Terezce vysvětlovat, že ho nějakou dobu neuvidí, že ho čeká daleká cesta. Terezka chodila s očima červenýma od pláče, ujišťovala ho, že s ním půjde třeba na kraj světa a že se s ním nerozloučí, co živa bude. Mladý stavitel si už nevěděl rady: to, co dřív hořelo plamenem, teď sotva plápolalo, potom ten ohýnek vyhasl docela a mladý muž si jen lámal hlavu, jak se Terezky zbavit.

Když jednou navečer všichni odešli a stavba zůstala prázdná, navrhl stavitel Terezce, že ji provede letohrádkem. Vodil ji po všech pokojích a místnostech, chodbami i zahradou, nakonec ji zavedl i do sklepa a tam ji zahubil hedvábným šátkem, který jí kdysi daroval ze samé lásky. Tělo zakopal na místě zlého činu a pečlivě zahladil všechny stopy.

Nazítří hledal otec Terezku marně. Vyptával se kdekoho, ale nikdo nic nevěděl; ptal se i stavitele, ale ten mu sotva odpověděl. Pátrali pak po ní ještě dlouho, dlouho, ale jako by ze světa zmizela, už ji nenašli. Usoudili, že upadla do rukou zlých lidí, a oplakali ji.

Dny míjely a staviteli se začalo po Terezce stýskat. Litoval svého činu, ale ze strachu před trestem nic nevyzradil; jenom oddaloval den, kdy bude muset předat vilu jejímu majiteli. Bloudil po schodištích jako tělo bez duše, přemlouval své špatné svědomí, ale nepřemluvil. Nakonec dal přivézt na zahradu dva veliké kameny a vytesal z nich dvě sochy: jedna představovala dávnou bohyni Flóru, která prý vládla květinám, druhé dal podobu nešťastné Terezky. Postavil sochy do zahrady a nikdo ho víckrát nespatřil.

Do vily se nastěhoval majitel a jeho služebníci objevili ve sklepě pozůstatky ubohé Terezky. Všichni si domyslili, co se stalo, ale stavitele už nenašli, ať po něm pátrali sebevíc. Snad opravdu odešel někam daleko a ztratil se ve světě, ale možná že ho trest stihl docela blízko: lidé v okolí si totiž začali šeptat, že se Terezčin otec dopátral pravdy a že stavitele potrestal vlastní rukou; avšak zednický mistr mlčel, a proto se nad těmi dohady po nějaké době zavřela voda.

Zůstal jen příběh o pěkné Terezce a zůstaly jen dvě sochy na zahradě. Proslýchalo se, že v té, která představovala Terezku, je ukryt list a v něm přiznání, jak se to všechno vlastně stalo; lidé sochu rozbili, ale nenašli v ní nic. Tak zbyla jen druhá socha; po čase začali lidé věřit, že to je socha pravé Terezky, a nakonec dali jméno Tereza i celé veliké a krásné vile.

Stojí tam, u dolního žižkovského cípu Riegrových sadů, podnes. A podnes je v zahradě kamenná socha ženy, o níž se věří, že je to socha nešťastné Terezky.

O strašidle z Rajské zahrady

Od Senovážného náměstí až daleko podle vrchu Žižkova se táhly kdysi zahrady s letohrádky a vinice s viničními domky. Jedna taková zahrada bývala při cestě k olšanským hřbitovům a k Bezovce. Jmenovala se Rajská zahrada a rozkládala se na místě někdejší vinice. Po čase se z ní stala zásobní zahrada pražské obce a ještě později splynula s dnešními Riegrovými sady nebo byla zastavěna. Dnes z ní zbylo už jen jméno ulice U Rajské zahrady.

Tenkrát dávno na ní nebylo nic rajského; ve dne sice přehrčel občas po cestě furmanský vůz, ale při setmění tu nebývalo bezpečno, v okolí se potulovali všelijací loupežníci a cháska zlotřilá, která nikdy neměla pro nůž daleko. Uprostřed byla strž, jíž se říkalo Vlčí jáma. A protože mezi starými vyhnilými vrbami podle vodní strouhy se objevovala za tmy podivná světýlka, vyprávělo se o Rajské zahradě všelicos: že jsou tu bludná světýlka a ohniví muži, přístrachové čili strašidla bez hlavy nebo bez tváře, a tak se každý raději těm místům vyhnul. Kdo sem zvečera přece jen zabloudil či kdo nestačil stihnout za světla městskou bránu, musel počítat s ledajakým překvapením.

Jednou v neděli odpoledne šel po cestě k Bezovce mladý tovaryš se svou milou. Za tyčkovým plotem viděli pěknou zahradu, a tak nechali Bezovku Bezovkou; přelezli plot, posadili se k zadní stěně viničního domku a dívali se, jak nad městem zapadá slunce. Kolem bylo ticho, nikde nikdo, na dveřích domku visel zrezivělý zámek a uvnitř se nepohnula ani myš. Začalo se stmívat, tráva voněla, na nebi vyskakovaly hvězdy a ti dva pořád seděli a dívali se navzájem do očí. Pak vytáhl tovaryš z kapsy prstýnek a navlékl ho své milé na tenounký prst, rozpíchaný od jehly.

V tu chvíli stál před nimi vysoký hubený stařec, vlasy jako hříva, oči mu planuly. Mládenec vyskočil, ale stařec se na něj vrhl, začal ho rdousit vyzáblýma rukama a křičel:

„To by se ti rozdávalo z cizího! Pro tohle si tedy tvůj otec utrhoval, pro tohle šetřil! Abys pak rozdával prstýnky kdejaké poběhlici! Ale to se víckrát nestane, protože tě vlastníma rukama uškrtím, kdybys byl stokrát můj syn!“

A pak už jen sípal a svíral mládence za hrdlo stále víc a víc.

Tovaryš musel vynaložit všechnu sílu, aby se mu vytrhl. Popadl svou milou za ruku a oba prchali k plotu; ještě z cesty slyšeli, jak za nimi stařík spílá a lamentuje. Od té doby se tovaryš i jeho milá vyhýbali Rajské zahradě na sto honů.

Jindy chtěl majitel zahrady porazit ztrouchnivělý kaštan za viničním domkem; svěřil tu práci svému synovi a ten si přivedl dva tesaře s pilou a sekyrou. Sotva se však sekyra zasekla do kmene, vynořil se odněkud vychrtlý stařec, oči mu svítily jako v horečce, uchopil mladého muže za krk a volal:

„Takhle zacházíš s otcovým majetkem? I dřevo bys prodal, jen aby ti zbylo na freje a šejdířky, všechno bys zbůhdarma utratil při povětrném řemesle! Než takového syna, to raději nic!“

Tesaři chtěli starce odtrhnout, ale ten svíral mladého muže tak pevně, že nic nezmohli; jeden z nich se rozmáchl širočinou, ale sekyra zasvištěla vzduchem a ťala do prázdna, jako by tam nikdo ani nebyl. Mladík už měl na kahánku, ale z posledních sil se přece jen dokázal starci vytrhnout a utekl; v tom okamžiku stařec zmizel.

Tesaři ještě hodnou chvíli prohledávali okolí, podívali se i do viničního domku, ale našli tam jen pavučiny a prach.



A do třetice:

Jednou se ubíral po cestě k Nové bráně venkovský student. Blížil se večer a mládenci se na noc do Prahy zrovna nechtělo. Vzpomněl si, jak mu doma vyprávěli, že na každé pražské bráně visí dřevěná palice potažená ježčí kůží s ostny; kdo poprvé vstupuje do Prahy, musí ji políbit, jinak s ní dostane po zádech. Usmál se; nebál se ani tak palice s ježčími ostny, jako mu spíš bylo líto několika posledních grošů, které mu chrastily ve splasklém měšečku.

Rozhodl se, že raději přenocuje zadarmo někde v odlehlém koutě zahrady, která se táhla podle cesty. Byl konec srpna, ze země sálalo teplo, na obloze ani mráčku, a tak si mádenec nedělal s nocováním těžkou hlavu. Přelezl plot a vydal se rovnou k viničnímu domku. Zkusil kliku a dveře se otevřely. V tu chvíli zahrada ztichla, ptáci přestali zpívat a mládence obešla divná hrůza. Zavolal, nikdo se neozval; nahlédl do zšeřelé místnosti, ale dům byl tichý a na první pohled sem lidská noha nevkročila už po celé týdny.

Uvelebil se pod oknem, pod hlavu si dal tlumok a pozoroval, jak po nebi pluje měsíc. Uvažoval, kam se nazítří vrtne v Praze nejdřív, pak se posadil, vytáhl z kapsy šátek, vybalil měšeček a začal počítat těch několik grošíků, které tvořily celé jeho jmění. Brzy se dopočítal konce, mávl rukou a zasmál se.

Na chodbě se ozvaly rychlé kroky. Mládenec vyskočil, rozhlédl se, kudy uprchnout, ale už se dveře rozletěly a na prahu stál vychrtlý stařec s bílými rozcuchanými vlasy.

„Nehněvejte se, pane," řekl student pokorně a hlas mu trochu přeskočil, „že jsem vešel bez dovolení. Chtěl jsem tu jen přespat, nic víc."

„Přespat," řekl stařec a přistoupil blíž. „jenom přespat! A co ty peníze? Počítal jsi, jak je zejtra utratit!"

„Neutratím je přece pro nic za nic," bránil se mládenec. „Těch pár grošů mi stačí sotva na jídlo a na to nejnutnější, co chudý študent pro začátek potřebuje."

„Pár grošů na jídlo!" vykřikl stařec. „Tomu říkáš pár grošů na jídlo! Mně musely vystačit na půl roku! Vlastnímu otci jsi je zloupil, to se nehanbíš? Okradl jsi mě, vlastního otce jsi okradl, a teď chceš všechno rozházet!"

„Nikoho jsem neokradl. A vy přece nejste můj otec!"

Stařec zpopelavěl ještě víc.

„Připravil jsi mě na mizinu a teď se ke mně ani neznáš?"

Popadl mladíčka za krk, sevřel ho jako do kleští a bez přestání mu

křičel zblízka do tváře:

„Jsi zloděj! Marnotratný ničema a zloděj!“

Student viděl, že je zle. Krev mu bušila ve spáncích, před očima se mu dělaly modré a zelené kruhy. Chytil starce za prsty a vší silou se vytrhl, skočil do otevřených dveří a prchal k cestě. Zastavil se, teprve když před sebou spatřil světlo v oknech hospody na Bezovce.

Chvilku oddychoval, aby se vzpamatoval, potom vstoupil do šenku. Hospodský se zadíval pozdnímu hostu do tváře a zeptal se:

„Někdo tě přepadl? Třeseš se jako osika.“

Mládenec ze sebe dlouho nemohl vypravit ani slovo. Teprve po hodné chvíli přerývaně pověděl hospodskému i sousedům, kteří při kahanci hráli u stolu karty, co se mu přihodilo.

Poslouchali ho mlčky. Když domluvil, chvíli bylo ticho, potom hospodský pokýval hlavou a řekl:

„Tomu místu, chlapče, se napodruhé raději vyhni. To byl za starodávna majitel té zahrady či vinice a objevuje se tam už dlouhá léta. Povídá se, že měl syna ledajáka; starý byl škrdla a synáčkovi peníze hořely v dlani, zkrátka utratil všechno, co táta naškudlil. Dopadlo to špatně, stařík se jednou rozezlil přes míru a synka uškrtil. Těch pár zlatek, co mu zbylo, zakopal někde pod viničním domem a tam je hlídá. Jakmile jde kolem mládenec v tvém věku, hned ho rdousí a dáví, protože ho považuje za svého syna. Jednou jsme pod tím domkem tajně kopali, ale nic jsme nenašli. A taky tam na nás padala taková divná tíseň, že jsme nakonec utekli a víckrát jsme do zahrady ani nepáchli.“

Student do rána oko nezamhouřil, pořád před sebou viděl bledou tvář s rozcuchanými vlasy a slyšel sípavý hlas, který mu vykřikoval do tváře:

„Zloději! Zloději!“

Brzy potom viniční domek zbourali. Ve sklepě našli pod starým lisem tři zakopané penízky, pokryté měděnkou. Od té doby se už stařec neukázal.

Rajská zahrada se dávno proměnila: vyrostly v ní domy i ulice a v místech bývalých palouků vedou nádražní koleje. To, co zbylo, se stalo součástí velkých sadů, které jsou tam dodnes.

O nešťastné matce ze Žižkova

Na starém Žižkově žila kdysi chudá rodina. Otec Matýsek pracoval na Parukářce, kde vyráběl s ostatními kapsle na rozněcování střelného prachu, jeho žena se starala doma o děti a skládala při tom papírové krabice pro nábojové zápalky. Měli pět dětí jako stupínků, každý rok jedno, a šesté bylo zrovna na cestě, když v kapslovně vybuchl střelný prach. Nebyl to velký výbuch, ale Matýskovi stačil: přišel tenkrát o pravou ruku a levou od té doby sotva pohnul.

Ztratil práci a musel shánět živobytí všelijak; rodinu vlastně živila jeho žena, které majitel kapslovny milostivě dovolil, aby si dál přivydělávala při domácké výrobě krabic.

V nízkém domku na samém okraji Žižkova se usídlila bída s nouzí natrvalo; Matýsek se trápil, připadal si bezmocný, a kudy chodil, tudy si lámal hlavu, jak by nasytil pět hladových písklat a potom i to šesté, které se právě narodilo.

Když tak jednou v sychravém podzimním dni už nemohl dál poslouchat hlásky svých hladových dětí, prchl do města a v zoufalství bloudil ulicemi. Z pekařského krámku zavanula vůně chleba, a Matýsek to už dál nevydržel: popadl jednu voňavou a ještě teplou šišku a dal se na útěk. Pekař ho však uviděl a spustil veliké lermo; a protože nablízku byla zrovna stráž, Matýsek daleko neutekl. Tu noc přespal ve vězení. Nazítří ho pustili, ale od toho dne jeho žena už nedostala z kapslovny ani jedinou krabici a rodina neměla z čeho žít. Matýsek se soužil, už ani nejedl, aby nepřipravil své děti o těch pár kůrek, které občas přece jen někde sehnali, a soužil se tak dlouho, až se usoužil docela.

Jeho žena zůstala se šesti dětmi sama samotinká. Příbuzné neměla nebo jim byl kdovíkde konec, rady si nevěděla. Tu a tam pomohla na blízkém dvorci, ale brzy ani tam o práci nezavadila. Čas od času se nad ní slitovala některá sousedka, ale z mála zbývalo ještě míň, a tak bylo šest dětí odkázáno jen a jen na svou nešťastnou matku.

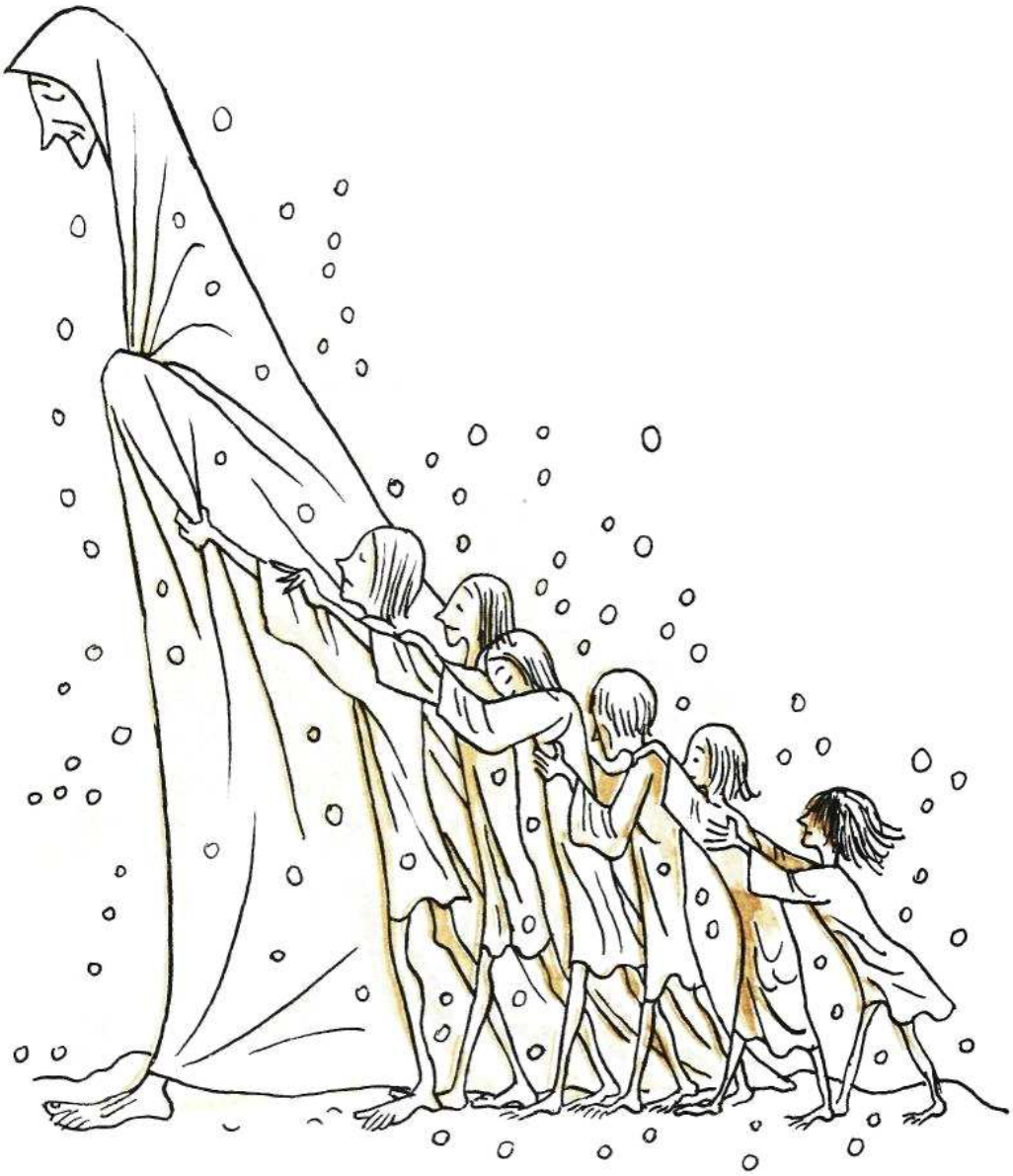
Copak v létě, to ještě bylo hej, tu a tam nasbírala pláňata na mezi a z poztrácených klásků vymnula drobet mouky nebo uvařila polévku z

lebedy a lopuchu; ale kde vzít, když stráně a cesty zapadaly sněhem?

Byly dny, kdy jí nezbývalo než prosit na náměstí nebo někde na rohu u hospody a stát tam v chumelenici s nastavenou dlaní; ale kdo měl, nedal a jen odvrátil hlavu, a ten, kdo by dal, neměl sám z čeho.

Doma profukoval vítr okenicemi ucpanými papírem a hadry a pod okny se usazoval jemný nános prachového sněhu. Topit nebylo čím, děti zalezly pod jedinou peřinu a třásly se chladem. Matka vyběhla do fujavice a v dolním konci velké zahrady nalámala trochu roští; ale zrovna když přiklekla na otýpku, vyšel z domu správce a přivolal stráž.

Chudák matka musela do vězení, stejně jako před časem její muž.



Zčerstva ji odsoudili za krádež na dva týdny; a protože měla doma šest malých dětí, písař milostivě svolil, aby si je vzala podle zvyklosti do temnice s sebou.

Matce bylo hanba, plakala, ale brzy pochopila, že děti dostanou aspoň krapítek teplé polévky. Jenomže dva týdny utekly a matka se musela i s dětmi vrátit domů; prosila, zapřísahala vězeňského i písaře, aby je tam nechal až do konce zimy, ale nedovolili; na rozloučenou jí řekli, že podruhé půjde do vězení na celý měsíc, ale už bez dětí.

A bylo zle, jako ještě nikdy nebylo. Venku mráz, až štípal, každým dnem někde zmrzl nějaký chudák. Hlad byl v nízkém domku denním hostem a matka už nevěděla kudy kam. Děti plakaly, chtěly jíst, už byly tak slabé, že ani vstát nemohly; matce se jejich hlásky zadíraly do srdce jako nůž, zakrývala si uši, aby je neslyšela, ale nic nepomáhalo, a cestu z toho trápení neviděla.

Jedné mrazivé noci, když venku hvízdala meluzína a vítr hnal napříč ulicí záplavy sněhu, ulehla matka k dětem, zavřela oči a už se neprobudila. A neprobudilo se ani šest jejích dětí; ráno je lidé nalezli všechny zmrzlé.

Páni od soudu však nechtěli připustit, že umřeli hladem a zimou; proto zapsali do spisů, že matka propadla zoufalství a ukončila to trápení sama, že v té větrné noci připravila všech šest dětí o život a nakonec vzala život i sobě.

Nedlouho potom se však začaly dít v žižkovských ulicích divné věci. V mrazivých zimních podvečerech, když se setmělo a jen vítr zdvíhal sníh v opuštěných koutech, objevila se uprostřed ulice ženská postava v bílém splývavém šatě. Kráčela zvolna ulicí s hlavou sklopenou, ve tváři bělejší než sníh kolem dokola, a za ní šest bosých dětí jako stupínky. Tiskly se k ní, jako by jim byla zima, ale nepromluvily ani slůvko, neozval se ani hlásek, ani zavzlykání. Všichni šli mlčky a pomalu, jen čas od času se matka zastavila před některým měšťanským domem, zdvihla hlavu a dlouho a tiše se dívala vzhůru do oken, a jejích šest dětí s ní. V bílé tváři se jí nepohnul ani stín, děti stály vážně a mlčky a jen se dívaly velikýma očima do těch rozsvícených oken. Pak matka sklonila hlavu, pomalu kráčela dál a jejích šest dětí beze slova za ní.

A tvrdilo se tenkrát na starém Žižkově, že se tak bude zjevovat na žižkovských ulicích, dokud bude mít třeba jen jedno jediné dítě v této zemi hlad.

Už je to dlouho, hodně dlouho, co se objevila naposled. Ale zase ne tak úplně dávno, abychom na ni zapomněli.

O princezně saracénské

Kdysi zavítala do Prahy veliká družina z daleké země saracénské. Přijeli v nádherných kočárech a na zdobených koních, jejichž sedla i otěže se leskly stříbrem; a v jejich průvodu kráčelo i sedm bílých velbloudů. Říkalo se, že Saracéni budou v Praze jednat o prodeji vzácného koření, zejména muškátu, zázvoru a hřebíčku, o zásilkách vzácných jižních plodů, jaké Pražané nikdy dříve neviděli, i cukru z Malty, který je čistý a bílý jako padlý sníh; a také o prodeji tureckého hedvábí, stříbrných cendelínů, vzácných aksamitů i janovských karmazínů. Avšak říkalo se také, že nepřijeli jen obchodovat, že hlavním cílem jejich cesty je tajné jednání o ukončení velké turecké vojny. A vskutku nevypadali jako obyčejní obchodníci, byli mezi nimi také lidé urození, z knížecích rodin. Jeden z nich, jmenoval se Ibráhím, měl při sobě i mladičkou dceru, saracénskou princeznu.

Všichni Saracéni byli urostlí a štíhlí, černí jako smůla, radost i hrůza na ně pohledět; ale saracénská princezna byla tak krásná, že až srdce usedalo. Tvář měla vždycky zahalenou, ale její oči nad závojem byly jako z hedvábu a na koho se podívaly, už mu šla hlava kolem. Když je sklopila, jako by na černou tůň padly stíny rákosí. Chůzi měla, jako když se v horkém letním dnu vlní pole pod dotekem teplého vánku; a když zvedla ruku, nikdo na ten pohyb nedokázal zapomenout do nejdelší smrti. Všichni ji chtěli aspoň letmo zahlédnout, když nastupovala do kočáru nebo když v doprovodu služebnic přešla kvapně nádvořím. A tak před vchodem Šternberského paláce, kde se její otec Ibráhím ubytoval, bez přestání postával zástup zvědavců z Malé Strany i ze všech ostatních pražských měst. Byl mezi nimi i syn jednoho obchodníka ze Starého Města; spatřil ji při jednání, které vedl jeho otec se Saracény, a od té chvíle se pro něj změnil celý svět. Nejedl, nespal, chodil se zavřenýma očima a myslel jen na saracénskou princeznu. V noci se ukrýval ve stínech Malostranského náměstí a ve dne nevynechal jedinou příležitost, aby uviděl aspoň cíp jejího závoje.

Princezna si ho brzy povšimla, ale vždycky jen sklopila oči a vyhýbala se jeho pohledu, jak jen mohla. Otec Ibráhím byl přísný, střežil ji jako nejvzácnější poklad; ani na chvilku nesměla zůstat sama a většinu času trávila v šeru palácových pokojů. Jen někdy odpoledne nastoupila do kočáru a s několika družkami a služebnicemi odjela do

sadů a vinic za Koňskou bránu, kde seděla v trávě nebo honila motýly a hrála si se svými společnicemi.

Staroměstský synek brzo zjistil, kam cizokrajná kráska jezdí; ukryl se v houštinách, aby ji mohl spatřit a naslouchat jejímu hlasu, který zněl jako cinkání stříbrných zvonků. I stalo se jednoho horkého dne na konci léta, že mu přála náhoda: princezna chtěla při hře uniknout svým společnicím a vběhla na malý palouk, u něhož se ukrýval v houští zamilovaný mládenec. Vystoupil ze své skrýše a oslovil ji; nikdo neví, co si tenkrát řekli, ale od té doby jezdila princezna za Koňskou bránu den co den a vždycky si našla příležitost, aby se třeba jen na chvíli sešla potají se zamilovaným mládencem.

Za chvíli byli oba jeden plamen a oběma pukalo srdce při pomyšlení, že se budou muset co nevidět zase rozloučit. A čím víc se ten okamžik blížil, tím nesnesitelnější jim připadala představa, že princezna odjede zpátky do své daleké země a že se ti dva už nikdy neuvidí.

Den odjezdu saracénské družiny z Prahy se blížil, a když už byl docela blízko, dohodli se oba, že princezna uteče, aby spolu mohli zůstat navždycky. Ve smluvenou hodinu se vydala za bránu jen s jedinou družkou, zanechala ji na okraji vinice a rozběhla se k místu, kde už na ni čekal její milý.

Avšak jedna ze služebných prozradila otci, s kým se princezna schází; a sotva se ti dva objali, vyřítil se z houštiny houf Saracénů a obstoupil je těsným kruhem. Princezna zbledla; a zbledla ještě víc, když uviděla, že ze zástupu Saracénů vystoupil její otec. Založil si ruce na prsou a z očí mu sršely blesky hněvu jako nabroušené meče. Padla do trávy, objala otci kolena a s pláčem ho prosila, aby si směla vzít mládence za muže.

Saracén pohlédl zamračeně na mladíka a řekl:

„Musíš zemřít; ale protože tě má dcera miluje, dávám ti možnost, abys zemřel v čestném souboji.“

„A když zvítězím?“ zeptal se mládenec.

„Když zvítězíš, dostaneš mou dceru za ženu. Ale to se nestane.“

Vytáhl z pochvy zakřivenou šavli, hodil ji mládenci k nohám a třikrát tleskl. Jeden z mužů, kteří stáli do té chvíle opodál, přistoupil blíž, vytrhl od pasu dýku a pozoroval svého protivníka, jako had pozoruje malou polní myš.

Mládenec zdvihl šavli a čekal, co se bude dít.

Saracén učinil rychlý výpad, ale mladík ho odrazil. Vědomí, že bojuje o princeznu, mu dodávalo sílu; avšak byl v souboji nezkušený,



držel v ruce saracénskou ocel poprvé v životě, a tak souboj skončil, jak otec očekával: Saracén předstíral, že ustupuje, pak znenadání prudce zaútočil a zasáhl mládence přímo do srdce.

Princeznu museli Saracéni odvést silou; v pláči objímala tělo svého milého, nemohli ji od něho ani odtrhnout. Den co den se vracela na místo souboje, ležela tváří v trávě a z jejích krásných očí se bez přestání valil proud slzí. A jednoho večera, zrovna zapadalo slunce, jí na tom zeleném palouku žalem puklo srdce.

Krátce nato odjeli Saracéni z Prahy. Na louce, kde se princezna utrápila hořem, postavili pak lidé sochu s její podobou; a říkalo se té soše Saracénka či Saracínka, na památku veliké lásky, která tak smutně skončila.

Avšak to není konec příběhu.

Zbývá povědět, jak pověst o krásné saracénské princezně vlastně vznikla.

V místech, kde je v kameni podoba mladé smutné ženy, bývaly za starých časů vinice, louky a pole; táhly se od dnešní Vinohradské třídy až do hloubi sadů, jež za našich časů nesou jméno Riegrovo.

Všechny ty pozemky koupil v roce 1783 za 3312 zlatých hrabě

Josef Emanuel Canal z Malabaily a vytvořil na nich zahradu, která prý byla nekrásnější v Praze. V trávě stály sochy a sošky, v umělých rybníčcích a potocích se prohánějí ryby nevídaných barev a tvarů, pod vzrostlými stromy cizokrajných jmen byly klece se vzácným ptactvem. Každý strom byl zvláštní a ojedinělý svým druhem, barvou, tvarem listů či spletitostí větví anebo plodností, každá rostlina byla jako drahokam podivuhodné barvy a vůně. Jméno dostala zahrada po svém zakladateli: říkalo se jí Kanálská zahrada nebo krátce Kanálka.

Starý hrabě si v závěti vymínil, že zahrada nebude nikdy zrušena; ale jak šel čas, větší část zahrady byla zastavěna domy. Náhradou zakoupili vinohradští konšelé sousední pozemky na severu a zřídili na nich nový rozlehlý sad, k němuž přičlenili zbytek Kanálky s místem, kde se podle pověsti utrápila krásná Saracénka. K novému sadu tenkrát připojili také některé sousední usedlosti: mezi nimi i usedlost číslo 38, zvanou Vozová, jež patřila hraběti Reichenbachovi. Truchlící vdova Reichenbachová se záhy po smrti svého muže provdala za hraběte Saracina Bellforta a po něm dostala usedlost jméno Saracinka. Poblíž Saracinky stával už tenkrát pískovcový jehlan s nápisem Za život a štěstí, lásku a vděčnost – prý na památku jakéhosi souboje dvou důstojníků o jednu dívku.

Takže odpověď přináší jen další otázky: byl tady vůbec nějaký souboj, nebo nebyl? Anebo byla jen krásná socha mladé ženy, k níž si lidé vymysleli příběh?

Souboj tu byl doopravdy, ale docela jiný, než vypravuje pověst.

Tenkrát se psal rok 1786. Na spodní části Koňského trhu či pozdějšího Václavského náměstí stálo tehdy dřevěné stavení českého vlasteneckého divadla zvaného Bouda. V září toho roku zavítal do divadla i císař Josef II. v doprovodu generála Laudona a dalších vysokých oficírů; zhlédli hru Loutníci aneb Veselá bída, a navíc balet Čihadlo aneb Tak vás čížky chytáme. Jeden z císařových oficírů se vyslovil při té příležitosti urážlivě o chudobě divadla, o úrovni hry, kterou viděl, a o českém národě vůbec. Posměšky nezůstaly bez ohlasu a jeden z Pražanů vyzval oficíra na souboj. Došlo k němu právě v Kanálské zahradě a nafoukaný důstojník byl při něm krutě zesměšněn: jeho soupeř mu ve spravedlivém hněvu vyrazil zbraň z ruky, honil ho po celé zahradě a hrotem jeho vlastního meče mu na mnoha místech rozpáral nejenom kabát, ale i kalhoty čili plundry.

Pražané z toho měli veliké potěšení a ve hře, která se právě v Boudě hrála, se okamžitě objevila nejedna štiplavá narážka na neslavný souboj. Hra měla bouřlivý úspěch, hrála se celý měsíc,

Bouda byla plná do posledního místa, ale dvořanům a panstvu se posměch zle zajídal; nakonec poslali seznam všech těch narážek s pokornou, leč naléhavou stížností přímo do rukou nejvyššího Veličenstva. Císař si dal předložit text hry, prý v něm nezměnil ani slovo a dal souhlas, aby se dotyčný kus hrál dál. A co víc, udělil Boudě privilegium Vlastenského divadla. Neprojevil ovšem tu velkomyslnost z lásky k českým hercům, ale z docela jiného důvodu: byl zapřísáhlým nepřítelem soubojů a chtěl jim zamezit za každou cenu. Prohlásil dokonce, že ten hanebný zvyk vymýtí, i kdyby měl přijít o polovinu svého důstojnického sboru.

Cesta plná hledání je u konce: začala jednou velkou láskou a končí roztrhanými plundrami císařského oficíra.

Ještě že o tom nemá socha smutné princezny ani tušení.

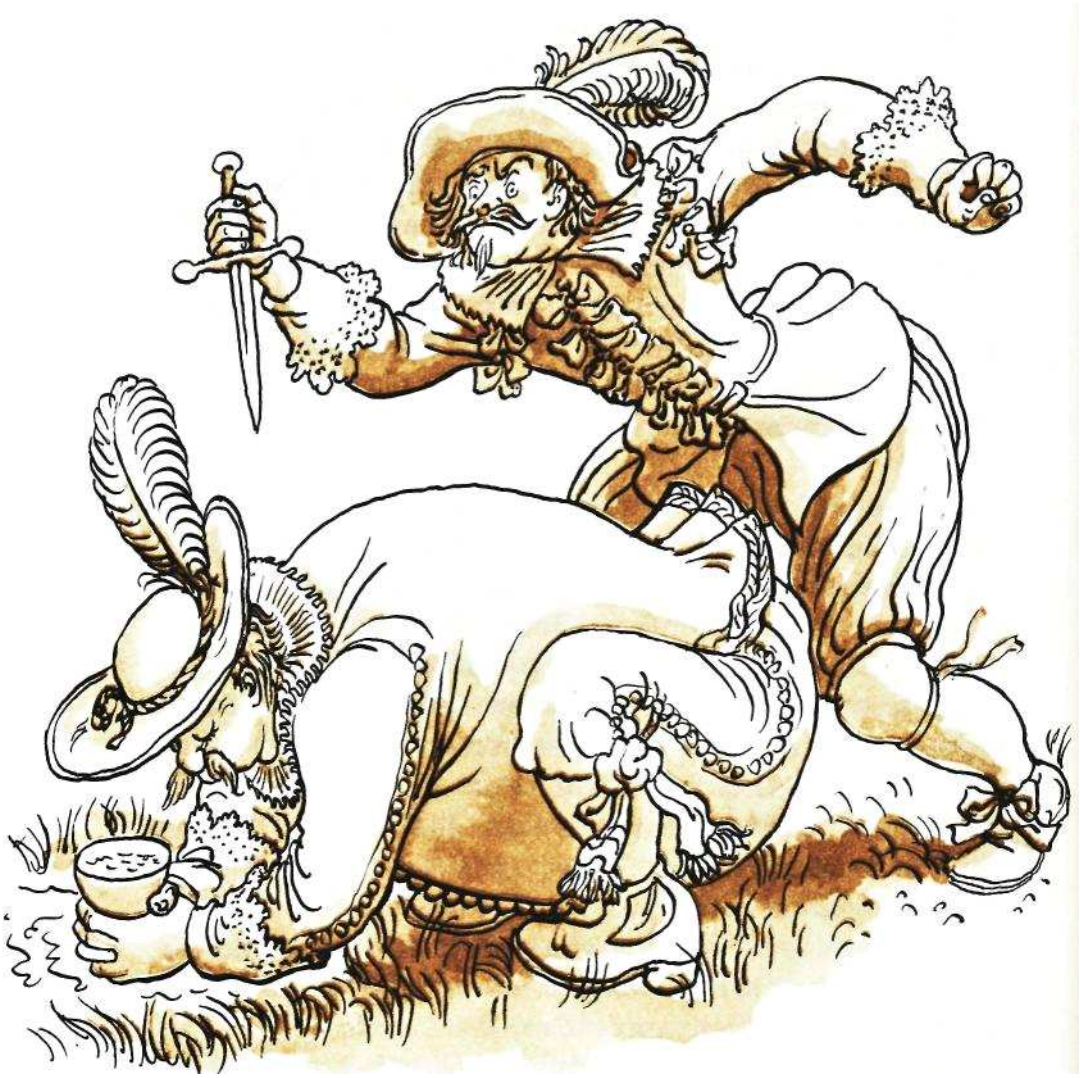
O třech kaprech a Hrdlořezích

Snad nikde na světě není tolik místních jmen, jež vznikla z posměšných přezdívek škodolibých sousedů, jako v Čechách. Někde vyrostla nová osada, třeba to bylo jen pár chalup; každý pochopí, že starousedlíci z okolních obcí sledovali nové sousedy pozorným zrakem, aby věděli, co jsou zač. Stačila docela malá událost a už jim přišili na kabát přezdívku, pro kterou jistě nejednou došlo k bitkám, a z leckterého nosu kapala červená, protože sotva lze věřit, že si postižení nechali posměšky líbit s chladnou myslí. Ale to už se z přezdívky stalo místní jméno, jméno vešlo do úředních listin a spisů a nikdo už tu líbeznost nové obci neodpáral, i když se dávno zapomnělo na příhodu, podle které to všechno začalo.

Stačí se trochu porozhlédnout: máme v Čechách Jedovary a Měcholupy, Mořižaby i Odřepsy, Šmikousy i Třibřichy, Štipoklasy a Samosoly, Veltrusy a Dřevohryzy, Kozojedy a Kozohlody, Mrchopsy a Kotokopy – tady je třeba jen připomenout, že ve staré češtině slovo kot znamenalo kocour. Měli jsme obec Mrchojedy, ale jejím obyvatelům znělo to jméno tak hanebně, že svou ves raději dali přejmenovat v osmnáctém století na Mrkvojedy – právě tak jako se Potikozly přejmenovaly na Pětikozly, což je jen o málo lepší. Kdo si

dá práci, najde na mapě Kratonosy, Holohlavy, Vrahožily, Pobistrýce a Tatobity; slovo tat znamenalo ve staré češtině zloděje, takže v té obci nejspíš žili zlodějobijci. Kámen úrazu je v tom, že se psávalo nejenom Tatobity, ale také Tatobyty, z čehož naopak vyplývalo, že zlodějové byli ve vsi přímo domovem, a tak si můžeme vybrat. Zato jméno Všetaty je jasné až průzračně: tou přezdívkou zřejmě chtěli dobří sousedé dát najevo obyvatelům nové osady, že pod jejími střechami jsou zloději všichni.

Takovým škodolibým dárkem je nesporně i jméno Hrdlořezy. Osada je to stará, prastará a její obyvatelé byli nejspíš lidé od rány, pudivítrové a divousové, kteří si vyřizovali účty rovnou na místě a spravedlnost brali do vlastních rukou. Přitom ovšem nelze vyloučit, že to byli naopak učinění beránkové a že jen náhodou tam došlo kdysi



dávno k nějaké mele, pro kterou dostala obec jméno tak málo lichotivé; a to jméno jí zůstalo navždycky, i když už dávno přestala být obcí a stala se součástí hlavního města.

Starý příběh líčí barvitě, jak to všechno vzniklo.

Začátek vyprávění nás však zavede až do jedné věkovité ulice, která se dnes jmenuje Kaprova, ale tenkrát se jí říkalo Svatovalentinská a byla jednou z nejdůležitějších ulic Starého Města.

Kdysi zjara se rozvodnila Vltava, vylila se z břehů a voda vysoko zatopila ulice Starého Města. Když hladina opadla, našli lidé na podlaze v prvním patře jednoho domu ve Svatovalentinské ulici tři kapry. Na památku neobvyklé události měl pak dům nad dveřmi domovní znamení, na němž byli zobrazeni tři kapři z Vltavy.

Na Malém rynečku však o té události věděli lidé daleko víc: když se večer scházely služky u kašny pro vodu a čekaly, až na ně dojde řada, nebo když za soumraku sousedé usedli na kameny před domy či na dřevo z krámců, šla řeč o novinkách i o věcech starých a nejstarších; nejednou tak došlo i na dům U tří kaprů. A vypravovalo se, že ty tři kapry našla ve světnici jedna pěkná dívka, která v tom domě bydlela. Chtěla už dát kapry kocourům, ale jeden z kaprů se jí pohnul v ruce a řekl lidským hlasem:

„Nedělej to, neubližuj nám! Když nás uložíš na noc pod peřinu, bohatě se ti odměníme.“

Dívka se vylekala, pustila kapra na podlahu, běžela za svými dvěma sestrami a všechno jim řekla. Nejdřív se smály, ale potom na sebe mrkly a poradily jí, jen aby to udělala. Hodná sestra dala tři kapry pod peřinu a sama šla spát do komory; když ráno nahlédla do světnice, krev se jí v žilách zastavila leknutím: všude na podlaze šupiny, kapři pryč, zato v její panenské posteli spali tři mládenci, jeden pěknější než druhý. Jak jinak být nemůže, byla z toho trojnásobná svatba a nejhodnější ze tří sester dostala za muže toho nejpohlednějšího mládence.

Možná; ale zatím jsme se nedostali blíž k Hrdlořezům ani o krůček. A tak musíme začít z jiného konce a vzít na pomoc nejenom vyprávění, ale i zažloutlé stránky starých kronik a spisů.

Dům, v jehož světnici prý našla krásná sestra tři kapry, koupil v polovině šestnáctého století Pavel Kapr z Kapršteina; tenkrát se té ulici začalo říkat Kaprovic. Po něm zdědil dům jeho syn Jiří a ještě po něm vnuk Jan. V roce 1565 dostali tři bratři z této patricijské rodiny do erbu tři kapry v červeném štítě. Ze tří bratrů nás zajímá jen jeden: jmenoval se Jan Daniel Kapr z Kapršteina a byl vysoceváženým

císařským radou, dvorským místosudím a doktorem obojího práva.

Jan Daniel Kapr z Kaprštejna měl ke krásnému mládenci ze staré pověsti dost daleko. Postavou nevelký, oči měl vypouklé a vodnaté, masitá brada mu přetékala přes límec, celkem vzato vypadal jako malý a dobře vysmolený soudek. Povahou byl, stručně řečeno, lakota a držgrešle. Kromě domu se třemi kapry nad vchodem měl ještě druhý dům na Staroměstském náměstí, třetí na Menším Městě pražském a truhlici plnou zlata. Zbohatl po bitvě na Bílé hoře, když císař zkonfiskoval odbojným stavům majetek, domy a všechno, co měli; konfiskáty pak prodával za babku svým věrným, mezi něž patřil i snaživý pan Kapr z Kaprštejna. Tak získal císařský rada dům na Malostranském náměstí: nejdřív ho dal zkonfiskovat, neboť majitel utekl po bělohorské bitvě z Čech, a potom ho koupil skoro zadarmo. Se svým stejně mocným kumpánem, staroměstským soudcem Osterstokem, měl doktor obojího práva Jan Daniel Kapr společnou slabost pro šperky; nejvíc si cenil zářících diamantů na zlatém kříži pana Adama Lokšana z Lokšan a na Březnicích. Pan Lokšan uprchl rovněž po bitvě na Bílé hoře z Čech, ale předtím ještě stačil zastavit kříž i další šperky u jednoho rabína. Jan Daniel Kapr a soudce Osterstok šperky zkonfiskovali – samozřejmě pro sebe; rabínovi dali náhrdelník, aby nic neprozradil.

Obyčejní lidé na Starém Městě neměli pana radu v lásce a šli mu z cesty, jak jen mohli. Byl to pán snaživý, ale zlý, panovačný a krutý a o jeho lakotě se vyprávěly celé dlouhé příběhy.

U mimořádného soudu, jenž vyslýchal zatčené odbojné pány a měšťany, byl Jan Daniel Kapr z Kaprštejna tajemníkem. Soud netrval dlouho a rozsudek byl tvrdý: poprava českých pánů na Staroměstském náměstí 21. června 1621 jeho tvrdost jen potvrdila. Odbojným stavům a měšťanům četl tenkrát ten neuvěřitelný rozsudek řečí německou Otto Melander; ale když pak měl být přečten ještě česky, nenašel se nikdo, kdo by byl ochoten to učinit – nikdo až na jediného: pan Jan Daniel Kapr se přihlásil dobrovolně a rozsudek vskutku přečetl. Potom ještě stačil ukrást odsouzeným většinu šperků.

Pan Kapr z Kaprštejna mířil vysoko, hodně vysoko. Úřad, který měl, už mu dávno nestačil, a proto hledal všechny cesty, aby postoupil ještě výš; i ženu si přivezl z Německa, neboť doufal, že mu to manželství bude přičteno u nových pánů k dobru. Novomanželka pocházela totiž z rodiny, jejíž sympatie pro bělohorské vítěze byla všeobecně známa.

Popravdě řečeno, manželka pana císařského rady byla krasavice: vysoká a pevná, oči a vlasy měla černé jako saze. Ale kdo se na ni



zadíval jen trochu déle, nemohl přehlédnout, že krásná paní má tvrdé rysy kolem úst, že se dívá přísně a že se snad neumí ani usmát. Nebyla lakotná ani krutá jako její muž, to jistě ne; byla jen bez přestání uzavřená do sebe, nepřístupná, mlčenlivá a kdovíco všechno jí táhlo pod vysokým a bílým čelem. A zanedlouho byla ještě uzavřenější a ještě zamlklejší, protože život vedle kulatého a ctižádostivého manžela jí moc radosti nepřinášel.

Pan Kapr z Kapršteina brzy poznal, že jeho žena nezáří právě štěstím. Snažil se ji rozptýlit, bral ji do společnosti sobě rovných, vodil ji mezi nové panstvo, avšak jestliže zjistil nějakou změnu, pak jen k horšímu. Málomluvná paní na něj promluvila vlastně jen tehdy, když zvýšila hlas a vyčítala mu nudu, v níž po jeho boku teď musí žít.

Na jednom takovém večeru u přátel poznala krásná paní mladého šlechtice Adama Zapského ze Zap. Byl mladý, pěkně rostlý a do černé krasavice se zamiloval na první pohled. Dvořil se jí, nadbíhal jí, mnohokrát vsadil svou pověst, dobré jméno i život, jen aby ji uviděl. Černá paní brzy začala tát jako led na slunci a zanedlouho planula jako věchet slámy při prudkém větru. Místosudí ji hlídal, jak mohl, ale neuhlídal; kdykoli se vydal do úřadu, krásná paní opustila dům ve staré ulici a spěchala za svým milým. Zprvu to byly jen krátké schůzky, kradené času; ale pak se začaly prodlužovat, za rohem už stával kočár a v něm netrpělivý pan Adam ze Zap. Paní teď pilněji než dřív navštěvovala vinici svého manžela za Koňskou bránou; tam měli pražští měšťané vinice s lusthauzy, a v jednom takovém kratochvilníku si krátili čas i oba milenci.

Pro černou krasavici byl záhy kulaťoučký císařský rada k nesnesení, a protože brzy vytušil, co se děje, měla krásná paní peklo na zemi. I napadlo ji, že by se toho pekla mohla snadno zbavit: byla by z ní vdova, a to bohatá vdova, pan Adam ze Zap je člověk svobodný a bez závazků, byli by svoji i před zákonem světským. Začala o tom mluvit před svým milým; ten přísahal, že počká, kdyby měl čekat deset let, ale paní tak dlouho čekat nechtěla a naznačila mu, že by měl tu chvíli vlastním přičiněním uspíšit. Pan Adam ze Zap se zhrozil a krásná paní přestala naléhat; začala si však stýskat, že ji pan rada nechce pouštět z domu, vídala se s milým Adamem jen občas a na lusthauz už nejezdila vůbec. Tak dosáhla svého: mladý Adam ztratil hlavu docela, chvíle bez milované paní mu připadaly jako na mučidlech, a tak jí nakonec sám navrhl, že pana císařského radu sprovodí ze světa.

Dlouho přemýšleli, jak to udělat, aby na ně nepadl ani stín

podezření, zvažovali, co by pro ně bylo nejlepší a pro Jana Daniela Kapra nejhorší, až se domluvili.

Jednoho dne oznámila černá paní svému mužovi, že by s ním ráda vyjela na vinici, kde už takovou dobu nebyla. Pan Kapr z Kaprštejna rád souhlasil, protože v tom viděl obrat k lepšímu, a tak hned nazítří vyjeli oba v kočáru za bránu. Paní se snažila, aby nevzbudila ani stín podezření, smála se a laškovala a pan Jan Daniel byl v sedmém nebi.

Pobyli den v letohrádku a bylo jim tak pěkně, že se paní ani domů nechtělo; navrhla proto, aby ještě obhlédli okolí na malém podvečerním výletu. Když jeli v kočáru prudkým svahem poblíž malé osady, udělalo se paní z horkého dne mdlo a slabo; poslala svého muže pro vodu k nedaleké studánce, ale u studánky už číhal v houštině lísek pan Adam Zapský a v ruce měl nůž. Císařský rada, dvorský místosudí a doktor obojího práva Jan Daniel Kapr z Kaprštejna se sklonil nad hladinu, nabral do stříbrného poháru vodu a žíznivě se napil; a byl to poslední doušek v jeho životě.

Když se manžel dlouho nevracel, poslala paní vozku, aby se po něm podíval, a vozka ho našel v trávě bez života. Ztropili hned veliký křik a ujížděli k Praze; paní omdlévala a v nářku vykřikovala, že to dozajista učinil některý selský chám z osady, která tam byla blízko.

Avšak ještě dřív, než se přiblížili k novoměstské bráně, obstoupili vesničané širokým kruhem studánku a polapili skutečného mordýře: v ruce měl dlouhý nůž a na šatech skvrny od krve. Odevzdali ho právu a pan Adam se ocitl ve vězení.

Uvěznili ho v Bílé věži na Hradě. Při výslechu pověděl všechno podle pravdy, a tak se pod zámkem ocitla i krásná černá vdova; uvrhli ji do radničního vězení zvaného Spinka. Rozsudky byly přísné: pana Adama Zapského ze Zap sťali před Bílou věží, černá paní byla mrskána ulicemi a sťata na Staroměstském náměstí.

A osada, poblíž které došlo k záhubě pana Kapra z Kaprštejna, tenkrát dostala jméno Hrdlořezy.

Tak je celý ten příběh zaznamenán ve starých spisech.

Jedno je však jisté: že tenkrát Hrdlořezy svou mordýřskou proslulost, a tedy ani jméno, určitě nezískaly, byť se všechno vskutku udalo nedaleko, vlastně jen pár kroků za jejich chalupami.

Protože je psáno, že Jan Daniel Kapr z Kaprštejna vypustil duši roku 1625. A Hrdlořezy měly své jméno už nejméně sto roků předtím.

Jenomže příběh, který stál na samém začátku, je už zasut pod nánosem času příliš, příliš hluboko a sotvakdo jej někdy objeví.

I když se možná ani nemusil příliš lišit od příběhu pana Kapra z

O moravských kyjích

Za časů knížete Mnaty se Moravané bez vší příčiny dohodli, že vytáhnou do boje proti Čechům. Setkali se u obce Kyjova a bylo to shromáždění veliké a mnohohlase: přišli pěší z vrchů a kopců, přijeli v sedlech nádherných koní i na vozech tažených dobytčaty. Posilnili se vínem z vinic, a když se dost rozjařili, v početném zástupu vyrazili do české země.

Přitáhli k Praze a utábořili se na jednom mírném vrchu nad potokem, aby si odpočinuli a připravili se k útoku na Vyšehrad. A protože to bylo místo nad jiné příhodné, pokáceli les kolem dokola, z trámců vystavěli hradbu s pevnou bránou a uprostřed vztyčili srub.

Když dokončili mohutnou stavbu, znovu se posilnili k poslednímu útoku a v rozjaření rozhodli, že Čechy porazí pouhými klacky a sukovitými holemi. Proto nasekali v lese mnoho pevných klacků, z nichž některé byly silné jako mužská ruka, a nakonec si všichni navzájem slíbili, že nesáhnou po meči, dokud se jim nepodaří úplně zvítězit.

Zpráva o moravském vojsku však brzy dolehla až na Vyšehrad ke knížeti Mnatovi. Kníže se rozezlil, neboť nezadal Moravanům ani nejmenší příčinu k nepřátelství, a jeho hněv byl tak prudký, že nechtěl ani čekat, až Moravané přilehnou k vyšehradským hradbám, shromáždil vojsko a vytáhl proti moravskému táboru.

Bojovníci spatřili na návrší mohutné hradby, které jako by vyrostly ze země, a zaváhali; viděli, že boj bude těžký, a hotovili se k dlouhému obléhání. Avšak kníže byl tak rozhněván, že svým lidem nepopřál ani chvilku oddechu a přikázal, aby hnali útokem.

Jezdci zaútočili na bránu, pěší přistavili žebříky ke kůlům a drali se na hradby; velmi se však podivili, když proti nim nezablýskl ani jediný meč, a užasli ještě víc, když v rukou obránců spatřili jen čerstvě oloupané klacky a dřevěné kyje. Viděli v tom nějakou tajnou léčku, spěšně se stáhli od hradeb a vzkázali knížeti, co se stalo. Kníže se rozhněval znovu, a ještě prudčeji než prve, protože v té věci viděl urážku a hrubé zneuctění své vážnosti.

Když pak Moravané z výše svých hradeb skutečně pokřikovali na knížecí bojovníky hanebné posměšky a urážlivá slova, zaútočili

obléhatelé znovu, a s prudkou silou, znásobenou velikou vzteklostí, se začali prodírat na hradby. Houf nejodvážnějších rozlomil sekyrami bránu, bojovníci pronikli do opevnění a převahou svých mečů v krátkosti dosáhli vítězství. Ani tím se však nespokojili, a po celý den pronásledovali po okolních lesích zbytky Moravanů, kterým se podařilo uprchnout z dobytých hradeb. A je psáno, že ani tenkrát nevzal žádný z Moravanů do ruky meč a že bojovali do poslední chvíle jen s klacky, holemi a sukovitými kyji.

Když boj skončil, prohlédli knížecí bojovníci celé opevnění a nalezli pod střechou dřevěného srubu vysokou hromadu mečů, které tam moravští před bojem odložili.

I vzali ty meče a posbírali na hradbách i na kopcích kolem dokola na osm set klacků a kyjů, jež Moravané na útěku odhodili. Odnesli kyje a klacky na Vyšehrad, kde je složili uprostřed hodovní síně a měli z toho veliké veselí; a tomu místu, kde Moravané tak udatně bojovali, dali pak jméno Kyje.



O zvonku z Pankráce

Za dávných časů prý požádala kněžna Ludmila Bořivoje, aby přikázal udělat velikou modlu, celou ze zlata; když se tak stalo, dala jí kněžna jméno Krosina a nařídila, aby ji postavili na tajné místo, kde jí pak přinášeli oběti. Bylo to na táhlé planině, jež stoupala mírným svahem od Vyšehradu; na západě ji obtékala Vltava, na severu potok Botič. Odlehlé a opuštěné místo bylo dlouho jmenováno Crosina; později tu vznikla a zase zanikla malá osada jménem Krušina.

Když potom byli pohanští bohové skáceni, vyrostla tam rotunda, jež dostala jméno svatého Pankráce. Pod novou rotundou se rozkládala celá soustava vodních nádrží a rybníčků. Také na jihovýchodní hraně náhorní planiny bylo prameniště zvané Jezerka s bájnou Libušinou studánkou, odkud se vedla voda až na Vyšehrad.

Bývalo to místo poklidné, odlehlé od cest a všeho ruchu.

Avšak na samém začátku husitských bouří se tu na podzim roku 1420 utábořilo husitské vojsko a spolu s Pražany po dva měsíce obléhalo Vyšehrad, v němž byla posádka věrná králi Zikmundovi.

Husité se snažili Vyšehrad vyhladovět, ve svazích proti Vyšehradu vykopali hluboké příkopy, navršili valy a hlídali i vltavský břeh, aby vyšehradská posádka nemohla dostat jídlo ani po vodě. Tenkrát vypukl na Vyšehradě veliký hlad a je psáno, že v čase husitského obléhání snědla vyšehradská posádka sto třicet koní své vlastní jízdy.

V ranních hodinách 1. listopadu toho roku se přiblížilo k oblehatelům Zikmundovo vojsko; a byla to síla převeliká, víc než šestnáct tisíc mužů, většinou v těžkém brnění a v sedlech koní. Zikmund stál tehdy na návrší u Michle a při východu slunce dal sám vyšehradským znamení mečem, aby věděli, že se pomoc blíží; avšak posádka Vyšehradu byla už tolik ztrápená hladem, že zůstala za hradbami a nepodnikla ani nejmenší pokus o výpad, na který Zikmund tak toužebně čekal.

Na další Zikmundův povel zaútočili nejdřív Uhři a zatlačili husity až k rotundě na pankráckou pláň. Část jeho jezdců sestoupila do Bráníka a do Podolí a snažila se vpadnout husitům do boku. Husité se však ubránili a pustili se do boje i v nuselském údolí, kde napadli Zikmundovu jízdu. Stejně jako nahoře u rotundy, i tady bylo mnoho mokřadí, rybníčků a bahnitých močalisk, v nichž se Zikmundovi těžkooděnci pohybovali jen s největší námahou.



Tenkrát byla časná zima, mrzlo a drobně sněžilo, těžké brnění studilo a ochrnovalo paže, koně se bořili v mrznoucím bahně; okované cepy a bijáky husitů řádily nemilosrdně v řadách jezdců, takže netrvalo dlouho a Zikmundovo vojsko se dalo na útěk: prchali ke Kunraticům, k Českému Brodu a do Kutné Hory a padlo jich tehdy na pět set, mezi nimi i dvacet korouhevních pánů. Jejich těla ležela v polích, v mokřadiskách i na vinicích po několik dnů, aby byla ku pokrmu psům, vlkům a dravým ptákům. A v upomínku husitského vítězství se říkalo tomu místu v Nuslích Na bitevní pláni.

Ještě po prohrané bitvě se snažil Zikmund oklamat kutnohorské a namluvil jim, že slavně zvítězil; ba dokonce na znamení vítězství nosil na hlavě zelený věnec a přikázal také oběma královnám, jež ho doprovázely, aby chodily se zelenými věnci na hlavách.

Avšak nemohl klamat kutnohorské dlouho, zpráva o vítězství husitů se brzy rozletěla po celé zemi.

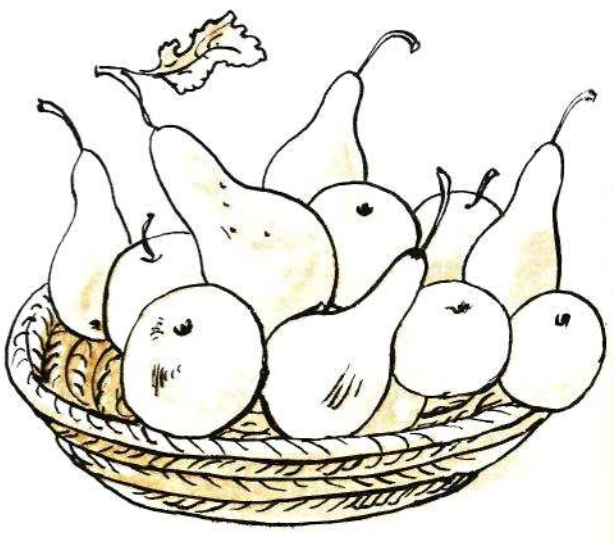
Rovněž se vyprávělo, že když Uhři zaútočili velikou silou na husity, začal na věži pankráckého kostelíka sám od sebe vyzvánět zvonek na poplach a zvonil tak dlouho, dokud husité neobrátili Zikmundovo vojsko na útěk.

A zvonil prý tak od té doby pokaždé, kdykoli hrozilo české zemi nebezpečí.

Po čase odnesli jezuité zvonek na Staré Město a zavěsili ho ve věži klimentského kostela; avšak sotva na něj poprvé zazvonili, zvon pukl a oněměl. Dali ho přelít nejlepším zvonařům, ale nadarmo: svou divotvornou moc ztratil tenkrát navždycky.

Osada, jež vznikla kolem rotundy, dostala podle ní jméno Pankrác; a protože osadníci stavěli domy a chalupy jen po jedné straně cesty a za ní už neměli ani stodolu, říkalo se po Praze dlouho, že na Pankráci pečou husy jen po jedné straně.

O Krči a Rejnu Kolínu



Nejstarší zmínka o Dolní čili Pražské Krči je z roku 1273, Horní Krč se poprvé uvádí v roce 1222. V Dolní Krči stávala tenkrát tvrz, do které se utíkali lidé z okolí v čase válečného nebezpečí.

Mezi prvními zprávami o staré Krči je zmínka nad jiné lahodná: vypravuje se v ní o krčských višních, jež byly slavné po celém království, a také o sladkých krčských hruškách a jablkách, jež bývaly pochoutkou při hostinách a s oblibou se pojídaly i k pivu.

To je však současně i jedna z posledních dobrých zpráv z dávné minulosti Krče; pak už se střídají jen vojny a záznamy o požárech, přepadech a vypálených domech. Vrchnost si podávala obě vsi z ruky do ruky, někdy je získala koupí, někdy soudem; až v roce 1499 zakoupilo Nové Město pražské „Krč tvrz s dvorem, poplužím, lukami, krčmou, chrastinami, rybníkem, potoky, vrbinami a jiným příslušenstvím za sedm set kop míšeňských."

V roce 1572 požádal vyslanec Benátské republiky císaře Maxmiliána, aby mu posílal všechny vězně odsouzené v mocnářství k smrti; Benátky tehdy obchodovaly na všech stranách a potřebovaly veslaře na své galejní lodi. Samozřejmě to Benátčané nechtěli

zadarmo a platili za každý pár rukou, i když ne právě štědře. Císař se s Benátkami snadno dohodl; od té doby posílala své odsouzence na benátské galeje i česká města. Galejníci z celých Čech se soustřeďovali v Praze, odkud byli převáženi na jih, přes Alpy do Benátek.

Kroniky zaznamenávají, že desátého dubna toho roku převzaly benátské stráže velký houf vězňů a na Novém Městě pod Slovany je kovali do řetězů, aby jim cestou neuprchli. A bylo těch nešťastníků čtyřiašedesát.

Zatím se však tajně srotil zástup lidí, kteří byli v Praze – právem i neprávem – na štíru se zákonem; přepadli benátské stráže a průvodce, zbavili odsouzence řetězů a ujížděli s nimi na ukořistěných vozech přes Vyšehrad do hustých lesů za Prahou. Stráže je však pronásledovaly a v Krči je dohonily. Galejníci i jejich pražští pomocníci seskákali v nouzi z vozů a uprchli do lesa nad Krčí, kde se pak dlouho ukrývali; a vyprávělo se o tom mezi pražskou chudinou ještě dlouhá léta.

Ve stejné době přijali pražští konšelé návrh, aby mohli všelijaké žebráky a škorníře jakožto lid tažný posílat k Dunaji na tahání nákladních šífů a lodí proti Turkům. Zdá se však, že obchod s Benátčany byl pro císařské Veličenstvo lákavější, a tak se posílalo z Prahy na galeje ještě v šestnáctém a sedmnáctém století.

Není divu, že obec s tak neklidnou minulostí zaujala i milovníky příběhů a pověstí. Jedna z nich vypravuje o Karlu IV. a slepém mládenci.

Podle některých žil slepý mládenec ve vsi Koutu nedaleko Domažlic, podle jiných pobýval o samotě uprostřed šumavských lesů.

Jednou jel král Karel IV. kolem jeho příbytku, sestoupil z koně a navštívil ho, neboť často slýchal, že slepý mládenec umí nahlížet do budoucích časů. Vstoupil do chudé jizby a slepý mládenec mu dlouho vyprávěl, jaké osudy čekají českou zemi.

Král zamyšleně naslouchal, ve tváři měl střídavě úsměv a smutek. Když slepý mládenec domluvil, král zdvihl hlavu a zeptal se:

„A potom? Co bude potom?“

Slepý mládenec dlouho mlčel. Teprve po hodné chvíli odpověděl:

„Potom přijde doba, kdy bude cizí a válkychtivý národ zle hubit českou zemi, a ta bída potrvá tři roky. Na konci třetího roku se strhne pod Blaníkem velká bitva. Z Blaníku vyrazí vojsko knížete Václava a nepřátelé budou prchat k Praze; u Krče se dostane to ukrutné nepřátelské vojsko do obklíčení a při tom se na svahu u Krče setkají

všichni obyvatelé české země, aby nepřítele zahubili. A je psáno v knize budoucnosti, že zbytky toho nepřátelského vojska poženou od Krče až k Rejnu Kolínu.“

Král vstal, objal slepého mládence a řekl mu:

„Pojeď se mnou do Prahy; tam se postarám, abys žil v klidu a pokoji až do konce svých dnů.“

Mládenec se chvíli rozmýšlel, potom přijal královu nabídku a ještě toho dne s ním odjel do Prahy, kde mu prý z vděčnosti sestrojil na Staroměstské radnici orloj, jakému není rovno nikde na světě.

O víně v Botiči

Potok Botič býval za starých časů proslulejší než dnes; byly doby, kdy se jeho proslulost téměř vyrovnala Vltavě. Můžeme tak alespoň soudit z dávných listin, v nichž se psalo o Praze: „Ve městě Mezigrada, které se také jmenuje Praga, jež leží na řece Mldava a na řece Botič a na jiných pramenech…“ Komu připadá jméno Mezigrada příliš tajemné, pak tedy: znamená mezihradí, to jest místo mezi Vyšehradem a Pražským hradem.

Botič pramení u Ovčár nedaleko Čenětic a jeho horní tok až k mlýnu Botiči se jmenoval Oleška; odtud teče ke Kreslicím, pak přes Hostivař a Práče, Záběhlice, Michli, Nusle a Vršovice, a pod Vyšehradem se vlévá do Vltavy. Někdy v patnáctém století měl starodávné jméno Kydron a říkalo se mu i Vinný potok, nejspíš proto, že v jeho povodí bylo mnoho vinic. Dnes zůstal název Vinný potok jen levému přítoku Botiče u Průhonic.

Býval to potok hodně rybnatý a na jeho březích došlo nejednou k šarvátkám, neboť nebylo jasné, komu vlastně patří právo rybolovu; když tu jednou lovili děkan a kanovník vyšehradský štiky a okouny, vpadli na ně plavci, pytláci, mlynáři a nádeníci z Nového Města, celkem na dvě stě lidí s mušketami, ručnicemi a klacky, pobrali jim sítě a zahnali je s velikým hřmotem. Byla z toho dlouhá rozepře a soud nakonec rozhodl, že Botič patří od začátku až do konce kapitule vyšehradské.

Vypravuje se, že i jméno Vršovic souvisí přímo s Botičem, protože rybáři tu měli na potoce vrše, do kterých chytali ryby. A je také psáno, že ryby z Botiče bývaly chutnější a žádanější než ryby z Vltavy, jež prý jsou škodné, neboť řeka na obou březích obklíčena jest hnojem a

neřádstvy.

Nedaleko místa, kde se Botič vlévá do Vltavy, stála osada Psáry, nazvaná podle královských psovodů. Pověst praví, že byla založena už za moudrého Kroka a to jméno dostala podle Psár v Charvátsku, odkud Krok se svými lidmi přišel.

Když se Botič rozvodnil, natropil v pobřežních osadách a obcích mnoho škod, vdíral se okny i dveřmi do domů, zaplavoval pole i zahrady a nejednou se jeho vody rozhojnily tolik, že v nich zahynuli muži, ženy i děti.

Pověst vypravuje, proč se kdysi jmenoval Botič Vinný potok.

Za dávných časů mlel jeden chudý vršovický sedlák v nuselském mlýně. Doma už neměl ani špetku mouky, vánoční svátky byly na krku, ale sedláček měl robotní povinnosti a dostal se do mlýna až na Štědrý den odpoledne.

Mlečům se do práce nechtělo, lamentovali, kdopak jakživ viděl, aby se mlýn spouštěl na Štědrý den, ale nakonec přece jen svolili a řekli sedláčkovi, aby si pro mouku přijel po štědrovečerní večeři. Teď se zase ošíval sedlák, ale nic jiného mu nezbývalo; když chtěl mít na svátky v truhle mouku, musel se podvolit. Mleči se na tu práci trochu posilnili a posilňovali se tak pilně, že když sedlák přijel, nespustili ještě ani mlýnské kolo. Dali se tedy nakvap do práce a sedlák jim pomáhal; táhlo už k půlnoci, když se s nimi loučil.

Dostal však z moučného prachu v mlýnici žízeň, jazyk se mu lepil na patro, a tak se zastavil nad Botičem, aby si propláchl hrdlo několika potočními doušky. Sklonil se nad vodu, nabral do dlaní, napil se a nemohl uvěřit; nabral znovu, přitiskl jazykem k patru, pomlaskal – nebyla to mýlka, v potoce teklo čistočisté víno.

Vstal a v první chvíli nevěděl, zda je to sen či skutečnost, štípal se do tváří, a napil se ještě jednou: víno mu zrovna sládlo na jazyku. Rozběhl se zpátky do mlýna a pověděl mlečům, co se stalo. Nevěřili mu, smáli se a pohoršovali; musel na ně dýchnout, a potom už nebylo mýlky. Nechali mlýn mlýnem a rozběhli se k Botiči, nabrali, ochutnali a nabírali pořád znovu a znovu. Tváře se jim rozpálily do červena, začali na sebe vesele pokřikovat, stárek honem běžel do mlýna pro štoudev, mleči pak nanosili bečky a soudky a všechny je naplnili potočním vínem.

Bylo hodně po půlnoci, když se vracel sedláček domů. Jel s veselou a zpíval si, až se to rozléhalo údolím.

Nazítří se ta zpráva rozkřikla po celém dolním potoce.

Lidé se sbíhali k Botiči, nabírali do dlaní, ti časnější vskutku ještě

ucítili na jazyku vůni dobrého vína, ale čím blíž k polednímu, tím víc vůně slábla, až v poledne už zase proudila Botičem čisťounká voda.

Tenkrát se začalo Botiči říkat Vinný potok a to jméno mu zůstalo hodně dlouho. Můžeme se jen domýšlet, jak to tenkrát s vínem v Botiči vlastně bylo. Vždyť na obou březích bývalo mnoho vinic i vinných sklípků s břichatými sudy a soudky – kdoví, z kterého zteřelého sudu pramenil ten lahodný příval; možná že to bylo právě v nuselském mlýně, kde se zrovna tehdy mleči napili na kuráž, aby jim šla ta půlnoční práce líp od ruky. Ale to není jediná pověst, která se vypravovala na březích Botiče ve starých Nuslích.



O KOSTECH, KTERÉ SVÍTILY

Žila kdysi v Nuslích stará hadrářka. Byla to chuděra, sama samotinká na celém světě, a musela se proto živit všelijak. Na smetištích při potoce sbírala vyhozené štoudve, hrnce i putny, doma je sdrátovala a za laciný peníz nechala některé sousedce. V létě prodávala ředkvičky, ale s podzimkem už zase obcházela smetiště a hromady odpadků po celém nuselském údolí.

Jednou navečer našla při potoce pod šancemi pár velkých kostí. Odnesla si je do chalupy a položila je do chodby hned za dveře. V noci ji probudilo nějaké divné zdání, otevřela oči a lekla se: celá světnice byla zalita bílým světlem. V první chvíli ji napadlo, že je úplněk, ale když odhrnula starodávný firhaňk, lekla se ještě víc, protože venku byla tma jako v komíně, po nebi se honily černé mraky a měsíc se neukázal ani cípkem. Hledala po všech koutech, odkud to bílé a stříbrné světlo vychází, ale nic nenašla. Otevřela dveře do chodbičky a příval světla ji málem oslepil. Zaclonila si oči, po chvilce se rozkoukala a uviděla, že stříbrné světlo vychází z hromádky kostí na dlážce u dveří. Přikryla hromádku starou houní, ale kosti svítily dál, a bylo to světlo tolik jasné, že pronikalo i zavřenými dveřmi.

Hadrářka už do rána oči nezamhouřila. Hned za úsvitu zavázala kostičky do uzlíku, odnesla na hřbitov a položila je do trávy při zdi.

Celý den s napětím čekala, co bude večer. Sotva se trochu smrklo, podívala se z okýnka ke hřbitovu a lekla se znovu, protože celá ulička byla zalita bílým světlem, na šancích mohla v tom světle rozeznat každý kamínek a keře na břehu Botiče vrhaly stíny jako při nejostřejším slunci. Zář vycházela od hřbitova a byla tak veliká a oslnivá, jako by tam za zdí ležel v trávě samotný měsíc v úplňku.

Lidé se sbíhali, postávali před zdí, ale do brány se neodvážili. Dívali se na to bílé záření a rokovali až do rána, odkud se to divné světlo bere a co asi znamená.

Teprve když kohout zakokrhal, nahlédl jeden vojenský vysloužilec přes zeď a uviděl v trávě hromádku bílých kostí. Přelezl zeď, svázal kosti do cípu svého vojenského pláště a šel si domů pro krumpáč a lopatu; potom kosti zakopal a navrch položil pár květů, které natrhal při potoce.

Všichni čekali s napětím, co bude večer. Setmělo se, pak už byla tma tmoucí, nikde ani světýlko. Kosti už nezasvítily a pak už nesvítily nikdy.

Hadrářka, vysloužilý voják i ostatní, co bydleli na břehu Botiče, si

lámali hlavu, komu asi ty kosti patřily, než je voda vyplavila z podemletého břehu; ale nikdo se to už nikdy nedozvěděl.

O VYSTRAŠENÝCH RYBÁCH

Už ve starých kronikách je psáno, že na břehu Botiče poblíž Vltavy býval posvátný háj, v němž dávní předkové obětovali pohanským bohům: aby se jim urodilo na poli, aby mraky přinesly déšť, aby je nesoužila nemoc, aby včely nosily hodně medu, aby žili v pokoji a aby je nepotkalo trápení vojny.

Časy však minuly, svatováje zarostly lopušinou a lidé vyvrátili dřevěné podoby bůžků; toho největšího svrhli do proudu Botiče. Dlouho tam ležel, ale jak šly roky, zapadal stále hlouběji a hlouběji do bahna a voda nad ním ukládala nánosy písku, bláta a zapomenutí.

Až jednoho dne si rybáři z Nuslí a Psárů povšimli, že v Botiči není ani jediná ryba, jediná bělice či ouklej, ba ani docela malá padoustvička a mřenka. Uviděli, že voda stoupá, zakaluje se dohněda, a najednou spatřili na hladině velikou vlnu, která se valila po proudu k Vltavě, trhala břehy a podemílala vykotlané vrby. Podívali se líp, odkud se vlna bere, a zahlédli ve vodě nevídané stvoření, jež bylo napůl beran a napůl pes. Podivný tvor kráčel po dně prostředkem potoka a poslední rybičky prchaly do hlubokých tůní při Folimance i do Vltavy k botičskému ostrovu.

A tak se dalo zjara při slunovratu každým rokem: odněkud ze dna Botiče vystoupila obluda, pomalu kráčela vodou až k prameni, pak zase zpátky až pod Vyšehrad, a ryby před ní prchaly jako střely.

Prý to byla dřevěná socha dávného pohanského boha, který se vždycky jednou za rok vydal na obhlídku, aby viděl, jak žijí lidé po obou březích Botiče.

O fidlovačce

Když byl císař Josef II. ještě docela malý chlapec, viděl prý jednou v Praze velký průvod pražských řemeslníků. Ctihodní mistři nesli korouhve a znaky svých cechů: vpředu šli řezníci s červenou korouhví, na níž byl z jedné strany bílý lev a z druhé oděnci rubající sekyrou bránu; za nimi kráčeli zlatníci s modrou korouhví, na které byl zlatý kalich. Platnéři měli zelenou korouhev s ozbrojeným



oděncem; po nich šli kožišníci s červenou korouhví a krejčíci, kteří měli na modrém praporci krejčovské nůžky. Šestí byli ševci, kteří měli na blankytné korouhvi tři boty s ostruhami; po nich šli nožíři s červeným praporcem, na němž byly namalovány nože. Sladovníci, pivovarníci a vozatajové měli bílý prapor s obrazem knížete Václava; pekaři nesli červenou korouhev s bílou caltou a s preclíky, bečváři měli bílou korouhev s kružidlem a palicí. Soukeníci nesli bílou korouhev s kramplemi; a byli tam truhláři a tesaři s bílou korouhví, na níž měli vyobrazenou truhlu, hoblíky, štospány, kolo od vozu a sekery. Koželuhové měli bílý praporec s pořízy a nožem, zedníci a kameníci nesli zelenou korouhev se špicemi, flochy, úhelnicemi a zednickými lžícemi; hrnčíři měli červenou korouhev se štítem, na němž byli Adam a Eva a mezi nimi džbán, z něhož rostla jabloň; docela naposled kráčeli lazebníci, kteří měli bílý praporec se zeleným věncem. A byla to sláva taková, že nad všemi těmi barvami až oči přecházely. Malému Josefovi se tenkrát nejvíc líbili ševci a dlouho na ně nemohl zapomenout.

Když chlapec povyrostl, zavolal si ho jeho otec císařpán a řekl:

„Dětské hry končí a blíží se čas, kdy budeš muset vládnout. Jak víš, v naší rodině je starý zvyk, že se každý syn musí vyučit nějakému řemeslu, aby věděl, jak těžko se vydělává na živobytí vlastníma rukama. Ten čas přišel i pro tebe; můžeš si vybrat.“

Josef dlouho nepřemýšlel, vzpomněl si hned na blankytnou korouhev pražských ševců a řekl:

„Já nechci jináče, než se vyučit ševcem.“

Císař se trochu zakabonil, připadalo mu, že si následník trůnu

mohl vybrat onačejší řemeslo, ale mluvit mu do toho nechtěl, a tak svolil. Poslal syna do Prahy a Josef se učil ševcovskému řemeslu.

Nakonec složil se zdarem i tovaryšskou zkoušku; pražští mistři ševci při ní museli mhouřit obě oči, protože Josef zrovna šikovný nebyl a obě ruce měl brebtavé, ale jaká pomoc, pohlavkovat učedníka z císařské rodiny dost dobře nemohli; koneckonců byli rádi, že si budoucí císařpán vybral zrovna jejich řemeslo. S velkou slávou mu dali uznání, že je od této chvíle ševcovským tovaryšem, a Josef jim zase na oplátku poslal dárek: velký stříbrný smrček, na němž visely všechny ševcovské nástroje od dratve až po kopyta a docela nahoře na špici veliká fidlovačka – to bylo oblé dřevo, uprostřed silnější než při krajích, jímž se kůže hladila nebo fidlovala jako válečkem. A ten smrček a všechny ty nástroje byly z čistého stříbra. Ševci se radovali a slavně uložili vzácný dar do cechovní místnosti hned vedle korouhve a cechovních artikulí.

Tenkrát bývaly mezi mistry a tovaryši všelijaké rozmíšky a vády; mistři využívali učedníky a tovaryše, jak jen mohli, takový tovaryš byl současně div ne sluhou pana mistra a paní mistrové zrovna tak; pro tovaryše to bylo těžké živobytí, protože mistři se řídili ve všem všudy podle svého oblíbeného rčení: Bůh stvořil volky, čert spolky, hleď každý sám své tobolky.

Tovaryšové a učedníci mívali hlad, nejednou hrozili, že odejdou z města, a byli za to vsazováni do vězení; drželi však při sobě a byli ochotni jít do temnice nebo se dát vyhnat za hradby jen proto, aby pomohli jinému tovaryši, kterému se stala křivda. Délka jejich pracovního dne se měřila denním světlem a tovaryš byl placen hůř než nádeník.

Výhod měli tovaryšové pramálo; patřila mezi ně i dávná zvyklost, že mohli držet modré pondělí. A právě modré pondělí šlo mistrům nejvíc proti srsti; dali proto hlavy dohromady a společnou radou modré pondělí zrušili.

Tovaryšové to nechtěli přijmout jen tak lehko, sběhli se i s učedníky k cechovní místnosti, vzali stříbrný smrček s ozdobami a v dlouhém průvodu ho nesli za město až na louku mezi Horními a Dolními Nuslemi.

A bylo tenkrát na té louce lidí jako mravenců, sešli se tovaryšové a učedníci z celé Prahy i chudobný lid z okolí, děvečky a nádeníci. Když tovaryšové uviděli tak velký zástup, rozlámali smrček na malé stříbrné větvičky a prodali je i se stříbrnými ševcovskými nástroji; za všechno stříbro nakoupili hromady jídla a pití a společně na té louce

Josefův smrček projedli a propili.

Bylo z toho rozbouření, mistři vyváděli jako beze smyslů, ale nedalo se nic dělat, smrček byl pryč.

Od té doby se scházeli ševcovští tovaryšové na nuselské louce každou středu po velikonocích. Na pěknou březovou májku pověsili kytici z jarních květů, fidlovačku se stužkami a veliké duté kopyto, v němž bylo mnoho kopyt menších a ještě menších. V průvodu se potom ubírali z celé Prahy ke Svinské bráně; vpředu nesli májku s fidlovačkou tři mládenci, přepásaní bílými a červenými šerpami.

Na nuselské louce už je čekal zástup lidí ze širokého okolí, městských i venkovských; tovaryšové zarazili májku do země a z velkého kopyta vysypali malá kopyta na bílý šátek; závistivci z ostatních řemesel proto vždycky říkali, že se na nuselské louce zase rojí kopyta.

Pak se zpívalo, tancovalo a zase zpívalo, ševci kouřili společně z veliké dýmky, která měla třicet troubelí, a teprve pozdě večer už za tmy se všichni vraceli domů.

Pověstí o tom, jak vznikla slavnost fidlovačky, je však víc.

Také se vyprávělo, že se císař vůbec neučil ševcovskému řemeslu – jak by si také mohl polepit hedvábné císařské ruce ševcovským popem! Naopak, měl na ševce pifku, protože mu nikdo nedovedl ušít boty, které by ho netlačily: jednou z nich měl odřenou patu, podruhé palec, potřetí kotník, počtvrté měl bolavý nárt. Nejproslulejší mistři mu šili boty a střevíce z nejjemnější kůže, takže byl takový střevíc lehký jako peříčko, ale večer už císař sotva chodil a vztekle třískal novými střevíci o zeď nebo je vyhazoval oknem. Ševci se před ním jen třásli, už si nevěděli rady. Až si jeden pražský tovaryš umanul, že císařpánu i vídeňským ševcům ukáže, jak se vyznají v řemesle tovaryši z Prahy; a ušil mu střevíce tak jemné a lehounké, že císařpán jen slastně vzdychal, když si je natáhl na své otlačené paty a palce. Z vděčnosti daroval pražským ševcům zlatou fidlovačku; ševci oslavili císařský dar na louce v Nuslích a pak už slavili fidlovačku každým rokem.

A prý to bylo všechno ještě jinak.

V Nuslích žil za starodávna jeden mlynářský synek, kterému se zalíbilo ševcovské řemeslo tolik, že nechal mlýn mlýnem a vyučil se ševcem. Tenkrát byla jedna vojna za druhou a mlynářův synek musel rukovat proti Turkům. Dostal se do zajetí a Turci ho odvezli až do země machometánské, kde ho uvrhli do vězení. Spolu s ním byl přikován v železech i mladý kralevic, který měl pod komandem trupu,

v níž bojoval i mlynářův synek. Zvlášť kralevic byl ukován tak pevně, že nemohl ani pohnout rukama; a oba vězně odsoudili Turci ke ztrátě hrdla.

Tovaryš se hleděl dostat ze želez, aby vysvobodil sebe i kralevice, ale ať se pokoušel sebevíc, nakonec nemohl jinak, než že si uťal nohu u kotníku. Ještě stačil zbavit kralevice řetězů, ještě mu pomohl na svobodu, ale pak ztratil z bolesti vědomí a zůstal ležet na studené podlaze kobky jako bez ducha.

Turecký paša přikázal, aby mu vyléčili ránu až do úplného zahojení, a pak ho za velikou srdnatost propustil na svobodu. Dlouho trvalo, než se tovaryš dobelhal ze země machometánské až do Prahy. Zamířil přímo k paláci, v němž sídlil kralevic; tam se však právě pořádala velkolepá hostina a sluhové nechtěli neznámého otrhance k svému pánu pustit. Chudák jim tedy dal prsten, který dostal od kralevice ve vězení; kralevic prsten poznal, uvítal tovaryše s velikou radostí, povýšil ho do urozeneckého stavu a dal mu do znaku tři nohy ve vysokých botách – dvě svoje a jednu tovaryšovu. Ševcovští tovaryšové uspořádali potom na počest svého kamaráda slavnost u nuselského mlýna, a od té doby mají ševci ve znaku tři škorně.

A ještě jiná pověst vypravuje, že všechno vzniklo úplně a od základu jinak.

Pražští mistři prý jednou rozhodli, že tovaryšové budou dostávat ve všech řemeslech tovaryšské listy, a přikázali, aby napříště skládali přísné tovaryšské i mistrovské zkoušky.

Bylo kvůli tomu hodně hádek, různic a sporů, tovaryši všech cechů a řemesel se zhurta postavili proti takové novotě, vždyť už tak byly zkoušky přetěžké.

Nejvíc brojili kožešníci, krejčíci a ševci.

Chudák kožešník, když chtěl být mistrem, musil zdělat sto králičích kůží a ušít z nich plášť, krejčí musel ušít vornát, dalmatyku, mnišskou kápi, mistrovskou kukli a mistrovskou suknici, dále kněžskou sukni se dvěma faldy, pokotní plášť jeptiškám, harasový klok, panenskou sukni a prostou hazuku, kupeckou sukni o dvou faldech, kabát, kalhoty, hončí sukni, šperloch čili plachtu na kupecký vůz, šperloch na vůz bojovný, sukno na koně o pěti střizích, kreptuch na dvanáct koní, stan o dvou makovicích, honskop pod hermelín na koně, norberčici furmanům, kuklu radlici, rejtarskou kuklu a ještě rukavice.

Švec musel při takové zkoušce ušít voskované kordovanské střevíce, lovecké boty do vody, boty zlatohlavové dvakrát šité, bílé ženské botky s aksamitem a vysoké střevíce s řemínky o dvou



podešvích.

Když dělal zkoušku kovářský tovaryš, přivedli před něho koně, a dvakrát se v sedle otočili; tovaryš se jen díval, na koně si nesměl ani sáhnout, ale podkovy musel vykovat, aby na kopyta přilehly bez nejmenší chybičky.

Nikdo ani nevypočítá, co všechno musel umět řeznický tovaryš; když se chtěl stát mistrem, musel nejenom složit se zdarem zkoušku, ale ještě si vzít za ženu řeznickou dcerku nebo vdovu.

A když tedy vyhlásili mistři přísné zkoušky a listy, tovaryšové se spojili na protest proti tomu v jeden veliký zástup; část jich odtáhla pod vedením krejčíků do Ovence, kde měli shromáždění a zostra mluvili proti mistrům, část pod vedením ševců odešla do Nuslí. A tak prý vznikl v Ovenci Slamník a v Nuslích fidlovačka.

Původ slavnosti byl však mnohem starší, než vypravují pověsti: nuselská fidlovačka pochází až z dob pohanských, kdy to byla vlastně slavnost vítání jara.

Postupem věků se stala z dávné obřadní zvyklosti velká lidová slavnost. S jejím názvem je spojeno v novějších dobách i jméno Josefa Kajetána Tyla, který o ní napsal v třicátých letech devatenáctého století zprvu článek pro časopis Jindy a nyní, a potom i hru Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka.

Poprvé byla uvedena v neděli odpoledne 21. prosince roku 1834 ve Stavovském divadle. Bylo v ní i několik písní: Vane větřík, Staří Pražané – a především Kde domov můj, jež se stala národní hymnou.

O králi na Betáni

Král pomalu sestupoval klikatou lesní stezkou do údolí. V dálce nad Vltavou klesalo slunce k lesním úvalům a v lese byl podvečerní klid. Kdesi zahoukala první sova, na cestě do Prahy se ozvalo prásknutí biče; nějaký opozdilý furman spěchal, aby byl do setmění u městských bran. S příchodem noci byly cesty nejisté.

Osamělý chodec zrychlil krok. Nikdo by v něm teď na opuštěné stezce nepoznal českého krále Václava, toho jména čtvrtého. V těsné lovecké haleně, s loveckou čapkou na hlavě by ho každý musel pokládat za bezvýznamného člena lovecké družiny, která provázela panovníka na divokých jízdách po svazích a roklích kolem Kunratic.

Ohlédl se. Vysoko na břidličnaté skále, ukončující táhlý a na hřbetě

rovný vrch, se zdvíhal k podvečernímu nebi Nový hrad. Vybral si dobré místo. Hluboké dubové lesy kolem dokola, všude plno zvěře, král byl vášnivý lovec a neminulo týdne, aby se na lesních paloucích neozval zvuk loveckých rohů. V lesích bylo mnoho srn a bylo by jich tu ještě víc, kdyby jeho lidé nenechávali tak rychle zarůstat paseky a mejta. Když byl unaven, posadil se v hradní knihovně, kam si dal přivézt z Prahy nejvzácnější svazky, a v tichu se pohroužil do zažloutlých stránek.

V Praze mu bylo těsno, zamiloval si svůj Točník, ale Točník je daleko od Prahy, ty věčné cesty ho už začínaly zmáhat. Zakoupil proto panství kunratické a na příhodném místě dal vystavět nový a pevný hrad. Skála je chráněna ze tří stran hlubokým údolím, v němž dal zřídit několikero rybníků, které by v případě nebezpečí zabránily snadnému přilnutí ke hradu. Kolik je tomu let, co se začalo stavět? Sotva osm: v létě 1411 zahájil stavitel práci a za rok už tu mohl král bydlet – věru rychlé dílo! Hned na samém začátku dal vylámat kolem staveniště hluboký obranný příkop a rok poté se musel lamač kamenů Jakub zavázat pod trestem smrti, že k úplné spokojenosti stavitele i krále provede velké rybničně dílo, jež vyplní celé údolí pod hradem. A splnil svůj slib poctivě: rybník má hráz třicet loktů širokou a devět stop vysokou, na straně k vodě je taras půldruhého lokte hrubý, dobrou práci odevzdal Jakub, ale kdopak by neodevzdal dobrou práci, když se mu nad hlavou vznáší katova smyčka?

Král se zadíval vzhůru k věžovitému paláci, který je teď jeho domovem. Od hrubých obvodních zdí splýval skalnatý vrch přímo k hladině rybníka; svah byl na jedné straně holý, teď je tam velká chundelatá vinice, ale víno nese trpké, i když lahodné a svěží. Měl ho raději než tu láku sladkého řeckého malvazu, kterou mu posílají čtyřikrát do roka konšelé z Nového Města. Posílají mu i koření, cicvár, domácí ryby, herynky, spécie z apatyky, bílé pečivo i stříbrné koflíky. Posílají mu kdeco, jenom peníze ne. Když od nich žádal deset tisíc kop, poslali mu průvod vozů se zásobami vína snad na deset let. Ale aspoň jsou hradní sklepy plné a víno léty vyzrává, určitě tady žízní neumře.

Slunce zapadalo a v oknech z kolečkového skla se odrážela jeho červená zář. Za dobrého počasí je z věže vidět až na Pražský hrad. Teď tam sídlí královna Žofie, jeho žena, ticho a klid Nového hradu ji nezlákaly, a král je docela rád. Miluje ten klid, přerušovaný jen divokými jízdami na honech a lovech. Povzdychl si. Ale jaképak divoké jízdy? To bylo a už nebude: táhne mu na šedesátku, je konec

zběsilým honičkám přes vývraty a pařezy, když se štval za jelenem třeba půl dne.

Sklonil hlavu a pokračoval v cestě do údolí. Kdyby mu aspoň tady dali pokoj. Kdyby mu už jednou konečně dali pokoj! Věčné rozmíšky s pány, nikdy jim nezapomene, že ho dali kdysi uvěznit – jeho, krále Václava! Patnáct neděl ho tehdy drželi ve vězení, v té smrduté a ledové Spince. A ti nadutci z církevního panstva, kteří na každém kroku trousí pěkná slova o blaženosti věčné a potají jen foukají do ohně svárů a nepokojů, aby líp hořel!

Král cítil, jak v něm stoupá vlna hněvu. Podvědomě zrychlil krok. Byl prchlivý a vznětlivý, snadno vzplanul hněvem a zle se vedlo každému, kdo mu v takové chvíli vkročil do cesty; ale hněv rychle opadl a zase to byl ten klidný a pokojný král, kterému bylo nejlíp v odlehlosti lesního hradu, v knihovně nebo na lovu nebo u dobré číše s poctivými hovornými lidmi, kteří neodvažují každé slovo na vážkách falše a vypravují historky, jež jim slina na jazyk přinese.

Ba věru, užil za těch osm let tady na Novém hradě ne jednu kratochvíli, ale žel, nebyly to jen kratochvíle. Byly to těžké roky, přetěžké. Tady ho zastihla zpráva o upálení mistra Jana a potom i Jeronýma. V celé zemi nešváry a vášně, propukají spory mezi těmi podobojí i pod jednou. Konšelé z Nového Města mu dokonce přinesli nedávno zprávu, že podobojí chtějí sesadit arcibiskupa i krále, oblehnout Nový hrad a dobýt ho mocí. Kde jen se bere taková troufalost v těch lidech, že takhle hovoří o svém králi, jako by ho mohl sesadit a uvěznit, kdokoli si jen umane?

Stezka vyústila na rozježděnou blátivou cestu. Od velkého rybníka dýchlo podvečerní vlhko a král zaplašil chmurné myšlenky. Ještě pár kroků a bude na Betáni.

Chodíval do té prastaré hospody rád. Stejně jako kdysi, když se v přestrojení vydával do krčem a hospůdek pod Pražským hradem a nad malvazem naslouchal řečem prosťáků. Leckdy se tady dozvěděl víc než od svých královských rádců, těch vznešených tlučhubů, z nichž jeden každý si ohříval vlastní polívčičku a podle toho přibarvoval v raportech a zprávách každou větu, jen aby se mu hodila do krámu.

Tady na Betáni mu bylo stejně dobře. A možná ještě líp, protože hospoda ležela při staré kupecké cestě a scházeli se tu lidé zblízka i zdaleka. Na hradě rád vysedával se svým purkrabím, jmenoval se také Václav, ten jediný byl člověk moudrý, světa znalý a zkušený v jednání s lidmi. Ale furmani, potulní ptáčkové, vozkové, rybnikáři a stárkové, ti si nebrali servítek jako moudrý purkrabí a mluvili pěkně od plic, od

těch tuláků a vandrovníků se král vždycky dozvěděl nejvíc.

Přešel kolem vinice, kde zlátlo víno v bohatých a nalitých hroznech, a už stál před hospodou U zeleného ptáka. Otevřel. V krčmě pod klenutými zakouřenými stropy se svítilo. Šenk byl poloprázdný, jen u prostředního stolu sedělo několik mužů v halasném rozhovoru.

Nikdo si ho nevšiml, jen krčmář letmo pozdravil, ale ten nic neřekne, měl od krále příkaz, aby ani slůvkem neprozradil, jaký host chodívá občas do hospody na Betáni.

Posadil se do rohu k dubovému stolu, kde mu v přítmí nebylo vidět do tváře, a přikázal přinést víno z paběnické vinice. Napil se hlubokými žíznivými doušky a otřel si vousy hřbetem ruky.

„Nepřisednete si?“ zeptal se mužů u velkého stolu. Podívali se na něj zkoumavě, pak přikývli a posadili se na lavici proti němu. Král je rychle odhadoval. Vozkové, určitě jedou zdaleka, na šatech i ve vousech mají prach cesty, ale oči jim svítí. Tohle je určitě nějaký stárek z mlýna, pleť má bílou a okraje víček zarudlé z moučného prachu, pár krajánků, tažných ptáčků, a to je všechno.

„A cože se vám nechce do Prahy?“ zeptal se král. „Už je to co by kamenem dohodil!“



„Raději necháme ten kámen ležet,“ řekl jeden z mužů, ramenatý a ošlehaný ve tváři do brunátna. „Nazejtří času dost.“

„Zdaleka?“ řekl král a znovu se napil.

„Až z Hluboké,“ řekl vozka. „Tady stárek je od Jindřichova Hradce a tenhle – ale co na tom záleží.“ Mávl rukou.

Krčmář postavil před krále nové víno.

„Takže znáte svět. Zato my jsme zalezlí jako myši, co víme!“

Stárek se zasmál.

„Tady projde krčmářovi šenkem víc lidí než králi na hradě. V takové furmanské hospodě se ví vždycky všechno. A nejlíp.“

Krčmář pohlédl na krále, ale neřekl nic. Král se usmál.

„Tak jak je dole na jihu království?“

„Jeli jsme přes Tábor,“ řekl vozka a naklonil se kupředu. „Byli jsme tam na noc. Lid se tam houfné sbíhá v ozbrojených rotách, všude to vře, stačí jiskra a vyšlehnou plameny.“

„A co tomu říká král?“

„To už ani král neukrotí. Všude je velká nespokojenost, páni zle tlačí a krutí jsou jako vlci,“ řekl krajánek. „Z poddaných neprávem ždímají platy a nutí je k bezprávným robotám. Na Krumlovsku už



shořely tři tvrze a po cestách začíná být nebezpečno.“

„A co vlastně chtějí? To je tak pobouřila Kostnice?“

„Nejenom Kostnice. Ta jen ukázala, že panské slovo váží míň než sojčí pírko. A co chtějí? Hlad je žene. Vy tady sotva víte, jaký je venku hlad. A kněží nespravedliví a nehodní – už se v tom jednou musí udělat pořádek!“ Krajánek udeřil pěstí do stolu.

Začali mluvit jeden přes druhého, překřikovali se. Krčmář je marně uklidňoval, nakonec na něj král neznatelně kývl, aby mlčel. Zvyšovali hlasy, vypravovali, co viděli ve Voticích, na Hradci a po celých Čechách na jihu, o hořících vesnicích, o viselcích na rozcestích, o velkých zástupech, které se na táborské hoře hotoví k boji.

„Slyšel jsem,“ řekl král, „že se lid podobojí chystá svrhnout arcibiskupa. A nejenom jeho. I samotného krále.“

„Možná,“ připustil vozka. „A taky k čemu takový král? Tolik rozepří už ani narovnat nemůže, ani nechce. Prý není tak zlý, ale panstvo mu přerostlo přes hlavu, ten už nám nepomůže.“

Mávl rukou a postavil číši na stůl tak prudce, až víno vystříklo.

„A kdo tedy pomůže, když ne král?“

Chvíli mlčeli. Pak řekl stárek:

„Lidé si sami pomůžou. Jinak to nejde.“

„A kdo je povede?“

„Spravedlnost je povede. A je mezi nimi mnoho takových, že i velet vojsku dovedou. Všichni jdou za Janem Žižkou.“

Jan Žižka, pomyslil si král. Svého času služebník jeho ženy, královny Žofie. Jednou ho potkal, bylo to krátce po smrti mistra Jana a jeho přítele Jeronýma. Jan z Trocnova byl zamyšlený a smutný. Tehdy se ho král zeptal, proč je tak tesklivý, a Jan odpověděl:

„Pro tu dvojí nespravedlivou smrt.“

Král tenkrát zavrtěl hlavou a řekl:

„Co se stalo, odestát se nedá. Jestliže ty znáš cestu, jak to napravit, udělej to. Já ji neznám.“

A Jan Žižka tehdy řekl:

„Milostivý králi, splním tvůj příkaz, protože já tu cestu znám.“

Víc už neřekl, tehdy se rozešli a král ho už nikdy neviděl. Ale slyšel o něm od toho dne mnohokrát, a poslední dobou stále častěji.

Král si povzdechl a řekl nahlas:

„Jaký je vlastně král? Dobrý nebo špatný?“

Muž s moučným prachem ve tváři se opatrně rozhlédl, naklonil se kupředu a řekl:

„Slaboch. Chmýrko a hrachovina. Nechal si pány přerůst přes

hlavu a teď neví kudy kam. Čert ho vem!“

„Není zlý,“ namítl zprudka krajánek. „Pamatuju dobře, jak trestal pekaře, když přetahovali.“

„Přetahovali?“ zeptal se král.

„Prodávali dráž, než směli. Šidili a kradli. Král jim pobral chléb a dal ho chudým nebo žákům do škol.“

„Řezníkům dělal zrovna tak,“ přidal se jeden z vozků. „A všem řemeslníkům. Jednou šel kopat na vinici a pracoval tam celý den jako nádeník.“

„Proč by to dělal?“

„Teprve pak ustanovil, jaký řád má být zachován, zvlášť aby chudí v poledne měli čas k odpočinutí.“

„A ty tomu věříš?“

„Viděl jsem to.“

„Měl jsi vlčí mlhu!“ vykřikl krajánek. „Podruhé krájej tenčeji!“

Halasili dál, už si zase povídali mezi sebou, na muže v lovecké kazajce jako by zapomněli. Král seděl a mlčel. Venku se už dávno setmělo a lavice v krčmě se pomalu zaplňovaly: přišel kunratický hrnčíř i ovčák, dorazil ještě jeden furman a několik pocestných. Hlasy kroužily pod začouzeným stropem, král mlčky naslouchal, potom vstal, hodil peníz krčmáři a vytratil se. Nikdo si jeho odchodu ani nevšiml.

Ve velkém rybníku se zrcadlil měsíc, v dubinách na pokraji luk vytrvale houkala sova. Z lesa zavanula čerstvá vůně pryskyřice, ale král neviděl a neslyšel. Pomalu stoupal stezkou vzhůru k hradu, šlo se mu najednou ztěžka, nemohl popadnout dech, jako by na něj padla nekonečná tíha a únava, už měl dost všech těch věčných sporů, násilností, lakoty bohatců a intrik velebníčků, dost toho věčného zmatení, připadal si starý a unavený a chtělo se mu spát, strašně spát.

Když konečně ulehl na lůžko, zmocnila se ho neznámá úzkost, srdce se mu svíralo a spánek nepřicházel, převaloval se ze strany na stranu a hlavou mu letěl celý jeho život se všemi strázněmi, starostmi a trápením. Usnul až pozdě k ránu, když se venku rozednívalo do kalného dne. Nespal však dlouho. Vzbudil ho komoří, bylo to naléhavé, z Prahy došly zlé zprávy.

Král se oblékl a vkročil do síně, kde už stáli jeho pobledlí rádci a dvořané. Oznámili mu, že v Praze došlo k velkému pobouření lidu: právě když konšelé Nového Města rokovali na radnici, lid podobojí se srotil, aby vysvobodil vězně z radničního vězení, vnikl na radnici, obořil se na konšely a třináct jich vyházel z oken, přímo na hroty kopí

a sudlic.

Král cítil, jak se mu žene do spánků krev; zbrunátněl ve tváři, pobíhal síní sem a tam a vykřikoval strašlivé kletby. Proklínal konšely, sliboval pomstu pražskému lidu, svolával trest na lid podobojí, křičel, že ztrestá pány i lid tak hrozně a neslýchaně, že se už nikdo neodváží ani pozvednout hlas a všichni se budou třást v hrůze.

„Kde jen jsou kořeny těch věčných svárů a nepokojů? Jsem král a nevím nic, k čemu mám tolik rádců, dvořanů a sluhů? Když se chci něco dozvědět, musím jít do krčem a hospod!“

Dvořané stáli bledí, sraženi do houfu čekali, až krále přejde hněv. Jeden z nich, mladý a stejně horkokrevný jako sám král, řekl nahlas a důrazně:

„Králi, tak to není. To, co se stalo v Praze, nikoho nepřekvapilo. Něco takového se přece dalo čekat už dávno.“

Král se zastavil, zlost jím znovu zalomcovala. Díval se na dvořana, jako by nevěřil svým uším, pak strhl se zdi lovecký tesák a vrhl se na opovážlivce. Byl by ho zabil, ale několik rádců mu zahradilo cestu, a ostatní rychle odvedli mladého dvořana z královské síně.

Král se vzpamatoval, odhodil tesák na dlaždice, až to zařinčelo, a obrátil se. Náhle ucítil prudkou bolest u srdce a podivnou neznámou úzkost, zavrávoral a byl by upadl, kdyby ho několik rukou nezachytilo. Odvedli ho do ložnice a uložili znovu na lůžko; král ležel se zavřenýma očima a ztěžka dýchal. Hněv ho rychle opustil, spolkl doušek vína a usnul.

Když se probudil, bolest už necítil, ale byl slabý a malátný jako moucha. Přinesli mu seznam nových konšelů, ani se na jména nepodíval, podepsal a odstrčil listinu stranou, už ho nezajímala. Několik dalších dnů strávil mlčky na lůžku nebo v tichu knihovny; s nikým nemluvil, nikoho nechtěl vidět, o událostech v Praze se už ani nezmínil.

Uplynul týden. Král seděl právě v knihovně, pohroužen ve svých neradostných myšlenkách, když mu náhle projela hrudí ostrá bolest, jako by mu srdce sežehl plamen. Vzepjal se a ucítil stejně krutou bolest v levém rameni, už ho bolely i konečky prstů na ruce, cítil bolest v krku, kořen jazyka jako by mu zdřevěněl. Odnesli ho na lůžko, ale bolest neustoupila, ani když mu vzali krev, a druhého dne po poledni se prudce vystupňovala; po tři hodiny král bojoval se smrtí a zapsali staří kronikáři, že v těch chvílích vydával křik jako řvání lvové, než vydechl naposled. To se stalo 16. srpna roku 1419.

Zpráva o králově smrti se rychle rozletěla po okolí a po celé Praze.

Městští konšelé a páni ji přijali s rozmanitými pocity, s potěšením i s obavami; avšak drobný lid pod Novým hradem, v Kunraticích a v osadách kolem nich se zarmoutil a truchlil. Všude nastalo velké jitření a v pražských ulicích propukly bouře a nepokoje v plné síle.

Tři dny zůstalo královo balzamované tělo na Novém hradě; potom odvezli pozůstatky na Vyšehrad. Protože však bouře v Praze neustávaly, bylo královo tělo tajně odvezeno v noci na Zbraslav a odtud po Vltavě na Pražský hrad, kde po několik neděl čekalo na slavný pohřeb. Nepokoje však neskončily, a tak bylo od velkolepého pohřbu zcela upuštěno. V noci z prvního na druhého října odvezli dva sluhové a vozka tělo krále Václava tajně na Zbraslav, kde bylo pochováno bez přítomnosti rodiny i členů královského dvora. Až po čtyřech letech se Pražané rozhodli, že by měli krále slavně pochovat; nikdo však nevěděl, kde je uloženo jeho tělo. Teprve rybář Mucha na Zbraslavi jim pověděl, že je zakopáno na jedné zbraslavské vinici. I vzali královské pozůstatky a přes Vyšehrad je slavně odvezli na Hrad, kde je pochovali v královské hrobce vedle císaře a krále Karla IV.

Po králově smrti se královna Žofie necítila v Praze už v bezpečí, vždyť na Malé Straně se bojovalo a zástup se málem zmocnil i samotného Hradu; proto jedné větrné noci tajně uprchla do Kunratic. Klidu se však nedočkala ani tam: ze všech stran přicházely zprávy, jak se lid chystá k boji, u Knína došlo k velkému krveprolití a přímo z hradních oken mohla sledovat, jak se od jihu valí k Praze nekonečné zástupy pěších i jezdců. Všichni mířili za svým velitelem, hejtmanem Janem Žižkou z Trocnova.

Potom vtrhl do země králův bratr Zikmund. Bylo ke konci května, když dorazil na Nový hrad. Se zájmem si prohlédl proslulou knihovnu a poklady nashromážděné Václavem, ale mnoho času jim nevěnoval; měl docela jiné starosti. Chystal se na Prahu, ale když uviděl, že Pražané dostali posily od Táborských a Slánských, vyhnul se přímému boji a velikým obloukem přes Starou Boleslav, Mělník, Slaný, Žebrák a Točník se znovu vrátil na Nový hrad. Rychle soustřeďoval veliké vojsko, aby zlomil a pokořil husity; ale když konečně došlo k boji, utrpěl na hoře Vítkově tak strašlivou porážku, že musel ustoupit až ke Kutné Hoře. Vrátil se pak na Nový hrad a vyrazil znovu, avšak v oblasti Pankráce a Nuslí byl znovu poražen a ve zmatku prchal k Českému Brodu.

Na Novém hradě zůstala silná posádka, ještě posílená Zikmundovými válečníky; velení hradu měl v rukou hejtman Fulštejn. Věděl, že Pražané co nevidět oblehnou jeho hrad a snažil se proto co

nejrychleji doplnit zásoby v hradních sklepech; loupil a drancoval, kde jen mohl, lidem v okolí sebral poslední skývu chleba, v kunratickém údolí přepadal vozy řezníků a kupců a loupil jim zásoby, aby je nemohli dovézt do Prahy.

To vyvolalo v městě další pobouření, a tak v poslední den roku mohl Fulštejn vidět z hradeb obrovský zástup pěších, jezdců i vozů, jak se blíží k Novému hradu. Dal zdvihnout zvoditý most přes příkop a obsadil na hradbách každou střílnu. Pražané obešli údolí a od Chodova vystoupili na skalní hřbet, obsadili celý táhlý hřeben a dobře se ohradili; vyházeli mohutný násep a z obrovitých praků začali bušit do hradních zdí tak silně, že všechny krancíře a podsebití opadaly. Vysoké hradby však zůstaly netknuty; Pražané se pokusili vykopat pod nimi tajnou chodbu, ale obležení to zjistili a ty, co kopali, ztrestali na hrdle.

Začalo mrznout a chumelilo téměř bez přestání, boj však neustával. Fulštejn viděl, že se už nadlouho neudrží, na hradě nebylo čím topit a zima byla zlá; proto učinil s Pražany na konci ledna dohodu, že hrad vydá dobrovolně, jestliže bude smět i s posádkou ustoupit do Kouřimi. Pražané slíbili, že mu půjčí vozy, aby měla posádka na co naložit své věci – s podmínkou, že všechno, co patřilo králi, zůstane na místě.

Nazejtří předjely před hradní bránu vozy a posádka začala nakládat. Pražané však brzy viděli, že obléhaní nedodrželi slovo: na vozech se kupily celé hory královských pokladů, vzácného náčiní, stříbrných pohárů a mis, šperky i drahocenné koberce. Došlo ke sporu, ve vzduchu zablýskly studené čepele mečů a vůdce Pražanů Jan Kudrna od Černého vorla zavelel k poslednímu útoku. Nastalo veliké zmatení, Pražané vtrhli do hradu a v několika hodinách ho dobyli.

Na druhý den, 27. ledna roku 1421, vítězové hrad zapálili. Hořel dlouho, dlouho, a celé noci bylo vidět odlesk, plamenů na bílých svazích kolem dokola.

To byl konec Nového hradu, jehož trvání bylo tak krátké: pouhopouhých deset let. Od toho času zůstal zříceninou a po mnoho roků se mu neřeklo jinak než Pustý hrad.

Zbytky hradních zdí i pozůstatky husitského ležení jsou v lese nad Kunraticemi dodnes.

O loupežnících z Paběnic

Za starých časů bylo v okolí Kunratic rybníků jako hub po dešti, jeden pěknější než druhý: Nový čili Vohrada, Volšanský, Seberovský, Mlejnský, Černý neboli Kněžský, Pivovarský, Bažantník, Jezero, Dolní a Hořejší, Štičí, Musil, Královský, Karasový, Podkarasní, Cihelňák a jeden přímo na kunratické návsi, vlastně jen rybníček, o němž stojí psáno, že jedině pro nápoj dobytku a skrze příhodu ohně založený jest, a nikdy se skrze obec zkazit nesmí. Velké deště leckdy rozvodnily potoky a příval strhl hráze, takže zejména Dolní, Hořejší a Černý bývaly často bez vody. Po vojnách byly rybníky ve špatném stavu a tehdejší správce a direktor se panstvu velmi omlouval, že nemůže spravit chatrné hráze a rozbitá stavidla, protože má veliký nedostatek poddaných; a tvrdil to tak dlouho, až musel nechat direktorování a na jeho místo přišel nový jemnostpán, jemuž nikdo neřekl jinak než pan Franc, neboť se jmenoval František či Franciscus.

Nový jemnostpán direktor byl muž řízné povahy, a spíš po zlém než po dobrém zbubnoval k rybníkům tolik lidí, že zakrátko měly hráze jako hradní valy, a ještě rozmnožil počet rybníků na rovných dvacet.

Největší z nich se jmenoval Královský, protože ho založil ještě král Václav IV. Měl mohutné hráze, pevná stavidla a mnoho ryb; až do své smrti využíval jeho bohatství pan Petr Vok z Rožmberka, a to už je co říct, protože pan Vok byl z kraje rybničného a ve vodním hospodaření se vyznal jako málokdo.

Všechno tady připomínalo krále Václava: rybník byl Královský, louky kolem dokola se jmenovaly Královské, jen malá osada při lukách neměla královského zhola nic. V pěti paběnických chalupách žily tenkrát rodiny chudých chalupníků, kteří museli kromě mnoha jiných povinností také lovit a odvádět jemnostpánu direktorovi nejlepší úlovky z Královského rybníka. Někdy odváděli, většinou zapomněli, jindy přinesli v košíku pár padouství, že je bylo na dně koše sotva vidět. Na zámku a vůbec u panstva měli pověst rebelantů a odřihostů, ale chlapi to byli venkoncem poctiví; lesy se táhly od chalup bezmála až k Sázavě, Paběničtí se v nich lopotili od rána do noci, a tak se jim zdálo docela přirozené, že si v lesních houštinách občas trochu zapytlačili. Pár kroků od břehu Královského byla panská bažantnice, na trávu pro kozu taky nechodili daleko a návnady na

kapry, karasy a candáty dovedli líčit tak šikovně, že je nemohl přistihnout ani ten nejmazanější porybný.

Paní direktorová Francová, která vybírala daně od poddaných, brzy postřehla, že chlapi z Paběnic jsou v placení váhaví a liknaví až běda; a protože to byla paní lakotná a pro jednu leklou mřínku se dokázala haštařit od oběda až do soumraku, začala se o pět chalupníků z Paběnic zajímat trochu blíž. Moc se toho nedozvěděla, šafář, hajný i písař jen mávli rukou anebo pokrčili rameny, neboť věděli až přespříliš dobře, že s paběnickými chalupníky nesvede nic ani deset takových, jako byla jemnostpaní direktorová.

Paní Francová se však lehko nevzdala. Jednoho dne si zavolala kunratického pana faráře, který se z příchylnosti ke svému panstvu podpisoval jako Trubatsch, ačkoli měl staré dobré jméno Trubač. Řečený Trubatsch měl v Kunraticích dobré bydlo, a tak se snažil, aby si přízeň svého panstva zasloužil: při každé příležitosti zaváděl řeč na minulost Kunratic, něco znal ze spisů, a co neznal, to si pohotově vymyslel anebo aspoň přikrášlil, aby se to panstvu zamlouvalo.

„Trubatsch," řekla paní Francová, neboť ona jediná mu neříkala velebný pane, „ráda bych věděla, co je to za chásku zlodějskou v těch Paběnicích. Okrádají vrchnost, jak mohou, a nic bych za to nedala, že se na jejich omastku smaží nejlepší kapři z Královského rybníka. Protože rybičky, které odevzdávají, jsou nanejvýš z té louže na kunratické návsi. Už to jméno, Paběnice! Trubatsch, co to vůbec znamená?"

Trubatsch se uklonil až po pás a pak si otřel šátkem nebo spíš rukávem lesklou pleš. Malounko se zapotil, otázka ho drobet zaskočila, ale hned si věděl rady. Zamával buclatýma rukama a zvolal:

„Jemnostpaní direktorová! Jsou to zlotřilci a chasa nedobrá, málo poctivá, jak ráčíte vědět, a v pekle už se jistě zatápí pod jejich kotlem. Jsou to zlolajníci hodní svých předků."

„Předků?" zeptala se paní Francová a povytáhla obočí. „Copak oni mají nějaké předky?"

„Neurozené, jemnostpaní direktorová, velmi neurozené! Loupežníci to byli, loupežníci a mordýři! Jmenovali se Mach Zdiba, Štěpán Limák a Vavřinec Vávrů," sypal jako z rukávu Trubatsch, „pak nějaký Martin Vrabec a Říha Řezáč. Pět jich bylo, zrovna jako těch dnešních, a s nimi ještě jakási baba, šeredná a slušnému člověku odporná, jménem Mandaléna. Těch pět mužských loupilo a mordovalo na cestách i v lesích, kde se dalo: u Modřan i k Průhonicům, v lesích za Libuší, až k Jílovému, ale obzvlášť na cestě, co vede od jihu pod

hradem do Prahy. Obrali kdekoho, a hlavně kupce, kteří mířili do Prahy anebo jeli z Prahy s plnými vozy. Střechu nad hlavou člověku odnesli, kradli jako straky, jako kolčavy, a když si půjčili, tak to bylo navždycky. Povídám, byla to s prominutím cháska lotrovská, zlořečená! Vraceli se s kořistí do toho svého hnízda a tam se dělili o všechno, co pobrali, rovným dílem: Machovi část, Štěpánovi tohle, Vavřincovi tohle, Martinovi, Říhovi – a babě nic! To jako Mandaléně. Nikdy jí nedali ani co by se za nehet vešlo, byla u nich jen za jídlo a za vyspání. A podle toho, jak se dělili, dostala ta jejich peleš i jméno: Babě nic – Baběnice. Později to lidé nevzdělaní zkomolili na Paběnice, ale je psáno ve starých knihách, že původně se ta dědina či osada jmenovala Baběnic, neboli – psáno učeně – Babenitz.“

„Babě nic,“ smála se paní direktorová, až jí oči slzely. „Řeknu vám, Trubatsch, není nad učenost! Co vy všechno nevíte!“

Trubatsch se poníženě uklonil a tvář se mu rozzářila úsměvem jako měsíček v úplňku. Pak hned zase zvážněl.

„Ale povím vám, jemnostpaní, že těch pět loupežníků tam vlastně žije dodnes. Nepřepadávají na cestách, ale slovo boží neposlouchají a okrádají vrchnost, jak jen mohou.“

„Tak proč je nezavřeme?“ zeptala se paní Francová.

Trubatsch pokrčil rameny.

„Těžká věc.“ Zhluboka si povzdechl. „Jsou mazaní a chytří jako lišky. Nikdo je nedokáže nachytat. Všechno jako tenkrát.“

„Jakpak to s těmi loupežníky tehdy dopadlo?“ zeptala se paní direktorová.

„Vlastně nijak,“ zachmuřil se Trubatsch. „Měli děti, jejich děti měly zase děti – a tak pořád až dodnes.“

„Babě nic,“ rozesmála se znovu kulatá jemnostpaní direktorová. „Kdo by to byl jen řekl?“

A vyprávěla pak kdekomu, jak dostaly Paběnice jméno: vyprávěla to tak často, až se to dostalo až do Paběnic. Chalupníci neřekli tak ani onak, pokrčili rameny a prohlásili stroze:

„Dobrá, a co má být? Třeba to tak i bylo, kdoví? Když to tvrdí jemnostpaní direktorová, určitě to drží jako skála.“

V Libušském potoku uteklo něco vody a nastal čas, kdy se na kunratický zámek odváděly daně: ovce a jehňata, med z úlů, dřevo na podpal i na stavby.

Na zámeckém dvoře stál zástup chalupníků z gruntů i chalup. Byli tu poddaní z modřanského gruntu, ze zdibského, zárubovského i matějovského, byl tu šenkýř, mlynář z mlýna korečného i



náchlebního, pekař i kovář. Šafář je vyvolával jménem; koho zavolal, ten předstoupil před tvář paní direktorové, která seděla v křesle na vyvýšeném místě, zakrývala si nos voňavým kapesníčkem a bedlivě sledovala, jestli každý platí tak, jak má, aby jí ani hřebík neunikl.

Zaplatil už Martin, co měl pole mezi dvěma duby, ovčák Janek Vlků složil jehňata, počítaly se měřice sena, věrtele ovsa i sáhy dřeva, v koších narůstaly hromady bílých vajíček, hroudy másla, stohy kuřat a hory kdákajících slepic.

Nakonec předstoupilo pět chasníků: byli urostlí jako jedle, jen ten nejstarší z nich, Matouš, byl v ramenou trochu pochýlený od věčné dřiny. A uprostřed mezi nimi stála děvečka tak krásná a přeutěšená, že zrak přecházel. Šlehla pohledem po mladém porybném, až se zajíkl, a



usmívala se jako jarní ráno.

„Kdo je ta děvečka?“ zeptala se paní Francová a porybný jen zašeptal:

„Jmenuje se Mandalénka.“

Paní direktorová zakroutila hlavou a řekla:

„Neznám.“

Šafář přejel těch pět chasníků očima, díval se, měli prázdné ruce, jeden jako druhý.

„Kde jsou ryby?“ zahřímal zostra.

Stáli jako duby, ani hlavy nesehnuli. Jen Matouš rozhodil doširoka rukama. „Těžká věc,“ řekl uvážlivě. „Počasí tenhle tejden rybám nepřeje, měsíc svítí rovnou do vody a všechny ryby se stáhly až ke dnu.“

„A vítr fouká od jihu, a to nemají kapři moc rádi,“ dodal Janek, vysoký jako zámecká brána.

„Porybný, co ty na to?“ zeptala se paní Francová. Ale porybný měl sucho v krku a nedokázal promluvit jediné slůvko, oči měl jen pro krásnou Mandalénku.

Šafář se vztekal. Hromoval a hrozil, sliboval temnici, ale těch pět jen stálo a ani nemrklo.

„Příště trojnásobek!“ zahřímal nakonec šafář. „A teď mažte, ať vás tady už nevidím!“

Chasníci se obrátili a rozvážným krokem zamířili k bráně, děvečka Mandalénka mezi nimi.

Když už byli skoro ze dvora, obrátila se jemnostpaní direktorová k šafářovi a zeptala se zostra:

„Odkud je těch pět budižkničemů a ta jejich děvečka?“

Řekla to tak hlasitě, že ji zaslechli i chasníci v zámecké bráně. Otočili se a Matouš, nejstarší z nich, se hluboko uklonil, málem po pás, potom se narovnal a podíval se na jemnostpaní direktorovou. Ve tváři měl uctivost, jak se slušelo, ale v očích mu svítily veselé jiskřičky.

„Z Baběnic,“ zvolal pěkně nahlas, „z Baběnic, jemnostpaní direktorová!“

Pak se otočil k zámeckému portálu zády a v okamžení bylo všech pět pryč. Jen krásná Mandalénka zvířila sukní prach v bráně.

„Odkud?“ zeptala se paní direktorová a zalapala po dechu.

„Z Baběnic,“ vykřikl ovčák Jíra a ostatní se k němu ochotně přidali, že to nádvořím hřímalo jako mohutnou ozvěnou:

„Babě nic! Babě nic!“

Nazejtří dostal porybný příkaz, aby přímo na místě vyzvěděl, jak je to s tím měsíčním ouplňkem a suchým větrem od jihu, co ho nemají kapři rádi. Vzal udici a po slunce západu se vydal ke Královskému rybníku.

Na břehu mezi vrbami potkal krásnou Mandalénku. Dal se s ní do řeči a rozmlouval s ní horkými slovy až do svítání.

Za celou noc chytil jednu malou bělici. Velké ryby byly nejspíš někde u dna. Měsíc svítil jako mazanec a hladina rybníka se slabě vlnila v jemném vánku od jihu.

O Marijánce z Křeslic

Kdysi žil v Kreslicích jeden krejčík. Byl to sušinka, drobounký jako pápěř, že sotva nosem na stůl dosáhl. Na bradě mu narostly tři vousy pěti řadami a nohy měl jako větve lísky, ke kterým nemůže slunce.

Na celém širém světě měl jen sestru Marijánku, a ti dva byli jako dva kůly v plotě mezi kopřivami. Rodiče jim umřeli, když byla Marijánka ještě v kolíbce, a milý krejčík brzy nahradil sestřičce otce i mámu. Staral se o ni, jak nejpoctivěji uměl, a držel ji zkrátka, že by to líp nedokázal ani ten nejpřísnější táta.

Co se nedostávalo krejčíkovi, to všechno měla Marijánka přebohatě: narostla do krásy, že se při pohledu na ni srdce zastavovalo. Boubelatá a k utěšení, oči jako nebe nad Šeberovským rybníkem, a když promluvila, jako by med odkapával. Krejčík se oháněl jehlou od tmy do noci, jen aby Marijánka nehladovala; a bylo to hlavně jeho přičinění, že z ní vyrostl takový květ k pohledání.

Avšak ať ji hlídal, jak hlídal, nakonec se nedohlídal; Marijánka se zadívala do Matěje od sousedů a brzy se ti dva milovali takovou láskou, že jeden bez druhého nemohl být, ani co by zajíc potok přeskočil. Krejčík už chystal veselku, ale všechno se zvrtlo jinak.

Časy byly tenkrát zlé, vojska táhla krajem a císařpán potřeboval nové a nové vojáky. Tak se stalo, že musel obléknout vojenský kabát i Matěj. Rozloučil se s Marijánkou a při tom loučení oba prolili tolik slz, že by ta slaná voda protrhla hráze všech kunratických rybníků. Slíbili si rukoudáním, že na sebe počkají, že Marijánka na jiného ani nepohlédne a že bude čekat a čekat, dokud se Matěj nevrátí, i kdyby měla čekat do skonání světa.



Ale čas míjel a Matěj se nevracel. Utekl rok, utekly tři roky a po Matějovi jako by se slehla země. Krejčík už ani nevěřil, že je živ, a jestliže se trápila Marijánka, trápil se krejčík z její žalosti ještě víc. A pak jednou s podzimkem přinesl mlynářův synek zprávu, že Matěj padl u Frýdlantu; dušoval se, že viděl na vlastní oči, jak Matěje ťal šavlí švédský rejtar rovnou do čela.

Marijánka plakala a plakala, chodila s hlavou do země a vzdychala, až se srdce svíralo. Už dávno nebyla tak boubelatá, usychala jako stromek bez vody a krejčík se bál, že mu uschne docela. Domlouval jí, že Matěje takovým soužením z hrobu nepřivolá, prosil, ať si aspoň čas od času zajde mezi kamarádky, zapřísahal ji, ať třeba ještě rok dva počká, dokud to trápení nepřebolí, ale pak ať se vdá, aby jednou nezůstala docela sama; bude mít děti a ty jí všechno vynahradí, protože děti jsou lékem na každou bolest a na každé trápení.

Marijánka nechtěla ani slyšet a zakrývala si uši, kloudná řeč s ní nebyla, ať krejčík mluvil jako by másla ukrajoval nebo ať křičel, že mu slabý hlas přeskakoval.

Dny plynuly, už z nich byly týdny, měsíce a roky. Jednou uviděl Marijánku kunratický chalupník Zdiba. Chlap jako skalní balvan, zarostlý jako černý myslivec, ramena široká, že když chtěl překročit práh hospody, musel jít bokem, aby se vešel do dveří. Zdiba nebýval vždycky chalupník; zamlada byl stejně jako jeho táta pohodný čili rasík, třebaže se teď pro to slovo dokázal servat do krve a vybílit celou hospodu. Tvrdil, že byl nanejvýš mistr ostrého meče, což znělo dívčím uším líp než rasík, i když to bylo doslova a do písmenka totéž. Koneckonců si nežil jako rasík kunratického panství nijak zle, určitě neměl loktem tak hluboko do kapsy jako většina jeho sousedů. Práce měl až až: Veronika Malovecká z Málovic, kunratická paní, si ho najala na šest let a Zdiba se nemohl dočkat, až těch šest let přejde. Každý týden musel dvakrát obejít všechny dvory a ovčíny, v teplých měsících dokonce čtyřikrát, a to beze všeho čekání a posílání. A kde našel uhynulou ovci, jalůvku či jiné hovádko, musel uhynulé zvíře stáhnout a zakopat, jen kůži vždycky odevzdal podle smlouvy kunratickému vinopalovi. Když v čase morním nebo válečném vzniklo mezi dobytkem nějaké nakažení, musel každé takové zvíře zakopat, posypat vápnem a zaházet zemí, aby předešel zlému povětří.

Zdiba nemohl v Kunraticích o kloudné děvče zavadit, žádná nechtěla za muže rasíka, i když si říkal mistr ostrého meče. Zdiba to těžce nesl, trápil se a vztekal a všechno neštěstí přičítal svému nešťastnému řemeslu; popravdě řečeno, ženské ho však nechtěly

hlavně proto, že byl násilník, rváč a hádavec.

Poohlížel se tedy po přespolních; musel za svým řemeslem zbrousit kdejaký ovčín a kdejakou dědinu v okolí a všude hleděl, aby měl oči dokořán. Při jedné takové cestě potkal v Křeslicích i krejčíkovu Marijánku. Neřekl jí nic, kloudně ani nepozdravil, ale ještě v tu chvíli v něm uzrálo rozhodnutí, že ji musí dostat za ženu, i kdyby z nebe trakaře padaly.

Nikomu neprozradil ani slovo a jen netrpělivě čekal, až vyprší šestý rok jeho rasíkování. Když nadešel den poslední, vydal se hned zrána za kunratickou paní a oznámil jí, aby si hledala jiného mistra ostrého meče, že tu práci vykonával řádně a poctivě šest let, ale už ani o den déle. Přemlouvala ho, rozkazovala mu, ale smlouva je smlouva, Zdiba byl neoblomný. Vyspravil si chalupu, meč hodil do rybníka na návsi a začal hospodařit. Grunt měl malý, sotva jako dlaň, Zdiba se nadřel desetkrát víc než dřív, ale nepolevil. A sotva bylo v chalupě všechno jaksepatří, oblékl si svou nejlepší a jedinou hazuku, přeběhl Miličovský les a podle Botiče zamířil do Křeslic. Šel rovnou ke krejčíkovi a hned na prahu mu řekl, že si vezme Marijánku za ženu.

Marijánka nebyla zrovna doma, pracovala na poli, a chudák krejčík se málem zjevil. Měl z černého obra strach, však mu sahal sotva k lokti; nenápadně vystrnadil nečekaného ženicha z chalupy a kysele utrousil, aby přišel jindy, nebo spíš až připadne neděle na pátek.

Poptal se na Zdibu po sousedství a všechno, co uslyšel, pověděl podle pravdy Marijánce. Marijánka plakala, krejčíkovi se taky zajídalo, že by si měla vzít kunratického rasíka, ale přece jen se mu zdálo, že je Zdiba člověk poctivý a pracovitý a že s ním Marijánka třeba udělá štěstí.

Ze začátku neříkal tak ani onak, dával si pozor, aby nehnal na Marijánku moc zhurta. Když Zdiba přišel podruhé, Marijánka utekla; když přišel potřetí, zůstala sedět na lavici u dveří a ani oči nezdvihla. Chodil pak stále častěji a častěji; snažil se, aby udělal dojem, smál se, až mu bílé zuby svítily, v černých očích mu jiskřily ohníčky, vypadalo to, že by Marijánku na rukou nosil. Krejčík začal Marijánku přemlouvat a umlouvat, na co bude věčně čekat, Matěj se už nevrátí a Zdiba je slušný a poctivý chlap.

Nakonec Marijánku umluvil. Svatba byla tichá, jako by to ani svatba nebyla. Marijánka, pobledlá ve tváři, skoro nepromluvila, a jestliže byla dřív smutná, srdce teď nad ní usedalo. Pohubla ještě víc, jen velké modré oči jako by se jí ještě zvětšily. Zdiba si ji odvezl do Kunratic, krejčík za všechny ušetřené peníze koupil dva koně a půjčil

je mladým manželům na věčnou oplátku. Neděli co neděli chodil do Kunratic, aby aspoň na chvíli uviděl svou smutnou sestřičku; a možná taky trochu proto, že se mu po ní stýskalo a že měl výčitky svědomí: najednou si nebyl jist, jestli udělal dobře, že Marijánku tak rychle přemluvil k svatbě.

Brzy se mu začalo zdát, že ho Zdiba nevidí rád, a zakrátko poznal, že to není jen zdání. Zdiba se k němu obracel zády, vždycky si našel nějakou nutnou práci ve dvoře a na krejčíka už sotva promluvil.

Netrvalo dlouho a bývalý mistr ostrého meče byl zase jako dřív. Zlobilo ho, že je Marijánka bez přestání smutná, posmíval se jí, pak na ni křičel, potom na ni vzal bič anebo postraňky, marně ukrývala Marijánka uslzené oči a modřiny.

Pak jednoho večera někdo zabušil na dveře krejčíkovy chalupy. Krejčík otevřel a hrklo v něm jako ve starých hodinách. Na zápraží stál Matěj, živý a rozesmátý od ucha k uchu, čepici do týla. A hned krejčíka objímal, div mu duši z těla nevymáčkl.

„Kdepak je Marijánka?“

Krejčík stál jako solný sloup.

„Mysleli jsme – myslel jsem, že jsi umřel!“

Matěj se znovu rozesmál.

„Já a umřít! Tenkrát u Frýdlantu mi ten rejtar div hlavu napůl nerozštípl, ale palici mám tvrdou, vylízal jsem se z toho. Podívej!“

Ukázal krejčíkovi dlouhou a širokou jizvu, táhla se mu od čela až na temeno hlavy.

„Tak kde je Marijánka?“ zeptal se nedočkavě a oči mu zářily jako dvě hvězdy.

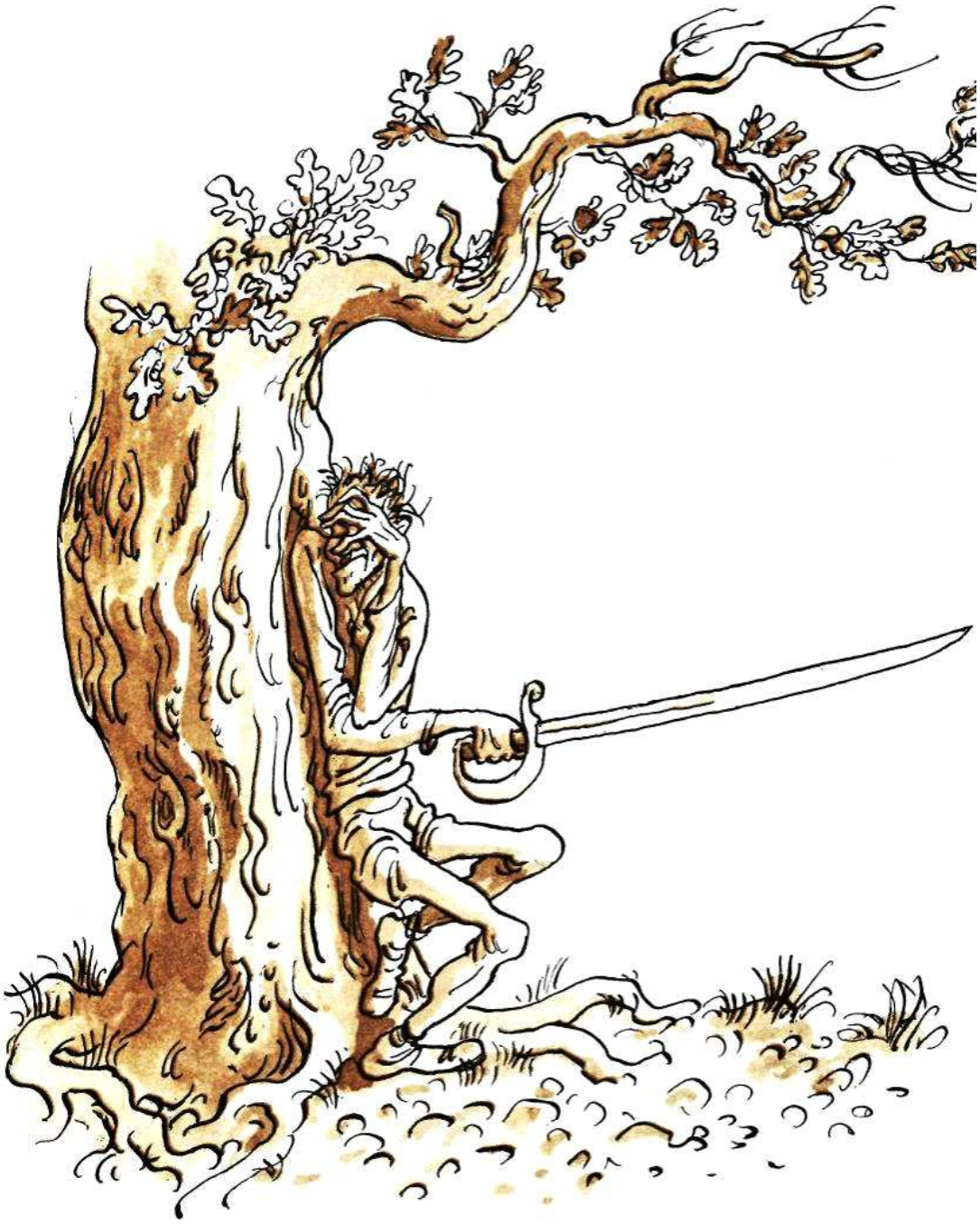
„Marijánka se vdala,“ řekl krejčík. „Mysleli jsme, že se už nevrátíš.“

Matěj chvíli stál, světýlka v očích mu zhasla, brada se mu třásla, krejčík myslel, že se rozpláče. Ale nerozplakal. Obrátil se, běžel přes pole rovnou do kunratické hospody a tam vyprávěl celému šenku, jak jeho Marijánka nedodržela slovo.

Zpráva o Matějově návratu se brzy dostala až ke Zdibovi a jeho ženě Marijánce. Neřekla ani slůvko, jen pobledla, sáhla si k srdci a málem padla jako podťatá.

Od té doby Zdiba vyváděl ještě víc. Krejčík už nesměl ani přes práh a kdykoli se objevil, poštval na něj bývalý rasík psy. Marijánka byla samá modřina, a když jednou na ni Zdiba vzal topůrko, utekla do Křeslic a Zdibovi vzkázala, že se už k němu nevrátí, co živa bude.

Bydlela znovu v rodné chalupě, pracovala na polích a trápila se



ještě víc. Už byla jako stín, větýrek by ji odnesl na pápeří z pampelišky. Když potkala Matěje, jen sklopila hlavu, Matěj se obrátil na druhou stranu, nepozdravili se, nepromluvili.

Jednoho dne vzal krejčík se zdi starou tátovu šavli, připásal si ji k opasku a vydal se do Kunratic. Zabouchal na dveře Zdibovy chalupy a řekl:

„Zdibo, jdu si pro koně, co jsem ti půjčil.“

Zdiba seděl zrovna za stolem, všude nepořádek a pavučiny. Zasmál se a vstal, že byl hlavou až do stropu, podíval se z té výšky na krejčíka a řekl:

„Dostaneš je, až mi vrátíš ženu.“

Vyměnili si ještě mnoho prudkých řečí, Zdiba křičel, až se chalupa



třásla v základech, ale ani krejčík se nedal, stál jako přikovaný a bez přestání volal, že zkazil Marijánce život. Zdibovi došla poslední špetka trpělivosti, která mu zbývala, popadl krejčíka za opasek, vynesl ho z chalupy a z výšky ho pustil rovnou do bláta.

Krejčík se smutně vracel domů, šavle se mu pletla mezi nohy, bědoval a byl by se raději na tomto světě neviděl.

A jak tak jde a lamentuje a rve si vlasy, najednou za sebou slyší křik. Otočí se a vidí Zdibu s holí v ruce. Když bývalý rasík vynesl krejčíka do bláta, na chvíli se upokojil, ale pak se mu pod střapatou smolnou kšticí všechno znovu rozleželo, popadl hůl a rozběhl se za krejčíkem, aby se s ním vyrovnal jednou provždycky.

Pustil se do toho krejčovského drobítka a vysázel mu nespočítaných; když na chvíli přestal, aby nabral dech, krejčík se z posledních sil vzchopil a dal se na útěk. Avšak neuběhl daleko, nohy mu sotva sloužily, v malé chvilce slyšel za sebou lamentace rozzuřeného Zdiby.

Už dál nemohl; opřel se zády o mohutný dub, který tam stál při cestě, a zavřel oči. V poslední chvíli zdvihl před sebe jakoby na obranu starou tátovu šavli a zapřel se ramenem o drsnou kůru. Ucítil nevelký náraz, v ruce mu škublo a bylo ticho. Stál a čekal, co bude, ale nebylo nic; otevřel pomalu oči a uviděl, že před ním v trávě leží Zdiba se šavlí v břiše; a také viděl, že už z té trávy nevstane ani do skonání světa.

V tu chvíli se na stráni ozval křik a krejčík spatřil, že k němu běží celý zástup lidí; obrátil se a prchal dál, ale chytili ho, zkroutili mu ruce za záda a zavedli ho zpátky do Kunratic. Tam ho vsadili do temnice, do klády na trápení.

Zakrátko došlo k soudu; a byli tam i svědkové, kteří všechno viděli na vlastní oči. Většina z nich prohlásila, že se krejčík jen bránil, jen rychtář a jeho žena Alžběta tvrdili, že Zdibu bezbožně zamordoval. Rychtářovo slovo však platilo tenkrát víc a krejčík už měl na kahánku. Když bylo nejhůř, rozběhla se Marijánka k paní Anně Voršile Kavance z Bugerů, své vrchnosti, a všechno jí podle pravdy vypověděla. Paní Anna Voršila se neměla s kunratickou paní v lásce a hádala se s ní o každou jalůvku, o každý kámen na mezi; a protože měla jako křeslická vrchnost na krejčíka právo, požádala soud, aby jí kunratická paní chudáka krejčíka vydala. Soud se táhl přes celý podzim a ještě celou zimu, až nakonec krejčíka pustili.

Vrátil se domů, do rodné chalupy, kde zatím hospodařila smutná Marijánka.

Vyprávělo se, že ten dub v polích, pod kterým Zdiba nalehl na krejčíkovu šavli, má od té doby divnou barvu listů, jako od krve; ale krejčík se tomu místu vyhýbal na sto honů.

Jednoho dne zjara, v lukách zrovna tály poslední zbytky sněhu, zabušil někdo na dveře krejčíkovy chalupy. Krejčík otevřel, Marijánka mu nahlédla přes rameno a zbledla.

Ve dveřích stál Matěj. Tváře propadlé, hubený jako lunt, jen oči mu smutně svítily. Chvíli mlčel, potom pokývl hlavou na pozdrav a řekl:

„Marijánko, vezmi si mě za muže, nebo se utrápím k smrti.“

Padli si do náruče, jak jinak.

Konec? Ještě ne. Třicetiletá vojna zpustošila i kraj kolem Kunratic: vyhořely celé vesnice, lidé zbíhali z gruntů do lesů, úrodná pole se změnila v pustiny, zarostlé bylím a plevelem. Když v roce 1648 Švédové šturmovali na Prahu, položil se generál Würtenberg táborem nedaleko Kunratic a jeho vojáci vyplenili celé okolí široko daleko. V Kunraticích zbyli na gruntech jen dva hospodáři, Paběnice zarostly bylím, Libuš vyhořela do základů, jen hospody na Betáni se válečná vřava nedotkla.

A ti tři? Marijánka, Matěj a sušinka krejčík? Povídá se, že to přežili.

Zrovna jako ten dub, pod kterým krejčík rád nerad propíchl kunratického mistra ostrého meče.

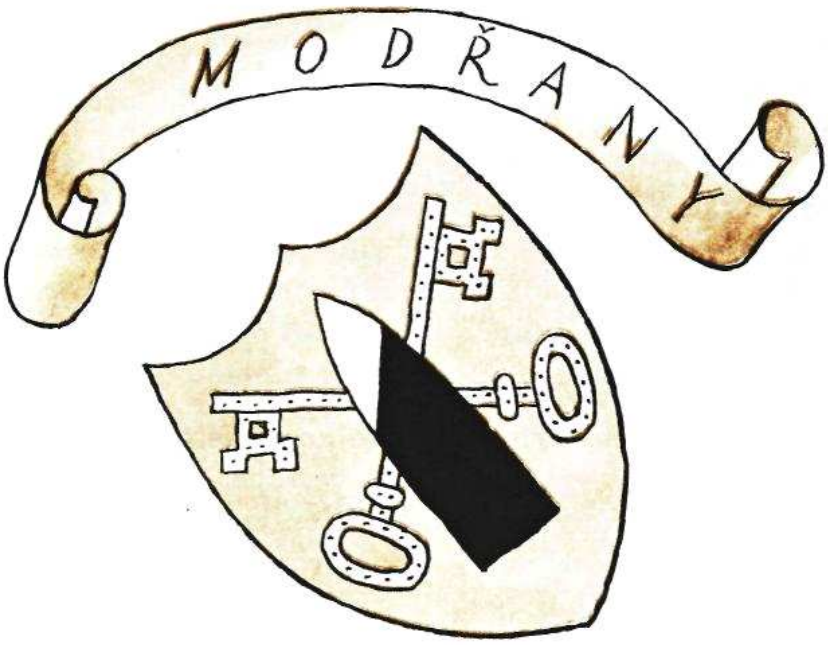
Jenom listy v koruně jsou dodnes jako od krve.

O Modrém luhu a jiných pokladech

Není snadné vysvětlit, jak přišly Modřany ke svému jménu. Staří pamětníci věřili, že osada dostala jméno podle modřínových lesů, které tu hojně rostly; jiní zase vysvětlovali, že to jméno vzniklo podle bohyně Morany, jíž tady dávní předkové v pohanských dobách obětovali.

A také se praví, že to byla ves Modřanů, to znamená lidí bydlících prý u Modré hory.

Rozluštění hádanky je však poněkud jiné, složitější. První zmínka – už o Modřanech – pochází z darovací listiny přemyslovského knížete



Soběslava II. z roku 1178, kdy dvě zdejší popluží a vinice připadly vyšehradské kapitule. Ale zápis asi z roku 1088 zaznamenává v těchto místech jméno Modřiluhy, Modriluze terra, což je označení pro půdu v Modrém luhu, a nikdo nemůže ani vyloučit, že tu kdysi bývala i osada Modřiluhy. Když se v těch místech zabydlovali první osadníci, a to bylo někdy na konci jedenáctého století nebo v průběhu století dvanáctého, dostala jejich vesnice podle polohy u Modrého luhu název Modřany – ves Modřanů, lidí od Modrého luhu. Luh znamenal ve staré češtině lesní palouk, háj či přesněji listnatý háj na mokřině, později louku; a luhy či louky bývaly v těch místech skutečně modře zbarveny květy nejspíš hyacintovými, o nichž je psáno v napůl rozpadlých herbářích: jakcintus je modr a such.

Ale nebylo vždycky všechno v Modřanech tak líbezné a květnaté. Dokazuje to i lesnaté údolí na jižní straně Modřan, známé obecně pod jménem Ve srážku. Vypravěči pověstí tvrdili, že se tu v dávných dobách srazila veliká vojska a zevrubně líčili třesk zbraní, ržání koní, křik krkavců a půlnoční vytí vlků na bojišti. Avšak žádnou větší válečnou srážku v těch místech nikdo neobjevil a sotva už někdy objeví. Skutečnost je střízlivější, i když poněkud jadrná: ve starých gruntovních mapách a knihách se to místo jmenuje jednoduše Sráček. Na samém konci devatenáctého století dostal modřanský starosta k

ruce nového písaře, který se nad strohostí toho jména zle pohoršil; možná že se pohoršil i sám starosta, to už zůstane navždy tajemstvím. Jisté však je, že tou dobou se objevilo v zápisech jméno Stráček. A protože další písař nevěděl, co to slovo znamená, popustil uzdu představivosti a v prvních letech dvacátého století začal psát místo Stráček krátce a dobře Ve srážce.

A ještě dál z půvabů Modrého luhu: v čísle popisném 44 bývala kdysi hospoda Na lapáčku. Dodnes se v Modřanech vypravuje, že pod její střechou kdysi bydleli ti, kteří na Vltavě lapali lodi, aby po dobrém, či spíš po zlém vybírali příslušné clo. To je v pořádku, protože podle listin českých králů se v těch místech opravdu vybíralo clo do královské pokladnice. Ale zachovaly se i jiné doklady, a ty uvádějí pěkné vyprávění na pravou míru. Jeden z takových zápisů praví:

„Léta 1601 Jakub Lapáček koupil grunt svůj od Jana Křemenskýho v sumě 205 kop míšeňských. Závdavku položil 85 kop míšeňských.“

Takové jsou už zákony starých příběhů; avšak představa rozkvetlých hyacintů na loukách a mokřadích Modrého luhu či v údolí zvaném Sráček je pořád stejně krásná, a možná ještě krásnější.

O vzniku Smíchova

Když za starých časů zemřel kníže Mnata na morní nemoc, byl stejnou nemocí postižen i jeho mladičký syn Vojen. Proto se v té těžké chvíli sešli vladykové, zemané a rádci a zvolili si správce, který by zatím řídil celou zemi. Stal se jím Rohovic, syn Hrozislavův ze vsi Vršovic.

Rohovic se tedy ujal vlády, ale od samého začátku vystupoval velmi krutě a přísně trestal poddané pro každý sebemenší důvod i bez důvodu. Hned několik dní poté, co byl zvolen, přikázal svým služebníkům, aby z osady Krče přivedli muže jménem Kars, a pak ho dal v noci, svázaného na rukou i nohou, tajně vhodit do Vltavy; když byl Kars mrtev, zmocnil se jeho dědictví a vzal si jeho dvorec, pole a všechny vsi, jež Karsovi patřily.

Starší a vladykové se brzy proti ukrutnostem nového správce vzbouřili, společně vyhnali Rohovice z Vyšehradu a zvolili si za vládce Vojena, který se zatím uzdravil z morové nemoci; a bylo tehdy novému knížeti jedenadvacet let.

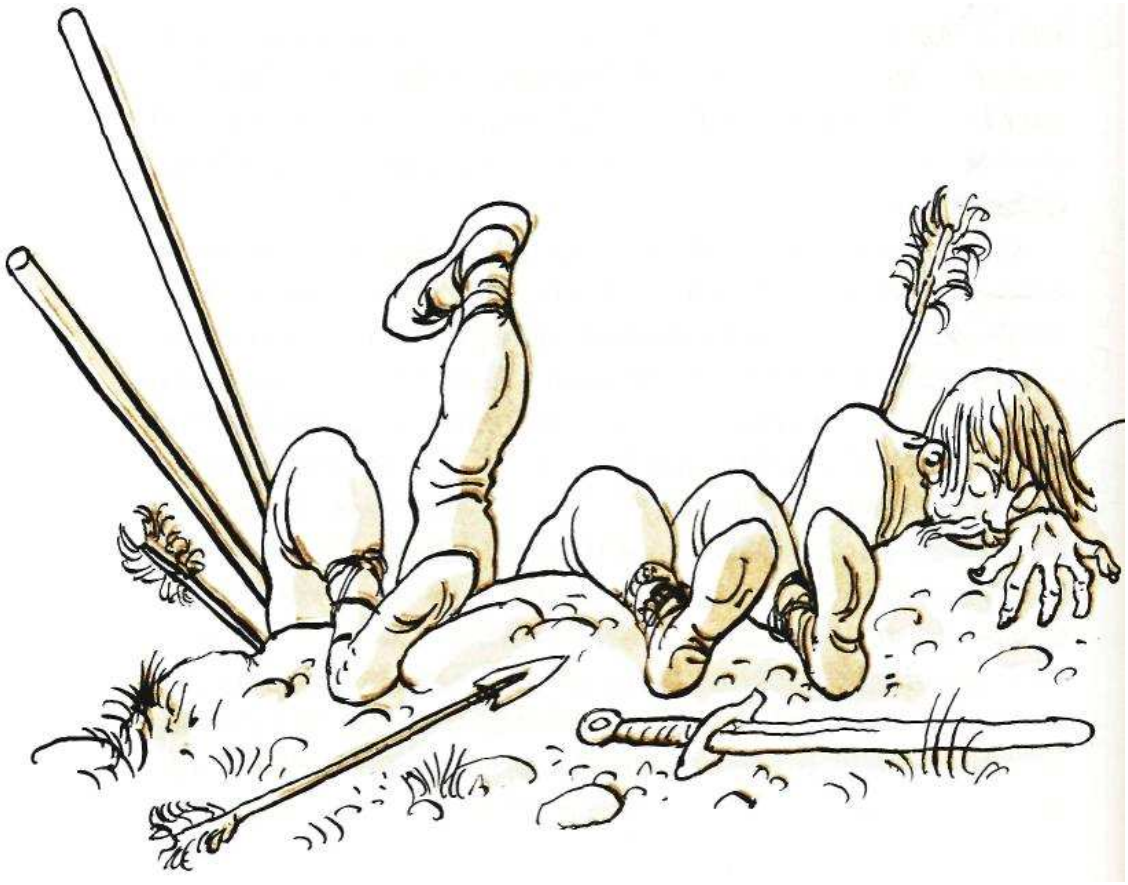
Rohovic uprchl do Vršovic, shromáždil kolem sebe houf své čeledi i některé muže z Michle a odtáhl s nimi na západ až do kraje Lučanů.

Vstoupil do Žatce a různými úskoky i násilím se chtěl města zmocnit, ale Žatečtí ho vypudili za hradby a dali mu vědět, že projde-li ještě jednou jejich bránou, uvrhnou ho svázaného do řeky Ohře, stejně jako to udělal on sám nešťastnému Karsovi na Vyšehradě.

Rohovic tedy chodil se svými lidmi po horách a lesích a hledal místo, kde by si vystavěl příbytek. Po nějaké době našel jednu příhodnou horu a kázal hned svým služebníkům, aby káceli a mýtili les a postavili tam dvorec s vysokou a pevnou hradbou. A nazval pak to místo Vladař nebo Vladořice.

Odtud podnikal proti Lučanům náhlé a nečekané výpady a působil jim mnoho škod. Jímal pastýře na lukách i oráče v polích, bral Lučanům koně, krávy i telátka, takže už nemohli ani pást ani orat. Někteří začali věšet hlavu a chtěli si zvolit Rohovice za knížete, aby tak ustalo jeho nepřátelství; ale moudřejší z nich to nepřipustili a říkali popravdě, že je-li Rohovic krutý a zlý nepřítel, bude ještě krutější a horší pán. A jak se mu potom ubrání, když jim bude vládnout?

Rohovic dál vybíjel vsi i dvorce, plundroval v celém okolí a škodil Žatci, jak jen mohl. Lučané viděli, že se neubrání jinak než silou,





semkli se ve velký zástup a Rohovice zle dosekali; byli by ho zabili, ale raněný loupežník se vydral z obklíčení, uprchl a škodil Žateckým dál.

Zpráva o jeho řádění se dostala až na Vyšehrad k Vojenovi. Kníže dal svolat sněm všech svých rádců, vládyků a zemanů a poslal i pro Rohovice; avšak ten dal knížecího posla stít a jeho hlavu v nočním čase tajně vystrčil na kůl před vyšehradské brány, knížeti na posměch. Vojen už dál neváhal a přikázal svým lidem, aby se vyzbrojili luky, meči i jinou zbrojí a přivedli Rohovice mocí.

Knížecí vojsko obklíčilo ukrutného pána na jeho hoře a obléhalo ho s velikým hněvem. Loupežníci se bránili ze všech sil, hájili se kamením i oštěpy, lili na oblehatele vřící smůlu a vrhali na ně oheň. Teprve po šestatřiceti dnech vnikli mužové knížete Vojena po žebřících na hradby, pobili nebo zajali čeleď a Rohovice odvedli v poutech na Vyšehrad. Kníže ho dal bez omeškání uvrhnout do nejhlubšího sklepení, ale ani ve věznici nepřestal Rohovic vyhrožovat knížeti i jeho lidem a sliboval záhubu Vojenovi i celé zemi.

Vojen svolal novou radu, aby rozhodla, jak naložit s vězněm; všichni svorně vyhlásili, že musí zahynout, neboť ukřivdil a surově ublížil mnoha nevinným. Nemohli se však shodnout, jakým způsobem má Rohovic sejít ze světa: jedni říkali, že je člověk urozený a že na něj tedy nikdo nemůže vztáhnout ruku, jiní prohlašovali, že se ho nedotknou ze štítivosti nad jeho zlými skutky. Nakonec rozhodli, že Rohovic musí zemřít svou vlastní rukou a uznali takový trest za nejspravedlivější.

Vyvedli ho z vězení a kráčeli s ním k Vltavě; ale ještě cestou k přestrku se Rohovic obracel k hradbám a vyhrožoval knížeti i všem ostatním hroznou odplatou; a nepřestával hrozit, ani když ho převáželi na druhý břeh řeky, kde už čekal veliký zástup lidí.

Vystoupili z lodi, vyvedli loupežníka pod vysoký starý dub a rozkázali mu, aby si sám přehodil přes hlavu houžev odplatou za všechno, co v životě napáchal.

Když to Rohovic učinil, ozval se z okolních houštin hlasitý chechot zlých duchů; pro ten veliký smích dali pak lidé tomu břehu jméno Smíchov a tomu dubu jméno Rohovic.

O tom, že dostal Smíchov jméno podle smíchu, vypravují i jiné pověsti.

Když Horymír na Šemíkovi přeskočil hradby Vyšehradu a přeplaval Vltavu, vystoupil na protější břeh, obrátil se tváří k Vyšehradu a dlouho se smál z radosti i ze samého štěstí, že se

zachránil. A podle jeho smíchu dostal prý Smíchov jméno.

Jinde se připomíná bojovná Vlasta: když v dívčí válce poprvé porazila Přemyslovy bojovníky, zastavila se prý uprostřed bitevního pole a hlasitě se vysmívala poraženým mužům; její smích pak dal tomu místu jméno.

Jiní vykládají původ Smíchova podle smíšení obyvatel. Kdysi stával uprostřed dnešního Smíchova velký klášter kartouzských mnichů; byl to klášter bohatý, protože mu patřilo mnoho zahrad, polí, luk i vinic. Když byl klášter zrušen, získali rozdělené pozemky noví osadníci, kteří přišli z četných okolních obcí; místo, kde se usídlili a navzájem smísili, společně bylo pak nazváno Smíchovem.

V těch dobách se jméno Smíchov psalo Smiechov. Ještě před založením kláštera tu byl poplužní dvůr s četnými polnostmi, s ovocnými sady i mlýny při řece. Dvůr patřil Temlovi z Hory, ale není jisté, zda byl jeho prvním majitelem; prý tu žil už dávno před ním muž jménem Směch, podle něhož dostal dvorec jméno Směchov – Smíchův dvůr.

A ještě jindy se jméno Smíchova odvozuje od Jana Smíchovského, který v husitských dobách koupil část pozemků kartouzského kláštera, nebo od muže jménem Zmyk, po němž prý osada dostala pojmenování Smíkov. Oba skutečně žili, ale v jejich době Smíchov své jméno už měl.

Pojmenování Smíchova se však skutečně objevuje v dokladech dosti pozdě; už dlouho předtím jsou v dokladech uvedena jména Zlíchova, Radlic, Košíř, Jinonic, Motola, Butovic. Teprve v roce 1402 se dočteme v knihách hor viničných o mečířově chmelnici na Smíchově a o čtyři léta později bylo zapsáno v deskách dvorských, že toho roku umřel Janek, syn Buzkův, po němž zůstala chmelnice poblíž Kartouz na Smíchově.

Smíchov opravdu nevyrostl z jediné osady. Celý prostor na břehu Vltavy patřil mnoha pánům, a ti se často měnili. Vlastně teprve doba husitská spojila dosavadní sídla v jedinou obec, jež dostala podle některé ze svých částí společné jméno Smíchov.

Ale to všechno neznamená, že Smíchov tu nebyl dřív – vždyť osídlení prostoru při řece je mnohem starší: už roku 1247 poznamenal zbraslavský kronikář, že se na levém břehu Vltavy táhne od Petřína k jihu utěšená rovina, a kronikář doby Karlovy dodal, že ta utěšená rovina sahá až ke vsi Zléchovu.

Z roku 1297 máme zprávu, že na místě mezi Petřínem a Zlíchovem uspořádal druhého června král Václav II. slavnou korunovační

hostinu. Podle toho, co píše kronikář, musela to být slavnost nemalá: v Praze prý bylo tenkrát tolik hostů, že měli sto devadesát tisíc koní a všichni pozvaní pánové se sjeli na pole a louky mezi Petřínem a Zlíchovem. Tam byly připraveny domy divným způsobem ze dřeva tesaného a železy spojovaného, stoly, lavice a všeho toho bez nedostatku; stěny některé byly obestřeny sukny rozličných barev a pokrmů mnohých a rozkošných bylo všem do sytosti. Trubačů, bubeníků, pištců a hudců tu bylo na sta a kratochvíle vyvrcholila, když si urození rytíři připravili zbroj a provozovali všelijaké kolby a honby. Prostranství, na němž se to všechno konalo, bylo od té doby zváno Královskou či později Císařskou loukou.

Cesta, která mířila z Pražského hradu na Zbraslav, oblíbené místo Václava II., jistě nevedla opuštěnou a liduprázdnou krajinou.

A soudí se, že jméno Smíchova vzniklo od dávného slova smědý, což znamená snědý, hnědý; tím slovem se označovala nejen tvář, ale i místo spálené sluncem, či lán zralého obilí. S největší pravděpodobností tak viděli rovinu a svahy nad Vltavou osadníci z druhého břehu řeky i ti, kteří první začali osídlovat rozlehlou rovinu podle Vltavy.

O Pavím vrchu

Jednou se dohodli Francouzi, Španělé, Prajzi, Bavoři a Sasíci a smluvili spolky proti Marii Terezii, aby se rozdělili o všechny země, kterým císařovna vládla.

Bavoři a Francouzi vtrhli do Čech a k nim se přidali i Sasíci a Prajzové. Začátkem podzimku oblehli Prahu a na všech návrších kolem dokola vykopali zákopy a příkopy, odkud stříleli na město z děl, aby se vzdalo.

Na kopci nad Smíchovem leželi tenkrát táborem Bavoři s francouzským regimentem. Byla tam veliká vinice, pěkně vystavená slunci, jako skoro všude na svazích kolem města. A říkalo se té vinici i návrší Paví vrch, protože tam byla celá hejna pávů.

V těch dobách se pávi po Praze silně rozmnožili; na začátku si je pěstovali urozenci na dvorech paláců a šlechtici i měšťané v zahradách. Ale zanedlouho bylo pávů tolik, že nakonec vysedávali v hejnech na každé římse, po střechách i na zdích. Na pohled to vypadalo pěkně, všude se rozestíraly barevné vějíře jejich chvostů, ale

trápení bylo s pávy převeliké: ze všech stran se ozýval od rána do večera paví křik a lidé ani nemohli vyjít do ulic, aby hned neměli od pávů pošpiněné klobouky a pláště.

Nejvíc pávů bylo na Pavím vrchu.

Francouzi i Bavoři užili při obléhání hodně hladu, protože zásobování vojska vázlo, široko daleko už nezbývala ani jediná slepice, kterou by mohli ukrást; a kde přece nějaká zbyla, tam si ji domácí lidé hlídali jako oko v hlavě a kdykoli se objevil v dohledu jen jediný voják, hned zavírali do sklepa všechno, co mělo peří.

Vojáci hladověli, a tak začali v nouzi chytat pávy. Těžko říct, zda jim paví maso chutnalo, ale hlad je hlad, a pávů valem ubývalo.

Tenkrát sloužil u francouzské artilérije na Pavím vrchu jeden soldát, který by byl z hladu polykal i hřebíky; chytal vrabce v křoví, tu a tam ulovil i divokého králíka a myslel víc na své břicho než na obléhání města za řekou.

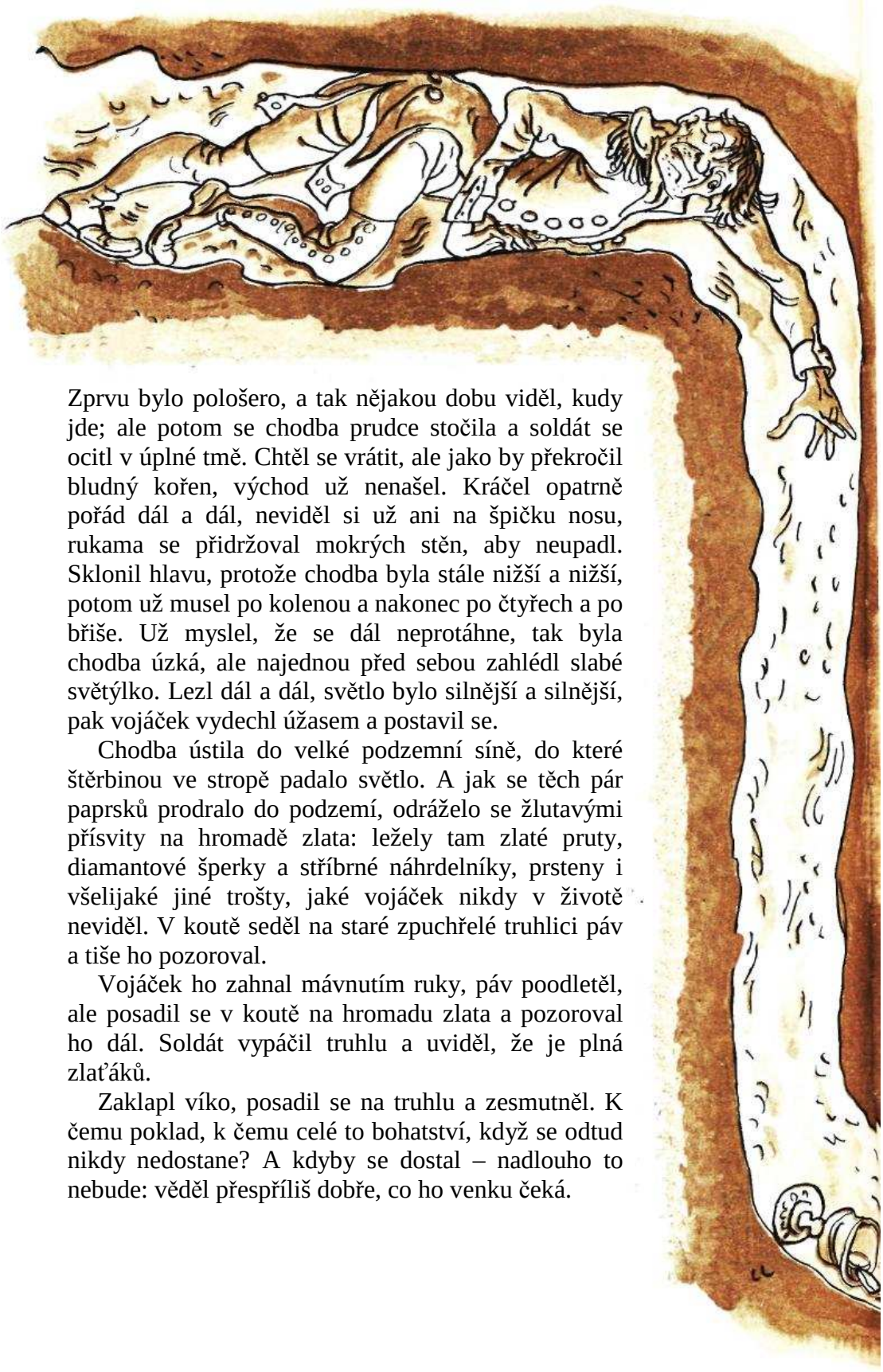
Když se pak jednoho dne místo ládování kanónů vojáček rozběhl za hubeným zajícem, prohlásil ho kaprál za zrádce a tuplzrádce a polní soud ho odsoudil na smrt.

Soldáta pak odvedli do opuštěného příkopu a drželi ho tam jako ve věznici, dokud neskončí velká kanonáda. Seděl smutně ve studené jámě, myslel na nejhorší a znenadání spatřil na okraji jámy páva; byl to už jeden z posledních, jestliže nebyl vůbec poslední, ale kulatý byl jako buchtička, a vojáčkovi se začaly sbíhat sliny. Překousal si provaz na rukou, vyškrabal se z díry a rozběhl se za pávem. Avšak post, který ho hlídal, začal křičet, přivolal kamarády a všichni se pustili za kličkujícím uprchlíkem.

Už už po něm sahali, ale najednou jim zmizel z očí; zůstali stát jako zkamenělí, rozhlíželi se, ale kde nic tu nic. Hledali kolem dokola, až našli v hustém křoví úzkou díru do země; sklonili se nad ní, volali, ale nikdo jim neodpovídal. Usoudili, že si odsouzenec zlomil při pádu vaz, pomysleli si, že jim aspoň ušetřil střelný prach, a lehli si do trávy, protože se jim zpátky moc nechtělo. Leželi tam s rukama pod hlavou a dívali se do nebe, po kterém táhly šedivé podzimní mraky, a potichu si mysleli, že by jim bylo nejlíp doma. Ale nahlas se to báli říct, aby je neslyšel jejich oficír.

Vojáček skutečně spadl do té hluboké díry; na malou chvíli zůstal v mrákotách, ale brzy se probral a postavil se na nohy. Zrovna tak včas, aby uviděl, jak jeho páv mizí v nízké chodbě.

Nahoru se mu nechtělo, zůstat v jámě navždy taky nechtěl, a proto bez dlouhého rozmyšlování vběhl za pávem do podzemní chodby.

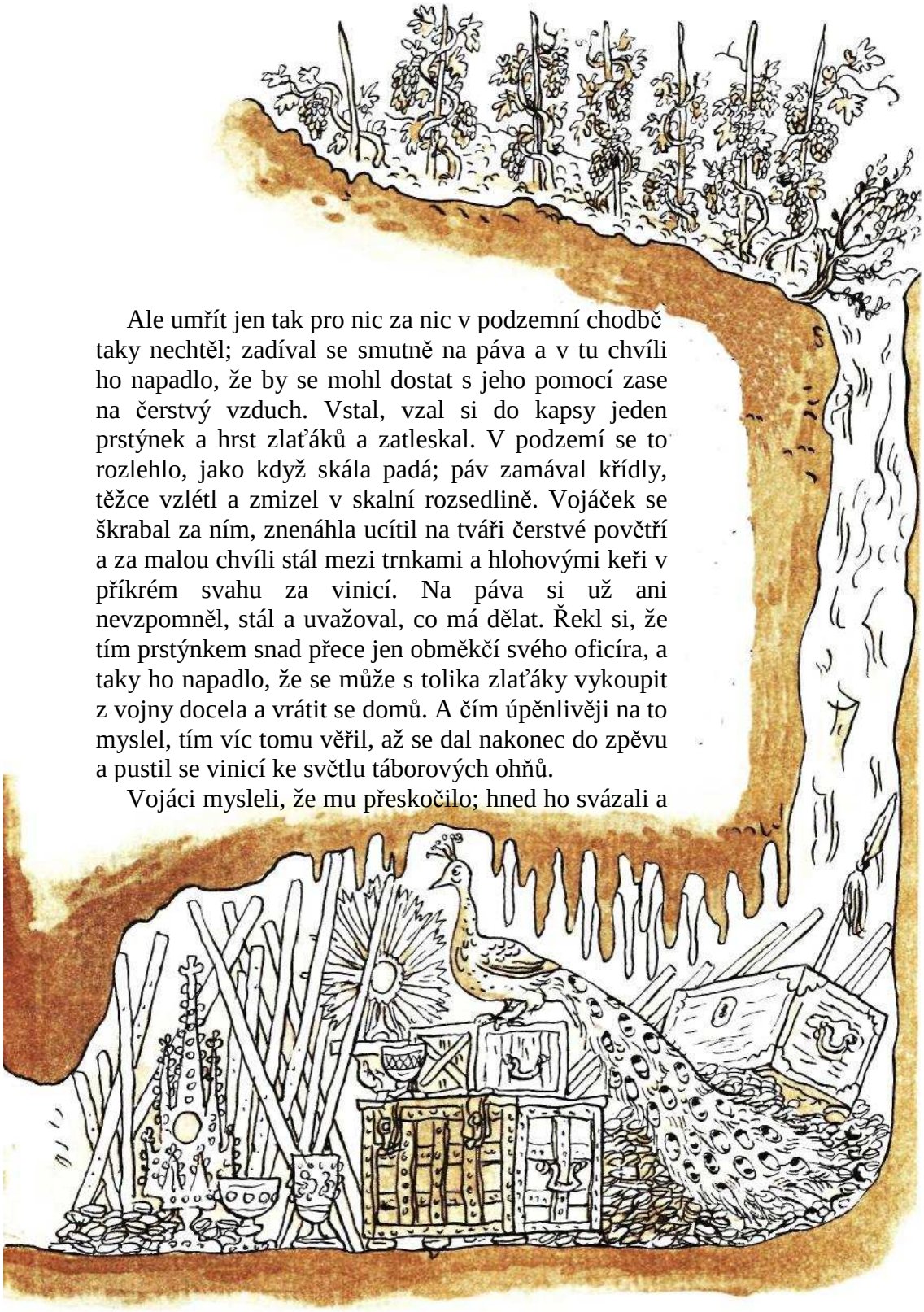


Zprvu bylo pološero, a tak nějakou dobu viděl, kudy jde; ale potom se chodba prudce stočila a soldát se ocitl v úplné tmě. Chtěl se vrátit, ale jako by překročil bludný kořen, východ už nenašel. Kráčel opatrně pořád dál a dál, neviděl si už ani na špičku nosu, rukama se přidržoval mokrých stěn, aby neupadl. Sklonil hlavu, protože chodba byla stále nižší a nižší, potom už musel po kolenou a nakonec po čtyřech a po břiše. Už myslel, že se dál neprotáhne, tak byla chodba úzká, ale najednou před sebou zahlédl slabé světýlko. Lezl dál a dál, světlo bylo silnější a silnější, pak vojáček vydechl úžasem a postavil se.

Chodba ústila do velké podzemní síně, do které štěrbinou ve stropě padalo světlo. A jak se těch pár paprsků prodralo do podzemí, odráželo se žlutavými přísvity na hromadě zlata: ležely tam zlaté pruty, diamantové šperky a stříbrné náhrdelníky, prsteny i všelijaké jiné trošty, jaké vojáček nikdy v životě neviděl. V koutě seděl na staré zpuchřelé truhlici páv a tiše ho pozoroval.

Vojáček ho zahnal mávnutím ruky, páv poodletěl, ale posadil se v koutě na hromadu zlata a pozoroval ho dál. Soldát vypáčil truhlu a uviděl, že je plná zlaťáků.

Zaklapl víko, posadil se na truhlu a zesmutněl. K čemu poklad, k čemu celé to bohatství, když se odtud nikdy nedostane? A kdyby se dostal – nadlouho to nebude: věděl přespříliš dobře, co ho venku čeká.



Ale umřít jen tak pro nic za nic v podzemní chodbě taky nechtěl; zadíval se smutně na páva a v tu chvíli ho napadlo, že by se mohl dostat s jeho pomocí zase na čerstvý vzduch. Vstal, vzal si do kapsy jeden prstýnek a hrst zlaťáků a zatleskal. V podzemí se to rozlehlo, jako když skála padá; páv zamával křídly, těžce vzlétl a zmizel v skalní rozsedlině. Vojáček se škrabal za ním, znenáhla ucítil na tváři čerstvé povětří a za malou chvíli stál mezi trnkami a hlohovými keři v příkrém svahu za vinicí. Na páva si už ani nevzpomněl, stál a uvažoval, co má dělat. Řekl si, že tím prstýnkem snad přece jen obměkčí svého oficíra, a taky ho napadlo, že se může s tolika zlaťáky vykoupit z vojny docela a vrátit se domů. A čím úpěnlivěji na to myslel, tím víc tomu věřil, až se dal nakonec do zpěvu a pustil se vinicí ke světlu táborových ohňů.

Vojáci mysleli, že mu přeskočilo; hned ho svázali a

odvedli k nejvyššímu oficírovi regimentu.

Vojáček mu všechno podle pravdy vypověděl a nakonec pokorně požádal, aby ho za tu hrst zlaťáků propustil z vojny. Ale oficír je oficír, vzal mu nejen zlaťáky, ale i prstýnek, a výměnou mu velkomyslně udělil milost. Nazejtří přikázal vojákům, aby nechali obléhání a všichni museli hledat podzemní poklad.

Proběhali vinici nahoru i dolů, rozhrnuli každé křoví, avšak ať hledali, jak hledali, nenašli ani tu díru, do které vojáček spadl.

Byli by tam snad hledali podnes, ale od řeky přijel na zpěněném koni posel se zprávou, že všechny regimenty připravují veliké lermo a že hned musí všechny posty na vršku opustit.

S těžkým srdcem sestoupili s Pavího vrchu.

Když za nějaký čas museli horem pádem utíkat z Prahy, na poklad z Pavího vrchu si už ani nevzpomněli.

Jenom ten obyčejný soldát ještě po mnoha letech vypravoval vnukům, jak mu jednou páv zachránil život. Ale nikdo ho už tenkrát nebral vážně.

V Praze se dlouho šeptalo, že je celé podzemí Pavího vrchu prostoupeno chodbami a velikými síněmi. Snad to byly sklepy bývalých vinařů, snad nějaké tajné chodby, kdoví. Ale když se pak po letech začalo v Radlicích stavět, jeden z kopáčů se propadl do podzemní chodby, která vedla daleko pod Paví vrch a končila až u spadlého stropu. A není to tak dlouho, co se ve stáji starého domu, odedávna zvaném Brantová, propadl do podzemí kůň. Tenkrát lidé objevili celou síť chodeb, ale všechny končily zavaleným kamením.

Je zaznamenáno, že pod Pavím vrchem byly nejen chodby a sklepy dávných vinařů, ale i hornické štoly, protože se tam hledalo uhlí i zlato.

Pár hrstiček zlata prý opravdu našli, ale poklad snad leží pod Pavím vrchem do dneška.

Jenom páv už tam není ani jediný.

O Zuzaně z Cibulky

Jedenkrát žil ve dvorci zvaném Šmukýřka mladý ovčák Jíra. Byl to chasník pohledný, urostlý jako bříza, s tvářemi od větru do červena a hned zase od slunce do bronzu, s očima modře mírnýma, jako když zakvítá len. Nejedna ženička se po něm zálibně otočila, kdykoli šel

kolem, ale Jíra neviděl a neslyšel; v hlavě nosil jen Zuzanu, děvečku ze sousedního dvora. Věděli to všichni, jen Zuzana nic, protože ovčák byl louda a váhavec.

Jednou po setmění zahnal ovce do ohrady, posadil se na mez za ovčín a díval se smutně na velkou zahradu, kterou si zřídil u spodního dvorce starý a věčně nemocný hrabě. Měsíc se leskl stříbrem v hladinách umělých rybníčků, bílé zdi altánů vrhaly temné stíny, tráva hořce voněla a Jírovi bylo divně u srdce. A jak tak seděl a vzdychal, najednou uviděl, že se po trávníku v hraběcí zahradě mihl světlý stín. Nejdřív se lekl, ale pak se zadíval pozorněji: stín se zastavil na břehu rybníčku, do trávy padlo nějaké lehounké pápeří, jako když se snáší na mokrou louku zapomenutý závoj mlhy, voda šplouchla a odraz měsíce na hladině se rozbil na tisíc střípků.

Ovčák chvíli rozvažoval, co má dělat, díval se na hladinu rybníka a zase na měsíc, pak vstal a pomalu sestoupil k zahradě. Přelezl zeď a uviděl, že na břehu sedí útlounká postava v bílém lajblíku a rozčesává si dlouhé mokré vlasy.

Zakašlal, děvečka se obrátila a poznala ho. Také Jíra ji poznal: byla to Zuzana. Usmál se na ni, a také Zuzana se usmála, přistoupil blíž a pořád ještě neřekl ani slovo, protože mu srdce skákalo až v krku, a tak jen stál a díval se na hladinu vody a pak zase na Zuzanu a mlčel.

Zuzana se zasmála, také Jíra se zasmál, vzal ji za loket a rukou mu proběhlo horké chvění.

Poznenáhlu se rozpovídali a povídali páté přes deváté, ale jak čas plynul, mluvili pořád míň a míň, až nakonec už nemluvili téměř vůbec a přisedli si k sobě blíž, aby jim v té letní noci nebylo zima.

A tak tam spolu seděli skoro až do rána, až do chvíle, kdy začalo svítat.

Nazejtří se na tom místě sešli zas, a potom znova, a ještě jednou, a to už měli oči jen pro sebe, jako by nic jiného na světě nebylo.

Ale bylo, neboť o Zuzanu se ucházel hraběcí šafář. Byl to člověk zlostný a nerudný a nikdo z celého okolí ho neměl rád. Před hraběcí milostí se ukláněl až k zemi, ale o to přísnější byl na každého chudáka, který se mu dostal na dohled; bábu ze Šmukýřky dal pro jedinou soušku z lesa zavřít do temnice, a když se někdo jen přiblížil k zahradě, poštval na něj psy.

Jedné noci šafář popil pár krapítků vína, a protože se mu udělalo ve tvářích horko, otevřel okno, aby se nadýchal čerstvého vzduchu. Zahlédl na pokraji hájku nějaké hnutí, podíval se líp a rozeznal dvě postavy; vyběhl do noci, potichu a stínem se dobral až k stromům a

tam spatřil Zuzanu s Jírou. Zdvihl hůl a rozkřikl se:

„Ty nestoudnice, ty frejířko, ty dynkýřko povětrná, tohle mi draze zaplatíš!“ Obrátil se k Jírovi a křičel, až chraptěl:

„A ty přijdeš o hlavu, lupiči a zloději, lotře a loupežníku, lapko a holoto žebrácká!“

Rozběhl se k nim s velikým křikem a holí mával nad hlavou. Jíra vzal Zuzanu za ruku a prchali přes trávu. Přeskočili potok, šafář pořád za nimi. A jak ti dva utíkali, najednou před nimi stoji ženská socha jako z alabastru, z příšeří se vynořil kamenný mnich, na zdi se rozklinkaly zvonečky v lehounkém vánku, ze tmy vyrostly obrysy ponuré zříceniny a hned zmizely, jak se měsíc schoval za oblak, až doběhli ke vchodu nějaké jeskyně. Spatřili v ní jakousi přikrčenou postavu, Jíra se zastavil, ale Zuzana křikla:

„Neboj se, to je kamenný poustevník!“

Jíra chtěl proběhnout kolem sochy do jeskyně, ale kamenný poustevník se vztyčil a rozpřáhl obě ruce. Jíra sevřel Zuzanu kolem ramen a obrátil se k útěku, ale to už se od dvorce přibližoval houf mužských, kteří se probudili šafářovým křikem.

Jíra poznal, že neuniknou; postavil se do vchodu jeskyně a Zuzana mu proklouzla za zády do stínu vysoké zdi, která se táhla až k bílému





letohrádku. Ale dál už nemohla, za zdí byl travnatý palouk a měsíc stál v úplňku. I přikrčila se ve stínu zdi, aby ji neviděli.

Chlapi se sběhli kolem Jíry a šafář zvolal:

„Chytněte ho, lotříka! Po zahradě mi smejčí a šacuje, kde by co ukradl! Zuzanu mi pokazil, a za to teď oba půjdou do vězení a přijdou o krk.“

Avšak Jíra se nedal:

„Nevěřte mu! Nikdo tu není! Hledal jsem ztracenou ovečku, zaběhla se mi až na palouk a tady mi zmizela. Nic jsem nevzal, jsem člověk poctivý!“

Šafář se zasmál.

„Tak ty jsi tady sám?“

Obrátil se k chlapiskům a řekl:

„Viděl jsem ji vlastníma očima, jak se ukryla za tuhle zeď. Chytněte ji, ať je máme oba!“

Chlapi se začali drápat na zeď.

Zuzana vyběhla ze stínu, shodila si bílý lajblík z ramenou a tak tam stála uprostřed palouku a ramena měla v měsíčním světle jako ze stříbra nebo z bílého mramoru.

Vylezli nahoru, spatřili ji a strnuli. S hubou dokořán stáli a dívali se

na tu krásu.

„Tak co?“ vykřikl zdola šafář. „Je tam?“

Chlapi nebyli mocni slova. Po dlouhé době se obrátil ten nejmladší k šafáři a řekl:

„Nikdo tam není. Jenom ta socha, co ji dal na palouk postavit pan hrabě.“

Ještě jednou se podíval k palouku, povzdychl si a seskočil k Jírovi.

„Žádná socha!“ křičel šafář. „Podívejte se dobře!“

Chlapi na zdi pokývali hlavami a řekli:

„Jakáž pomoc, šafáři, je to jen socha.“

A rádi neradi lezli dolů.

A nejmladší řekl:

„Máš vlčí mámení, šafáři. Už ti v hlavě docela přeskočilo. Pleteš si sochu se Zuzanou.“

V tu chvíli se ozvalo z palouku za zdí slabounké zabečení a chlapi se rozesmáli:

„Slyšíš? Ovčák mluvil pravdu!“

Drcli do Jíry a řekli:

„Běž za svou ovečkou, ať ti neuteče!“

Jíra nečekal, skokem byl za zdí a pelášil k zeleným stromům, kde v polostínu prosvítala útlounká postava. Chlapi obstoupili šafáře, hlučně se smáli a vedli ho zpátky k zámečku. Nechtěl uvěřit, vrtěl hlavou, jak se tak mohl pomýlit, ale už si netroufal, když měl tolik svědků.

U dveří ho poplácali po zádech a šli po svých.

Od té chvíle stál šafář noc co noc ve skrytu za oknem a pozoroval zahradu. Stál tam, když venku lilo jako z konve, stál tam v stříbřitých měsíčních nocích, i když si viděl sotva na špičku nosu.

Jednou k půlnoci se po nebi válely těžké mraky, škvírou mezi nimi jen chvílemi prosvitl měsíc, od obzoru párkrát slabě zahřímalo. Znenadání se zablesklo prudkým zelenkavým světlem a třískl hrom; zakrátko se všechno zase ztišilo a z oblak se spustil drobný déšť, ale o tom už šafář nevěděl: blesk ho spálil na kámen a v té kamenné podobě už zůstal v okně navždycky.

A Zuzana s Jírou?

Vzali se, jak jinak. A měli se k sobě jako peříčko k peříčku.

Zbývá povědět, jak to bylo se zlým šafářem, sochou bohyně Diany a se zvonečky, jež cinkají na rozpadlé zdi.

Široké údolí Motolského potoka bývalo plné plničké vinic, sadů a všelijakých dvorců a usedlostí: Šmukýřka, Klikovka, Skalka, Kotlářka, Klimentka, Bulovka. Jedna z nich se jmenuje Cibulka.

Vypravuje se, že tu byl dvůr a háj, snad i hrádek, který daroval král Karel IV. oblíbenému písaři své dvorní kuchyně, jenž se jmenoval Jindřich Heinricus Naso čili Jindřich Náz; a lidé, kteří prý na tom hrádku a v jeho okolí pracovali, chodili do Naziburku či zkomoleně na Cibulku.

Avšak viničná usedlost dostala bezesporu název podle některého svého dávného majitele: snad to byl měšťan Cibulka, který tu prý koupil vinici, snad to byl rod Cibulovských z Veleslavína, kteří tu zakoupili pole, vinici a louku, anebo možná jiný jejich jmenovec, kterého listiny nezaznamenaly.

Bezpečně víme jen to, že roku 1817 koupil Cibulku sedmdesátiletý pasovský hrabě a biskup Leopold Leonard Thun jako své letní sídlo; stálé bydlení měl na rohu tehdejší Široké ulice a Alejí čili na nároží dnešní Jungmannovy a Národní třídy. Kolem dvorce založil rozsáhlý park s duby, lipami, javory a jírovci a v parku dal podle vkusu a gusta své doby a společnosti vystavět všelijaké pavilónky se zvonky i bez nich, altány i antické chrámky, k nimž vedlo bludiště stezek a pěšin. Byly tady i umělé rybníky a rybníčky, umělá vyhlídková věž, napodobenina hradní zříceniny s umělou hladomornou i umělým vězením a také nepravá jeskyně se sochou poustevníka; když někdo šlápl na skrytou pružinu, poustevník se začal pohybovat. A je tu i socha obra Kronose, při potoce stojí socha Diany a v zazděném okně je k spatření postava zlého šafáře.

Hrabě Thun už byl letitý a smysl pro šprýmy ho pomalu opouštěl, trápila ho pakostnice, takže si svého kouzelného parku mnoho neužil: pobýval na Cibulce jen krátkou dobu a brzy se s ní rozloučil docela. Dnes ho připomíná jen znak na bráně a sousoší, jež ukazuje, jak hrabě žádá anděla smrti, aby ještě počkal. Sousoší je z roku 1822 a ten kamenný anděl měl vskutku pár let trpělivost: přesně řečeno, počkal Thunovi ještě čtyři roky.

Potom už zůstal jen park s mnoha zvláštnostmi, kamenný šafář v okně a svazek zažloutlých listin.

A také vzpomínka na ovčáka Jíru a na útlounkou Zuzanu, jak stojí uprostřed palouku v stříbrném světle měsíce.

O Děvínu

Nedlouho po smrti kněžny Libuše se začala Vlasta se svými

dívkami chystat k boji proti Přemyslovi. Jedné černočerné noci opustily dívky Vyšehrad a potají vstoupily do dvorce, kde žil se svou čeledí muž jménem Motol, člověk nad jiné šlechetný a spravedlivý. Když se jim to podařilo, za velkého křiku vnikly do domu a Motola i jeho čeleď pobily. Potom za nimi přicházely na Motolův dvorec další dívky a ženy z blízkého i širokého okolí a připravovaly se k boji.

Tady přijala Vlasta Přemyslova vyjednavače Pomnihrada a zle ztýraného ho poslala zpátky ke knížeti. Věděla, že brzo dojde k boji, a zpevňovala dvorec na všech stranách. Ale vrch kolem dokola byl mírný a Vlasta poznala, že Přemyslovci snadno vniknou na hradby i k bráně. Proto vybrala místo příhodnější a tam rozkázala svým družkám, aby stínaly stromy, lámaly kamení v lomu, pálily vápno, vozily písek a stavěly mohutné zdi. Tak zřídily dívky v krátkém čase pevný a vysoký hrad, jemuž dala Vlasta jméno Děvín. Pod hradbami pak dívky vyklučily veliký palouk a cvičily se na něm s kopím a s mečem, jezdit na koních a střílet z luků dopředu i nazad.

Když po sedmi letech bojů Přemysl Vlastu a její dívky porazil, vnikli vítězní mužové do Děvína, vydrancovali ho, zdi zbořili a trosky spálili ohněm.

Z Děvína zbyly jen zříceniny a ještě kronikář a vypravěč Václav Hájek z Libočan napsal, že za jeho časů tam stály pevné a tlusté zdi dva nebo tři látry vysoké, což znamenalo pět až sedm metrů.

Mohly tam být opravdu, ale s dívčí válkou už neměly nic společného; nejspíš to byly zbytky středověkého hradu, který tu prý postavil v roce 1338 Štěpán z Tetína. Hrad byl pak rozbořen o sto let později.

Jméno Děvín se vyskytuje také v kronice prvního českého letopisce Kosmy a krátce po jeho smrti i v opisu listiny Soběslava I. z roku 1130: mluví se tam o clu vybíraném z dřevěných vorů pod horou Děvínem, sub monte Devin.

A ještě když v červnu roku 1846 navštívil Václav Vladivoj Tomek se svými přáteli Havlíčkem a Šafaříkem domnělý Děvín, ukázal jim radlický rychtář poslední zbytky hradeb a skálu nad Konvářkou, kde prý byl popraven Ctirad; a protože ta skála byla celá z bílého vápence, dostal lom, který pod ní vznikl, jméno Bílá skála. A tak se mu říká dodnes.

Žádná dívčí vojna prý nikdy nebyla a nebyl ani hrad Děvín; to jméno vzniklo podle žen, které na tom místě obětovaly bohyním, a kterým se tenkrát říkalo děvy.

Ze starých pověstí o dívčí válce zůstaly už jen názvy ulic Pod

Děvínem, U Dívčích hradů, Děvínská a Šárčina.

Zůstala však také otázka: jestliže tam stával hrad se zdí tři látry zvejší, kam se poděly všechny ty kameny z hradeb tak mohutných?

Také o tom vypravuje pověst.

Při vchodu do Prokopského údolí je odedávna malá obec jménem Hlubočepy. Kdysi to bylo jen pár chalup při Dalejském potoce, stavení nízká a chudičká, vmáčknutá pod prudkými svahy a mezi skalami, jež svítily v slunci.

V Hlubočepech tehdy žila dívka jménem Káče. Byla krásná, až se srdce tetelilo: vlasy jí splývaly na ramena jako hříva, oči měla hnědé jako kaštany, které s podzimkem padaly do vody Dalejského potoka. Mládenci se kolem ní rojili jako vosy kolem sladké hrušky, ale Káče se jen smála a o vdavkách nechtěla ani slyšet. Až přišel i její čas; jednou se do ní zadíval chasník z hlubočepského mlejna a už se pekly svatební koláče. Káče se těšila i netěšila; chasník se jí líbil, ale trochu se i bála, protože Martin byl mládenec prudký a nedal na sobě štípat dříví, zrovna tak jako samotná Káče. A když se setkají takové dvě povahy, brzo brzičko vykřísne jiskra a hrom burácí, až se země třese.

Káče si lámala hlavu, jak na svého chasníka vyzrát. Nakonec se vydala k bábě hadačce a zaříkávačce, která měla chalupu přilepenou u Bílé skály.

Svěřila se jí se svou starostí a hadačka jí poradila:

„Každá nemoc má svůj lík. A tenhle lík je tím účinnější, čím dřív ho člověk začne brát. Seber se v čase půlnočním, vydej se na Dívčí hrady a vezmi tam ze základů kámen. Doma ho zakopej pod práh svého příbytku; od té chvíle udělá tvůj muž všechno, co si budeš přát, stačí jen prstem ukázat.“

Káče poslechla. V noci před svatbou se vydala na Dívčí hrady, vylomila z napůl rozpadlé zdi největší kámen a zakopala ho pod práh chalupy.

Nazejtří byla svatba. Všechny sousedky se těšily, až spustí Martin první hromobití, ale kde nic tu nic, od toho dne byl jako vyměněný: ráno vstal, Kačenko sem, Kačenko tam, div ji na rukou nenosil. Hospodě se vyhýbal obloukem a pro nic jiného neměl oči než pro svou Káče. Ta jen kvetla, až jí sousedky záviděly; a záviděly jí tím spíš, když viděly, že Káče jen prstem ukáže a Martin udělá všechno ještě dřív, než to Káče vysloví. Vyspravil chalupu, že byla jako nová, na zahrádku vysázel modřenec a bez přestání se jen ometal kolem své ženy. Po nějaké době ho Káče sama poslala do hospody, aby ho vyzkoušela, ale Martin byl za chvíli zpátky a už ve dveřích na něm

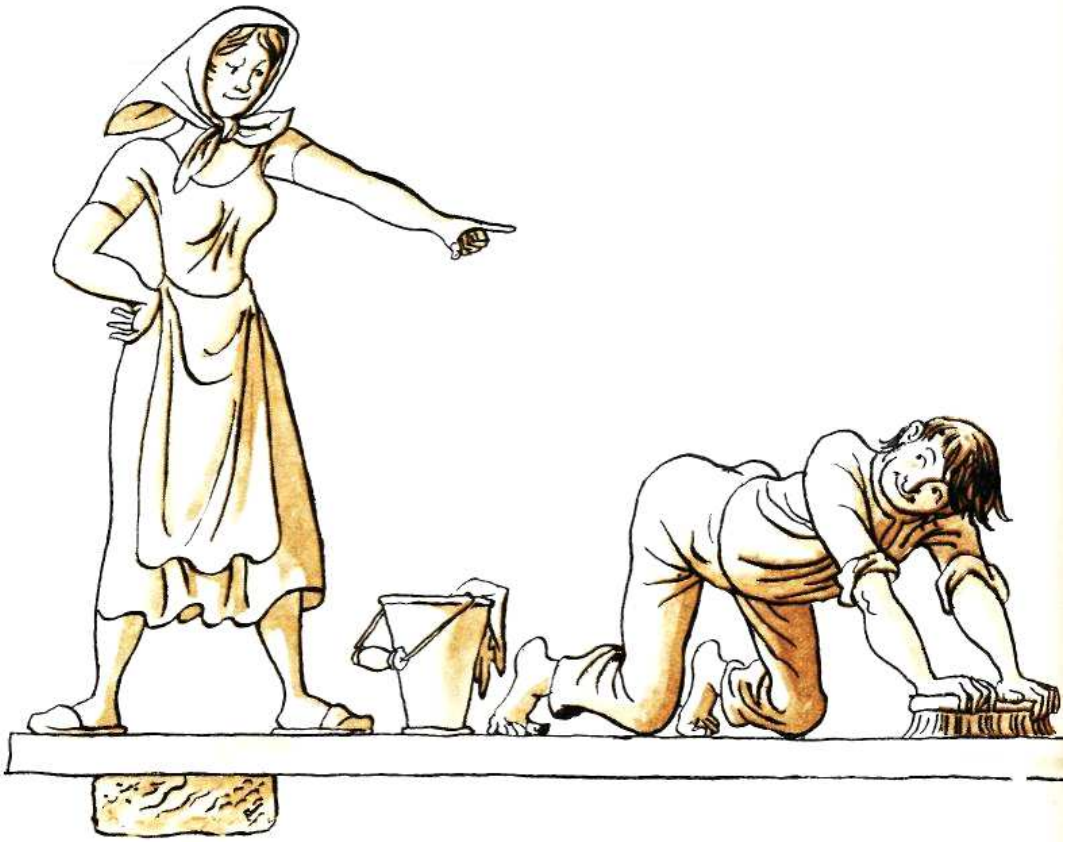
bylo znát, že jen hoří touhou, aby byl zase u své mladé ženy.

A tak to šlo den ze dne, v poledne i večer, ve dne v noci. Sousedkám nešlo na rozum, jakým kouzlem to Káče Martinovi začarovala; začaly vyzvídat a Káče si své tajemství nenechala pro sebe. Od té doby kameny z Dívčích hradů mizely, jako by je slunce vytahovalo. Ve vsi nebylo za chvíli ženy, aby neměla pod prahem kámen z dívčího hradu; když někde stavěli novou chalupu, hned byl v základech kámen z hradební zdi, a čarovaly tak nejenom nevěsty a vdané ženské, které byly pod čepcem třicet let, ale i svobodné děvečky, sotva se za nimi nějaký chlapec ohlédl.

Samotným mužským začalo připadat divné, že se s nimi stala taková změna; jednou se proto dohodli a sešli se v hospodě na návsi, aby se poradili. Ale sotva zasedli k pivu, padla na ně veliká tesklivost, řeč začala váznout a za chvilku byl šenk prázdný, všichni se rozutekli za svými ženami.

O Hlubočepech se přestalo říkat, že je to ves vzpurníků a rufijánů drsnějších než skály kolem chalup; kdekdo žasl nad tou proměnou, ale pravdy se nedopátral nikdo.

Jenom z Dívčích hradů už nezbyl ani kamínek a základy pyšného hradu zarostly trávou a šípkovou růží.



O Vlastě z Barrandova

Byl konec dívčí války, vítězní mužové knížete Přemysla vtrhli do Děvína a mrtvá těla dívek nechali ležet na bojišti, na pospas psům a dravým ptákům. Když byl hrad v plamenech, začali hledat tu, která jim nejvíc uškodila; a našli ji bez ducha uprostřed bojiště, ležela v trávě s mečem v ruce. Sejmuli jí veliký zlatý prsten a s ramen zlatý řetěz, vzali jí i meč a všechno odnesli Přemyslovi na důkaz vítězství.

Přemysl si však nic z toho neponechal; prsten a řetěz daroval Šťasonovi, který si v bitvě před Děvínem počínal nejudatněji, a meč dal knížeti Nezamyslovi.

Avšak pověst vypravuje, že Vlasta tehdy nezahynula, byla jen posekána ranami mnoha mečů. Když jí Přemyslovi muži našli na bojišti, dýchala už tak slabě, že to žádný z nich nepostřehl, a všichni ji považovali za mrtvou. Těch několik málo dívek, které přežily poslední srážku, se ukrylo před rozlícenými muži ve skalách a v blízkém lese; když se pak setmělo a na nebi se objevil měsíc, vyšly z úkrytů a vydaly se na bojiště, aby pohrbily své družky. A bylo tehdy na pláni pod hořícím Děvínem mnoho pláče a naříkání.

Našly i Vlastu; myslely, že je mrtvá, ale když ji zdvihly z trávy, vydralo se jí z úst slabé zasténání a dívky poznaly, že ještě žije. Opatrně ji položily na nosidla z měkkého chvojí a listí a v měsíčním světle ji odnesly na skalnatý ostroh, který se zdvíhal na protější straně hlubokého údolí.

Odedávna tam znaly vchod do veliké jeskyně, v níž po dlouhý čas obětovaly bohyni Ladě; v úzadí jeskyně položily Vlastu na měkké lůžko z mechu, trávy a nejjemnějších kožešin.

Dlouho ji léčily všelijakými odvary z bylin, nosily jí vodu z nejčistších studánek a na rány jí přikládaly hojivé listy. Avšak nic nepomohlo; rány byly tak hluboké, že se Vlasta už neuzdravila.

Když zemřela, nanosily dívky do jeskyně všechny poklady, které zakopaly v okolí Děvína. Položily je své paní k nohám a dlouho, předlouho ji oplakávaly.

Vchod do jeskyně potom zazdily a zavalily kamením, aby ho už nikdo nikdy nenašel.

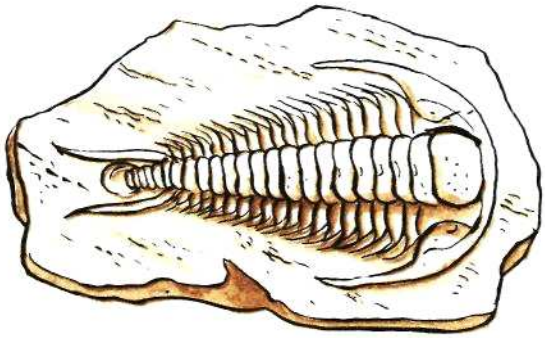
Lidé, kteří sem v pozdějších dobách náhodou zabloudili, pozorovali s údivem červené skvrny na bílých skalách; netušili, že ty červené skvrny prozrazují, kudy tehdy dívky nesly svou zraněnou paní. A

divili se ještě víc, když nacházeli v okolí strmé skály maličké rudé granátky: to byly slzy Vlastiných bojovnic a krůpěje krve, jež kapaly z ran jejich velitelky.

I říkalo se pak dlouho tomu skalnímu ostrohu nad Vltavou Granátová skála.

Ale hrob bojovné Vlasty už nikdo nikdy nenašel; a nenašli ho ani francouzští vojáci, když tu po staletích odstřelovali Granátovou skálu, aby mohli postavit novou cestu k Zbraslavi.

I samo jméno Granátové skály upadlo po čase v zapomenutí a ostroh dostal jméno podle Joachima Barranda, který tu nedaleko pod Bílou skálou našel svého prvního trilobita.



O čertech z Prokopského údolí

V Praze starých pověstí se čerti jen rojili, a tak není divu, že podle nich dostaly jméno nejen ulice a domy, ale i mlýny, skály a vody.

Malostranské rameno Vltavy, obtékající Kampu, se jmenuje Čertovka. V Karlachových sadech na Vyšehradě jsou Čertovy sloupy, s čertem souvisí i Faustův dům na Karlově náměstí. V Šárce jsou Čertovy vidle, Čertův mlýn i Čertovy nohavice, v Chuchli je Čertova strouha, v Libni je vrch nazvaný Čertova skála a nedaleko i ulice Pod Čertovou skálou. Na Maltézském náměstí stojí dům U sedmi čertů, který však dostal název nikoli podle čertů, ale podle sedmi zdivočelých kocourů podivínské šlechtičny Luisy Niemetzové. Ale to

není zdaleka všechno.

O čertech vypravuje i pověst z Prokopského údolí. Za starých dob se hluboké údolí mezi skalami jmenovalo Dalejské. Jednou tudy kráčel podle vody poustevník svatý Prokop. Hledal v blízkosti Prahy kout, kde by mohl v klidu a nerušené rozjímat. Dalejské údolí se mu zalíbilo hned na první pohled: čisťounký potok bublal pod skalami, v kdejakém lesním zákoutí se leskla studánka, skály chránily údolí před severním povětřím a všude klid a ticho.

Znenadání spatřil poustevník pod vrcholem vysoké skály černý otvor. Šplhal po travnatých srázech, dech se mu krátil jako plamínek dohořívající svíčky, odřel si ruce i kolena, až konečně stál před velkou jeskyní. Hluboko pod ním se klikatil potok, a kam zrak doletěl, všude byly zelené koruny stromů.

Chtěl si prohlédnout otvor, ale sotva udělal krok, ozval se z hloubi jeskyně strašlivý skřípot, rachot a rámus a kolem poustevníka proletělo sedm čertů, černých jak uhel; ukryli se za skalami na okraji travnatého paloučku a poděšeně čekali, co bude dál.

Poustevník se rozhlédl po jeskyni. Stěny byly zčernalé kouřem, při vchodu ležel velký kámen s rýhami, jak si na něm čerti brousili drápy, a všude páchla síra až k zalknutí.

Vyšel ven a zavolal na čerty. Chvíli se nic nedělo, potom se jeden z pekelníků bojácně přišoural blíž a zůstal stát v uctivé vzdálenosti.

„Přístrachové pekelní a zlotřilí," řekl poustevník přísně, „co tady pohledáváte?"

„To, co dělají všichni čerti," řekl rohatý a zaskučel strašlivým hlasem. Jako na povel začali v tu chvíli ostatní čerti výt, skojíkat, houkat a švidrat a skučet, ale poustevník jen vztáhl ruku před sebe a bylo ticho.

„Od nynějška mi budete sloužit," řekl pěkně nahlas, aby věděli, že se jich nebojí. „Tady na trávě při jeskyni mi postavíte poustevnu. Zatím můžete zůstat v té díře."

Pak se k nim obrátil zády a šel si po svých.

A čerti rádi neradi museli stavět. Drápali ze skal kamení, nosili v putýnkách vodu z potoka a míchali ji s pískem. Pot se z nich lil, že měli chlupy na těle smáčené, jako by proběhli deštěm, vzdychali a bědovali, ale poustevník nepovolil; museli porážet stromy a štípat dříví na polínko, aby bylo v zimě čím topit, kladli kámen ke kameni; zanedlouho měli zdi i maličké okénko, nakonec postavili komín. Byl hodně nakřivo, ale čertům už docházely síly. Za noci se choulili v jeskyni a stěžovali si na své trápení, ale jen šeptem, aby je poustevník



neslyšel. Vzpomínali na staré dobré časy, kdy se prohánělí po skalách, házeli na osamělé poutníky kameny do údolí, lomozili po lese, skučeli a vyli za měsíčních nocí; jak se občas vydali do Dalejí, Jinonic nebo Hlubočep, aby vyděsili nějakou děvečku, když se vracela z pole.

Konečně byla poustevna hotova; položili na mechovou střechu poslední kámen, shlukli se v jeskyni a třásli se strachem, co bude dál.

Poustevník se nadechl čerstvého povětří, vešel rázně do jeskyně a řekl:

„Od nynějška vás už tady nechci vidět, protože mám své poslání a musím v klidu rozjímat o vážných věcech. Zmizte mi z očí!“

Vztáhl k nim ruku, čerti jen vyjekli leknutím i radostí a vyrazili stropem z jeskyně tak rychle, že po nich zůstala jen černá díra.

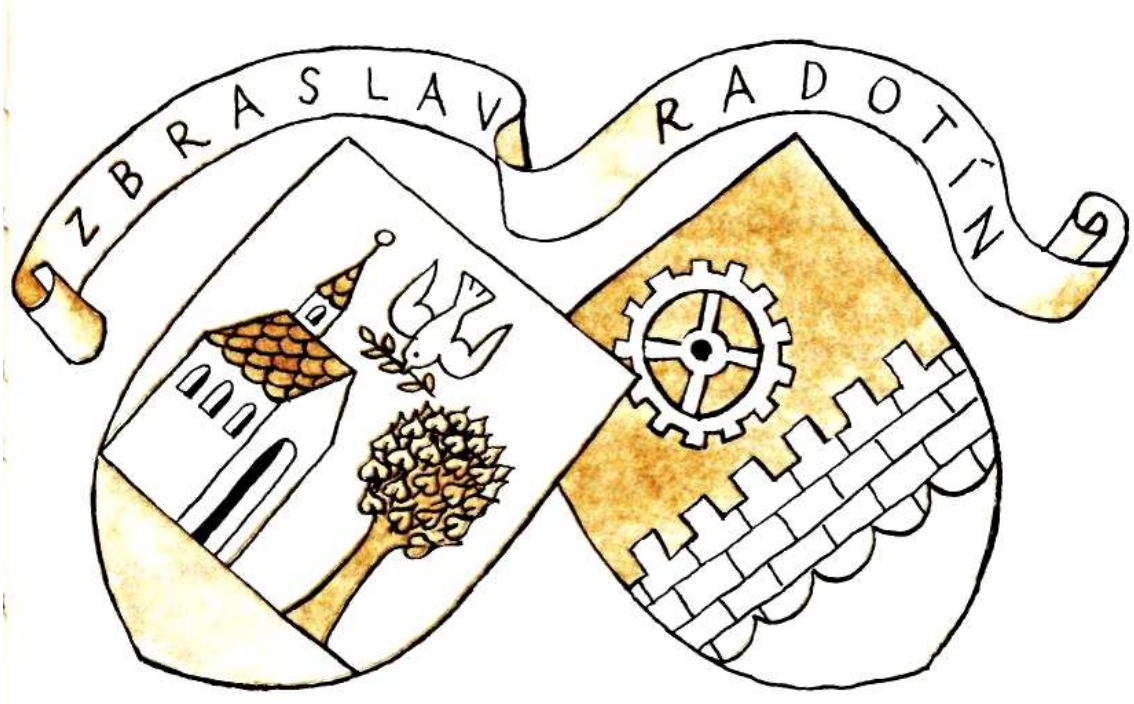
Poustevník zůstal ve své chýši sám. Už neměl tak pohodlný život jako dřív, musel si chodit pro vodu, dech mu nesloužil, jak se tak vláčel s putýnkou po skalách; živil se houbami, kořínky a z hladu pojídal i kaštany, které si rozdrtil mezi dvěma kameny. Nejednou byl



v pokušení zavolat čerty zpátky, ale vždycky se včas vzpamatoval a rychle tu myšlenku zapudil.

A celý ten kout pak po něm dostal jméno, třebaže ve skutečnosti žil daleko na Sázavě a do Dalejského údolí nikdy ani nohou nevkročil. Byli tu však v poustevně při jeskyni jiní poustevníci, zvaní Ivanité, ale na ty už lidé dávno zapomněli.

Nezapomněli však na sedm čertů, kteří museli poustevníkovi sloužit až do roztrhání těla.



O založení Zbraslavi a Radotína

Za knížete Křesomysla žil na hrádku Kazíně muž jménem Zbraslav. Měl mnoho dobytka a praví se, že byl bohatý i na stříbro a zlato. A protože se mu stáda na úrodných lukách mezi lesy nadobyčej rozrostla, přikázal čeledi, aby vystavěla velký dvůr na břehu mezi Vltavou a Mží. Bylo to místo tak sličné a pěkné, že zřídil u dvorce ještě dům, v němž často v letních měsících bydlíval, a dal tomu dvoru i příbytku své jméno, to jest Zbraslav. A to místo dal pak obehnat pevnou zdí z tvrdého kamene a kdykoli se musel zdržovat na Kazíně, postával u okna a se zalíbením hleděl na svůj dvorec.

Zbraslav měl bratra Róda a oba k sobě lnuli bratrskou láskou. Ród nechtěl zůstat v Březovici, kde sídlil, protože měl k bratrovi příliš daleko; i časy byly dost neklidné, takže dlouhé cestování nebývalo vždycky bezpečné.

Proto se rozhodl, že si postaví nový příbytek v blízkosti bratrova dvorce, a založil nad řekou ohradu i rozložitý dům, jemuž dal jméno Rodotín, což znamená Rodová ohrada. V krátkém čase vzniklo kolem

Rodotína mnoho polí a Ród tolik rozmnožil sýpky a rozhojnil stáda, že mu v tom množství nebyl roven ani jeho bratr. Ti dva však nikdy nepropadli závisti nebo zášti, ale stáli při sobě jako bratři v dobách dobrých i zlých až do konce života.

Všechny ty události se prý staly v roce 840, ale víc už pověst nepraví ani slůvko.

Z kronik však víme, že Zbraslav byla založena až o mnoho let později.

Když král Přemysl II. Otakar jezdil podle svého zvyku na lov do kraje kamýckého, nejednou nocoval na líbezném místě u řeky, protože se mu ten kout nad jiné zalíbil. Přikázal tu postavit lovecký dvůr s věžemi a pevnou zdí, z Rakous dal přivézt ušlechtilou révu a pěstoval ji na vinicích v okolí. A mělo prý to místo už z knížecích dob jméno Zbraslav.

Po smrti krále Otakara vládl v zemi jeho syn Václav II., a také ten už od dětství často navštěvoval zbraslavský dvůr.

Tenkrát strojil Záviš proti mladičkému králi tajné úklady, avšak neodvážil se ho napadnout v Praze, protože se obával vzbouření lidu. Král nemohl nikomu věřit, protože všichni jeho rádci byli Závišovi blízcí či vzdálení příbuzní, a v úzkosti svého osamění vyhlásil, že vyjde-li živ a zdráv z nebezpečí, založí z vděčnosti za svou záchranu nový klášter.

Ale časy míjely a král se naučil jednat rázně; poručil Záviše zajmout a vynutil si zpět i královské poklady, které si Záviš přisvojil. Nakonec dal Václavův bratr Mikuláš Záviše stít. Stalo se to roku 1290 pod hradem Hlubokou.

Sotva král takto vyvázl z nástrah, připomněli mu opat sedlecký a opat z Valdsasů jeho slib a žádali, aby ho splnil. Král tedy vstoupil s oběma opaty na loď a s pomocí plavců všichni dopluli až k místu zvanému Davle, kde stál ostrovský klášter. Tam navrhl Václav opatům, že klášter přestaví a vylepší, avšak opati nejevili velkou radost; proto se všichni vrátili na loď a plavili se ke královu loveckému dvoru. Zvážili polohu i výhody dvorce a král jen potají doufal, že si zbraslavský dvůr nevyberou, neboť ho velmi miloval, a to zejména pro zvěř, jež se v ten kout hustě sbíhala, a často sem jezdíval na lov. Hned poté nastoupili znovu na loď a plavili se po řece zvané Mže či Berounka až do Radotína a pečlivě si tam prohlédli okolí.

Po návratu do Prahy král promluvil k opatům o přednostech míst, jež viděli, a vyzval je, aby si jedno z nich vybrali. Opati se poradili, prozkoumali znovu výhody všech návrhů a nakonec si zvolili

Zbraslav, protože oplývala vodami, loukami a vinicemi a ještě mnoha jinými věcmi, pro jejich záměry potřebnými.

I vešli znovu ke králi a oznámili mu svou volbu. Král měl to místo raději než jiné kraje svého království, ale chtěl splnit, co slíbil. Mnozí pánové a rádci mu však jeho rozhodnutí ostře rozmlouvali a připomínali mu, že onen kout se nikoli bez uvážení zalíbil už jeho otci a že on sám jezdívá na Zbraslav, kdykoli si chce odpočinout od rozruchu vladařských úkolů. A radili mu, aby mnichy ponechal v zapadlých lesích a zachoval si zbraslavský dvorec pro vlastní zábavu a odpočinek.

Král začal váhat a odkládal poslední slovo, jak jen mohl. Na čas si oddechl, protože ho povinnosti odvedly na Moravu, ale sotva se vrátil, opati mu hned připomínali, co slíbil.

I odjel král do Kolína, kde měl jakési jednání. Stalo se, že po svém zvyku vyjel do polí a vzkázal do města, aby ti, kteří s ním chtějí jednat, přijeli za ním. Sotva však družina vsedla na koně, zřítil se most u brány a nikdo nemohl vyjít z města. Oznámili tu událost králi a kněží ho hned výmluvnými a horlivými slovy přesvědčovali, že je to znamení a varování pro jeho nesplněný slib. Král nakonec uvěřil a svolil, aby opati a mnichové v době co nejkratší obsadili místo, jež si vybrali. To se i stalo; a tehdy král přejmenoval onen kout, jenž do té doby nesl jméno Zbraslav, pro stálou památku svého kralování na Síň královskou, Aula regia. Avšak obec, jež vyrostla kolem nového kláštera, si už navždycky ponechala jméno, které tak přirostlo k srdci Přemysla Otakara i k srdci jeho syna.

O Jakubovi od Modrého jelínka

Pohořelec mezi Újezdem a Strahovskou bránou vznikl vlastně jako předměstí Hradčan. V roce 1375, kdy už bylo na Hradčanech příliš těsno, rozdělil místopurkrabí Aleš z Malíkovic nadbytečným obyvatelům nová území za Loretánským náměstím; západní část této oblasti patřila Strahovskému klášteru. Stálo na ní asi šest domů, které byly milostivě pronajaty kupcům za roční nájem. Avšak historie toho místa je mnohem starší, neboť dnešní Pohořelec byl osídlen už někdy

před čtyřmi tisíci lety nomádskými lukostřelci.

Dlouho se tvrdilo, že Pohořelec získal své jméno podle velkého požáru. A těch tady bylo víc než dost: poprvé byl obrácen Pohořelec v trosky na samém začátku válek husitských, roku 1420; v dalším století zničil oheň nejen Pohořelec, ale i část Malé Strany a Hradčan. Nejhorší to však bylo v roce 1742, kdy vtrhla do Prahy francouzská vojska: vojáci vypálili Pohořelec do základů a strhli i ohořelé zdi, aby si mohli zřídit palebné posty pro děla.

Avšak Pohořelec měl své jméno už mnohem dřív; musel by tedy k němu přijít po nějakém dávném požáru, o němž se nám nezachovala ani zmínka. A tak má nejspíš jméno nikoli od častých požárů, ale protože se táhne po hoře.

Zdá se, že to bývalo místo i jinak neveselé: začátkem šestnáctého století byl na trojstranném náměstí popraven pan Halama z Běchar, jehož jméno se pak na dlouhé časy stalo nadávkou; o pár let později tu pod katovou rukou zahynul zeman Václav starší Šárovec ze Šárova, který ve svých listech zle vyhrožoval nejenom Pražanům, ale i samotnému králi.

Každý dům tu má svou pohnutou historii a každý má nebo měl i svoje jméno: Zelený dům, U modrého orla, U dvou zlatých hvězd, U tří červených lvích hlav, U zlatého pluhu, U zeleného stromu, U tří zlatých růží, U modré hvězdy, U pumpy, U zlaté koruny, U Králíků a U Mydlářů, U Varhaníků a U bílého koníčka, U zlaté lodi, U zlatého lva, U Kundraticů a U Šliků a ještě další. Někde jsou dodnes nad vchodem domovní znamení, jiná znamení se ocitla v muzeu a ještě jiná rozvál čas na prach i s domy.

Dosud stojí dům U modrého jelínka, z něhož vedou dlouhé schody až na nádvoří Strahovského kláštera. Také tenhle dům má svůj příběh. Dokonce víme, kdy se to všechno udalo: tenkrát se psal rok 1728.

V té době byl majitelem domu U modrého jelínka Jakub Pístovec. Nic se mu nevedlo, ať dělal, co dělal, všechno se mu v rukou obrátilo naruby; Jakub se však nechtěl vzdát a bez přestání hledal způsob, jak zbohatnout. O jeho posedlosti po penězích věděl celý Pohořelec a o jeho lakotě se vyprávěly po hospodách široko daleko příběhy téměř neuvěřitelné.

Jednoho deštivého večera zabušil na dveře domu U modrého jelínka jakýsi cizinec v dlouhém, i když poněkud sešlém plášti a nabídl Jakubovi starou kouzelnickou knížku s návodem, jak získat za přispění kouzel veliké jmění. Jakubovi se roztřásla brada, nepovšiml si, že by cizinec takové čarování potřeboval sám, a za nemalý peníz

knížku koupil.

Návod nebyl právě jednoduchý: Při ouplňku udělej na podlaze křídou kouzelný kruh a polož do něho zvonec, rozsvícenou lucernu, nádobku se svěcenou vodou a modlitební knížku. V dlouhé bílé košili a s pásem od kněžského roucha vstup do kruhu a postříkej všechny věci svěcenou vodou, potom vezmi česnek, síru, smůlu, zelí, dej to na uhlí, a když kouř z toho vzejde, řekni tato slova:

O Lama Messalia Menaj Mempis Lorak Pacem! Já, Jakub Pistovec, prosím tebe, duchu Arieli, pojď, pojď skrze největší sílu a moc, nejsilnější firmament, zemi a povětří, a skrze všecko prosím vás, abyste toho ducha poslali a nezdržovali ho při těchto silných, mocných a velikých slovech a jménech.

Čarování mělo jedinou podmínku: ten, kdo pronáší zaříkání, nesmí škobrtnout ani v jednom jediném slůvku. Když se přeřekne, začnou se dít věci strašlivé a nevídané a sám ďábel si ho odnese rovnou do pekel.

Ta výhrůžka Jakuba trochu lekala, nějakou dobu váhal, ale lakota mu nedala: koneckonců si může zaříkávadlo napsat a pak jenom pomalu a pozorně přečíst. Lampu měl, zvonec sehnal, kněžský pás řečený manipul ukradl v jednom kostele, a právě tak získal i svěcenou vodu. Sehnat to ostatní byla hračka.

Připravoval se důkladně a dlouho. Zametl podlahu na půdě, vycídil zvonec, že se leskl jako ze zlata, znovu a znovu si četl zaříkání, aby se nespletl. A protože nedokázal udržet jazyk za zuby, pod pečetí přísného tajemství sdělil postupně všem sousedům, že už brzo brzičko zbohatne. Řekl to šenkýři v hospodě i babce ředkvičkářce na rohu, písaři, ponocnému i klášternímu zahradníkovi a ještě mnoha jiným, takže se z velikého tajemství záhy stala věc obecně známá a očekávaná, neboť Jakub prozradil i místo a hodinu, kdy se ten div stane.

Když přišel čas, přesně o půlnoci nakreslil na půdě křídou kruh, vložil do něho vycíděný zvonec i rozsvícenou lampu a v bílé košili až na zem, s manipulem přes levé rameno vkročil rozechvěle do kruhu. Zapálil smůlu, česnek a zelí, namočil prsty do svěcené vody a stříkl malou sprškou na všechny strany; potom se sklonil k lampě a pomalu a s tlukoucím srdcem začal číst. Ale protože mu srdce skákalo až v krku a protože dával moc a moc pozor, aby se nepřeřekl, stalo se, že těsně před koncem škobrtl; v tu chvíli se rozlehly pod střechou dunivé rány. Jakub zesinal, pustil kouzelnou knihu a bez ducha se složil na podlahu.

Rány se však ozývaly dál, pak zapraskaly dveře a na půdu se vyhrnula městská stráž; za ní v uctivé vzdálenosti stáli dva domovní vizitátoři. Zacloumali Jakubem, polili ho svěcenou vodou, a když se vzpamatoval, odvedli ho do vězení – tak jak byl, v bílé košili až na zem. Před domem už čekal zástup sousedů a nikdo z nich nešetřil posměšky.

Jakub byl obviněn z čarování a ze spolku s nečistými mocnostmi; trvalo dlouho, než ho pustili zase domů.

Od té doby se stal terčem posměchu: pošklebovali se mu staří mladí, do hospody nemohl ani vkročit, a když šel po ulici, pokřikovali na něj malí kluci:

„Duchu Arieli, duchu Arieli! O Lama Messalia Menaj!“



Jakub se trápil, trápil, už viděl, že nezbohatne, a soužil se tolik, až se usoužil.

Od té doby se zjevuje v půlnočním čase na schodech domu U modrého jelínka. V ruce má zvonec, v dlouhé bílé košili až na zem kráčí pomalu schodištěm a tiše si šeptá kouzelné zaříkání. Nikdo se ho však nemusí bát: stačí zabušit na nejbližší dveře, Jakub se vyleká a v okamžení je pryč. A povídá se, že ho vysvobodí jen ten, kdo mu čarovné zaříkávadlo řekne od začátku i pozpátku bez jediného škobrtnutí.

O vzniku Břevnova

Za dávných časů byla krajina kolem potoka Brusnice pokryta lesy. V širokém údolí, na svazích i na táhlých planinách byly houštiny lísek i obrovité staré borovice a smrky. Tu a tam se krčil malý dvorec, ostrůvek několika dřevěných chalup, jejichž obyvatelé káceli a mýtili okolní hvozdy. Tak vypadaly i osady Třešovice a Hlubocí a ještě další, z nichž některé byly tak nepatrné, že později zanikly a na jejich troskách vyrostl nový les. A takový byl Starý Týnec v místech dnešního Pohořelce, taková byla i osada Kuromrtvy jižně od místa, kde dnes stojí letohrádek Hvězda.

Kuromrtvy byly už dlouho opuštěné, dřevo chalup se rozpadlo a zarostlo houštinou keřů. Poslední osadník, starý dřevorubec Bonifác, se přestěhoval i se svou ženou a dvěma syny do údolí Brusnice a tam obdělával s rodinou malé políčko. Avšak nemohl zapomenout na vesnici, v níž vyrůstal, vyprávěl o ní synům a často vzpomínal na rozlehlý les, v němž znal každou stezičku srnců i jelenů, každý kámen, každou studánku.

Jednoho dne se vrátili synové Janek a Matěj z Třešovic a vyprávěli, že se v Praze i v nedalekém okolí chystají nové velké stavby a že Pražané obcházejí kraj a hledají nejlepší dřevo. Oba bratři se rozhodli, že projdou kolem Brusnice a poohlédnou se po dobrých stromech, jež by mohli kácet a stahovat k cestám.

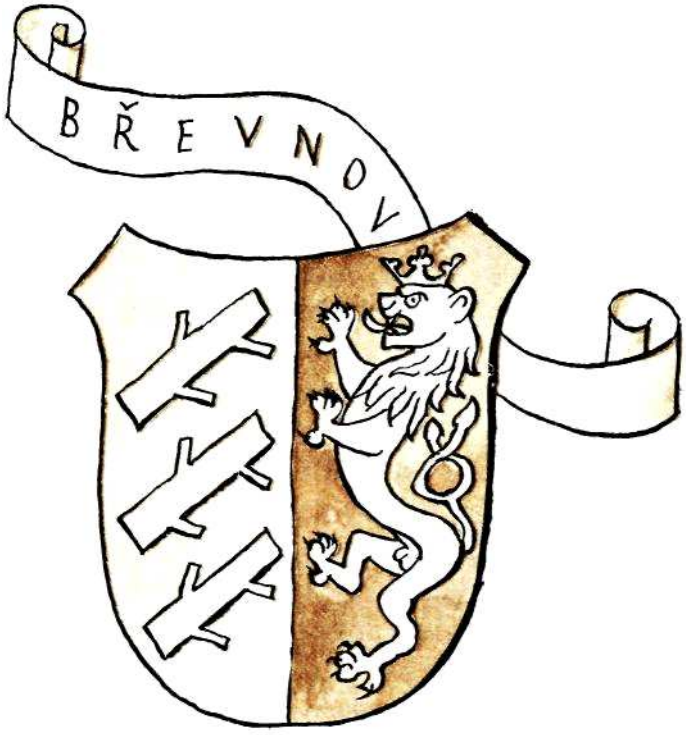
Bonifác si vzpomněl na les svého mládí, který se odedávna jmenoval Malejov. Věděl, že tam rostou největší a nejsilnější borovice, a hned připomněl ten kout svým synům. Janek a Matěj slíbili, že se do Malejova podívají, ale rozvažovali i o desítkách dalších míst, jež znali. Otec neřekl nic; když se pak večer setmělo a

všichni ulehli pod vlčí kožešiny, starý vstal, z přístěnku vzal sekyru a vydal se do měsíční noci. Vrátil se až za svítání, tiše uložil sekyru a ulehl. Když se za malou chvíli Janek s Matějem probudili, neměli ani tušení, že otec byl celou noc venku.

Vzali širočiny a vydali se podle Brusnice vzhůru. Stoupali lesnatými svahy, prodírali se líštím, obhlíželi nejlepší stromy a dlouho se nemohli dohodnout, které místo by bylo nejvhodnější. Viděli lesní velikány, jejichž koruny sahaly bezmála k mrakům, ale kolem byly mokřadě, a Janek s Matějem věděli, že by nikdy nemohli stáhnout kmeny k stezkám; jinde zas šuměla voda, a takové dřevo se na stavbu domů nehodí, protože vlhne a pláče; jinde rostly stromy na pospas západnímu větru a kmeny měly v korunách pokroucené i zurážené od blesků, a ještě jinde byl les tak hustý, že by poražený strom zůstal viset v sousedních větvích.

Bylo už k polednímu a slunce stálo vysoko na obloze, les voněl a ptáci zpívali jako o překot. Janek s Matějem došli do Malejovského lesa, stromy tam stály rovně jako svíčky a dřevo měly jako z kamene.

Bratrům bylo horko a dostali žízeň; vzpomněli si na malou studánku, o které jim vyprávěl otec, a podle bublání malého potoka ji brzy našli. V hladině se odráželo slunce a studánka svítila, jako by v



ní bylo rozlité stříbro. Napili se, zvedli hlavu a užasli. Poblíž studánky ležel silný trám, otesaný a ohlazený tak čistě, že by to ani sami nesvedli. Prohlíželi si hustá léta na dřevě, zkoušeli je palcem, potěžkávali trám a nešlo jim do hlavy, kde se tam vzal. Pak se znovu napili, na malou chvíli se posadili ke studánce a nemohli se vynadívat, jak se jim tu líbilo. A dohodli se, že si tady postaví novou chalupu a budou kácet.

Vrátili se rychle domů a oznámili otci, co viděli. Otec se jen usmíval, pochválil jim takové rozhodnutí a pak se všichni společně vydali k Malejovskému lesu. A nenašli pro nový domov místo příhodnější, než byla mýtina, na které kdysi stávala ves jejich otce.

Postavili tam z roubeného dřeva chalupu a brzy se k nim přidaly rodiny dřevorubců ze širokého okolí. Společně káceli dřevo a stahovali kmeny na palouk u studánky, kde kmeny opracovávali, otesávali a skladovali. Místo, kde skládali břevna, dostalo pak jméno Břevnov a stejně se jmenovala i osada, která tam vznikla. A když pak vyrostl za Boleslava II. nedaleko osady klášter, byl už uveden v darovací listině i Břevnov či Břevnůvek, víska, v níž tehdy žilo pouhých devatenáct obyvatel.

O šípkové růži z Bílé hory

Na počátku zimy roku 1619 jelo několik sedláčků ze vsi Ořechu do Prahy s obilím. Když se přiblížili k Bílé hoře, uviděli ve tmě na pláni mnoho světel; dostali strach, že to jsou ohně nepřátelského vojska, ukryli se v houští a pozorovali, co se bude dít dál. Ale nedělo se nic, s rozedněním světla pozhasínala a sedláčkové dojeli v bezpečí až do Prahy.

Stejná světla viděli tenkrát i poddaní, kteří té noci vezli ze Stodůlek do Prahy dříví. A nikdo si nedovedl podivný úkaz vysvětlit.

Minul rok.

Na pláni Bílé hory stála proti sobě dvě vojska. Nad Malým Břevnovem české stavovské vojsko, praporce Thurnova pluku na křídle, kornety Slezanů a praporce Šlikova pluku, kornety Bořity z Budče, baterie děl a reduty, praporec tělesné stráže Fridricha Falckého a další a další oddíly; za nimi na čtyři tisíce Uhrů jako zadní voj, avšak ve zmatku a bez uspořádání.

Četné z těch velkých oddílů ani nečekaly, že dojde k bitvě; zima

byla na krku, vojáci doufali, že přečkají mrazy za hradbami města, které bylo nedaleko, a už se těšili na teplý zimní kvartýrunk. Celé dlouhé měsíce probíjeli čas v polních leženích, stěžovali si na výplatu žoldu a nejednou hrozili vzpourou: už celou řadu týdnů a měsíců se táhlo jednání o výplatě nejméně deseti měsíčních žoldů, a ještě několik dní před bitvou nikdo z nich nevěděl, jak to se žoldem vůbec dopadne. Zima se už hlásila, páni se uklidili do bezpečí městských hradeb a vojáci nevěděli, proč by za ně měli nosit kůži na trh.

Proti nim stály při letohrádku pluky a kornety Bavorů a Ligistů a těsně u Hvězdy císařské vojsko: šest kornet Valdštejnových, Spinelliho pěšáci, kornety vévody toskánského a další a další. Promrzlí, vyhladovělí a utrmácení soldáti, daleko od svých štantů v Bavořích a Rakousku.

Ani císařští dlouho nevěděli, zda vůbec dojde k bitvě, a velitelé se donekonečna dohadovali, mají-li se jí vyhnout obratnými manévry, anebo české tažení rázně ukončit. Nakonec se domluvili, že vyzkoušejí pevnost stavovského vojska větší šarvátkou.

Krátce po tom rozhodnutí zahájili císařští postup, ale Bavoři se daleko nedostali; zastavila je řídká dělostřelecká palba a hned po ní se vrhli do jejich řad stavovští rejtaři s tasenými šavlemi. Avšak žoldnéři Thurnova pluku, najatí v pražských ulicích v prvních dnech stavovského odboje, si brzy uvědomili, že hlavní nepřátelský úder bude platit především jim. A ještě dřív než na ně nepřítel zaútočil s plnou silou, obrátili se k němu zády a opustili své nebezpečné postavení. Tak bylo levé křídlo stavovského vojska rozbito dřív, než vůbec nepřítel pronikl do jeho řad; a když pak císařští doopravdy zaútočili, přidávaly se k ustupujícím vojákům Thurnova pluku další a další kornety i pluky, rejtaři i pěší.

Brzy byl i praporec královské tělesné stráže rozbit do posledního muže. Na bojišti zůstal jen pluk moravské pěchoty pod velením Jindřicha Šlika. Ohroženi ze všech stran, postavili se na poslední odpor a vzdorovali mnohonásobné přesile až do konce. Thurnovi žoldáci prchali spolu s ostatními v divokém zmatku ke Praze. Byly dvě hodiny odpoledne a boj pomalu dohoříval.

Stavovské armádě od počátku chyběla děla: na svahu Bílé hory byly nakvap vykopány posty, ale Grayův pluk anglických a skotských kanonýrů se pořád ještě plahočil někde mezi Karlštejnem a Prahou.

Tenkrát se rozhodl Gray, že vyšle kupředu malý oddíl, vlastně jen hlouček, aby zjistil situaci před Prahou a urychleně se vrátil se zprávou. Vybral desítku jezdců, povětšině Skotů; bylo mezi nimi i

několik Švédů, třebaže tenkrát se ještě Švédové tažení neúčastnili pro velkou váhavost svých pánů.

V malém houfu jezdců se ocitl i jeden mladičký Švéd; jmenoval se Tor a pocházel z Tveholmu, kde měl v horách nad mořem nevelký dvorec. Byl to zchudlý šlechtic z nepříliš urozeného rodu, spíš sedlák než urozenec; usedlost mu rozebrali dlužníci, Tor se protloukal od desíti k pěti a lámal si hlavu, jak se zase postavit na nohy. Panstvo mu nabídlo vojenský kabát a Tor se po dlouhém váhání rozhodl, že si zkusí vydobýt novou slávu i čest na poli válečném, neboť byl člověk nezkušený a v záležitostech pánů se nevyznal.

O něco později se přeplavil s malým oddílem do Skotska a přes Anglii se dostal až do svobodného Nizozemí, do země nedrlantské.

Tam, na samém jihu krajiny, se zadíval do očí mladé ženě jménem Josefina. A protože Josefina si ho oblíbila neméně, dali si ti dva slib, že se už nikdy nerozdělí, co živi budou.

Josefina naléhala, zapřísahala a prosila, aby se Tor nevydával v nebezpečí, aby při ní zůstal ve svobodné zemi nedrlantské nebo aby se spolu vrátili do švédských hor, ale marně; jednou se dal Tor zverbovat a teď mu nezbývalo než počkat, jak všechno dopadne. Kromě toho už neviděl jinou cestu z nouze a pořád v skrytu duše doufal, že mu vojenský žold pomůže k lepšímu živobytí.

Josefina ho však neopustila. Seděla pod plachtou vozů, jež kodrcaly za vojskem, putovala pěšky blátem i slunečním úpalem, snášela nečas v sedle koně, kterého vojáci zrekvírovali nějakému ubohému sedláčkovi.

Tak se dostali až do Čech.

Tor prodělal několik šarvátek u Písku a Plzně; na samém konci října bojoval po několik dní u Rakovníka, a byl to boj nad jiné krvavý. Zima se přihlásila, po dlouhých deštích začalo mrznout a na bezedném blátě cest byl tenký škraloup ledu. Grayovi kanonýři táhli sem a tam, až nakonec dostali rozkaz, aby se přisunuli blíž k Praze.

Byla to svízelná cesta; děla se bořila po nápravy, železo studilo, chvílemi padal drobný sníh a hned zase lilo jako z konve. Když byli v půli cesty, objevil se posel na zpěněném koni a hlásil komandantovi, aby si kanonýři pospíšili. Stavovští generálové se odhodlali k bitvě, která by navždycky zvrátila válečné štěstí.

Hlouček jezdců ujížděl k Praze. Byli unavení, vyčerpaní, promáčení deštěm i vlhkostí cest.

Už z dálky slyšeli třesk bitvy. Rozhodli se, že vyjedou na návrší, aby viděli, co se vlastně děje. Přiblížili se k letohrádku, ale znenadání

se kolem nich vynořili císařští rejtaři a obklíčili je.

Snažili se vysekat, dostali se až k letohrádku a bránili se ze všech sil, ale neubránili.

Tenkrát se zřítil ze sedla i Tor z dalekého Tveholmu. Padl do trávy a dlouhá sečná rána, která mu běžela od ramene až do vlasů, se rychle naplnila krví.

Bitka trvala sotva hodinu. Brzy bylo po všem.

Grayovi kanonýři dorazili pozdě.

Slunce se naklánělo k západu, obloha při obzoru byla červená a slibovala vítr a zimu. Josefina stála na pokraji pláně a hrdlo se jí svíralo úzkostí. Viděla táhlý svah rozrytý výbuchy i kopyty koní. Kam oko dohlédlo, všude ležely zlámané a zablácené praporce, meče a šavle, všude ranění a mrtví. Slyšela křik raněných a viděla na nebi veliká hejna vran a krkavců.

Rozběhla se kupředu a pobíhala od jednoho mrtvého k druhému. Dívala se jim do tváře a do vyhaslých očí, viděla strašlivé rány a zranění. Občas ji minuly hloučky vojáků, ale bála se na ně zavolat; skláněla se k padlým, pak jako smyslů zbavená běžela zase dál, pořád dál a tak až do tmy.

Tora nenašla.

Studenou noc strávila schoulená pod utrženou plachtou rozbitého pícního vozu. Třásla se zimou a úzkostí a sotva začalo svítat, hledala dál, s rostoucí obavou i s rostoucí nadějí.

Potom ho našla. Ležel na zádech pár kroků od letohrádku a modrýma očima se díval do studeného podzimního nebe. Sedla si k němu, položila mu hlavu na klín a hladila ho po vlasech. Seděla tak dlouho, dlouho, dokud k ní nepřišli vojáci, kteří sbírali mrtvé.

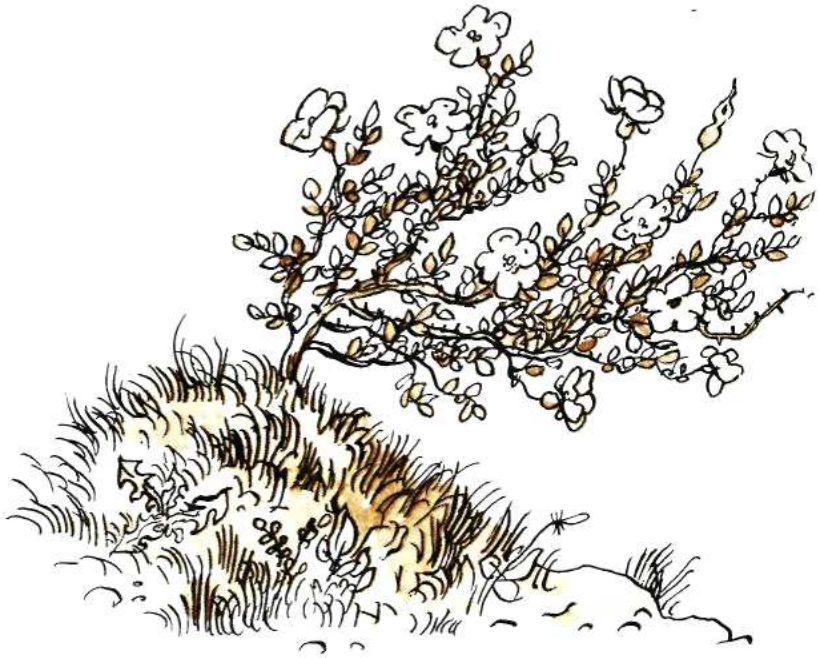
Tora pochovali u zdi letohrádku a Josefina zůstala u jeho hrobu několik dnů. Nejedla, jen občas jí některý z vojáků dal hlt vína anebo vody. Necítila hlad, necítila zimu.

Potom vstala a pomalu odcházela dolů k městu. A nikdo neví, kam odešla, a co se s ní vůbec stalo.

Ale na hrobu u zdi letohrádku se objevil příštím rokem výhonek šípkové růže. Rostl dál a dál, až z něho byl velký šípkový keř. Zjara vykvete bezpočtem vonících květů; s podzimem shodí listy, leckdy se už zdá, že ho zahubil mráz, ale vždycky vykvete znovu. Mnohokrát ho chtěli vykopat, ale vyrazil z kořenů zas a zas.

A každého, kdo se ho někdy pokusil zničit, potkalo neštěstí: smrt někoho blízkého, zlá nemoc, nebo jen sekyra sklouzla po větvi a zranění se už nikdy nevyhojilo.

Ten keř je tam pořád. Kvete každé jaro a nikdo ho nikdy nevyhubí.



O slavnosti ve Hvězdě

V Břevnově bývaly dříve veliké zahrady a vinice: Hubálka, Panenská, Malovanka, Königsmanka a Liborka u dvora Liboria Ubela a bezpočet dalších. Sady a parky měla i Petynka a rozlehlá Kajetánka s rybníkem a obrovitými stromy. Podle cest stály řady vysokých topolů, všude se rozkládaly štěpnice, z nichž největší byla Culikanda. Nad klášterní zahradou stával větrný mlýn se širokými lopatami; vedla z něho tajná podzemní chodba do klášterního sklepa.

V břevnovském klášteře byl pochován a oslavován šumavský poustevník Gunter či Vintíř; býval přítelem českého krále Břetislava I., avšak také se vypravovalo, že ukázal vojsku Jindřicha III. cestu do Čech, neboť znal tajné přechody zrádnými šumavskými třasovisky.

Za starých časů bývala v Břevnově uprostřed července veliká slavnost.

V Praze a v jejím okolí byly tehdy tři takové lidové slavnosti: na

fidlovačce se scházeli pražští ševci, na Slamníku v Bubenči se veselili příslušníci cechu krejčovského, ale největší byla slavnost ve Hvězdě.

Když v roce 1260 král Přemysl II. Otakar zvítězil v bitvě u Kressenbrunu, dostal od papeže za odměnu rameno svaté Markéty a daroval ty ostatky břevnovskému klášteru. Toho jara bylo počasí plné nečekaných proměn: nejdřív veliký vítr rozmetal stodoly a rozházel z nich snopy, potom učinily kroupy škodu v osení, na lesní zvěři, na ptácích i na dobytku, který zůstal v polích či na lukách. Ty kroupy ležely tři dny, pak přišlo úporné a dlouhé sucho, takže ani obilí růst nemohlo a tráva v lukách vyschla na troud. Pražský biskup nařídil procesí k břevnovskému klášteru na vyprošení deště; už večer po té slavné a okázalé pouti přišel dlouho očekávaný liják a pršelo bez přestání sedm dnů a sedm nocí. Církevní hodnostáři prohlásili déšť za zázrak a od té doby se konala pouť do Břevnova každým rokem.

Lidé však na zázračný původ břevnovské slavnosti brzy zapomněli a z někdejší pouti se stala jarní veselice pražského lidu; v letech národního probuzení to pak byla slavnost vskutku národní a lidová.

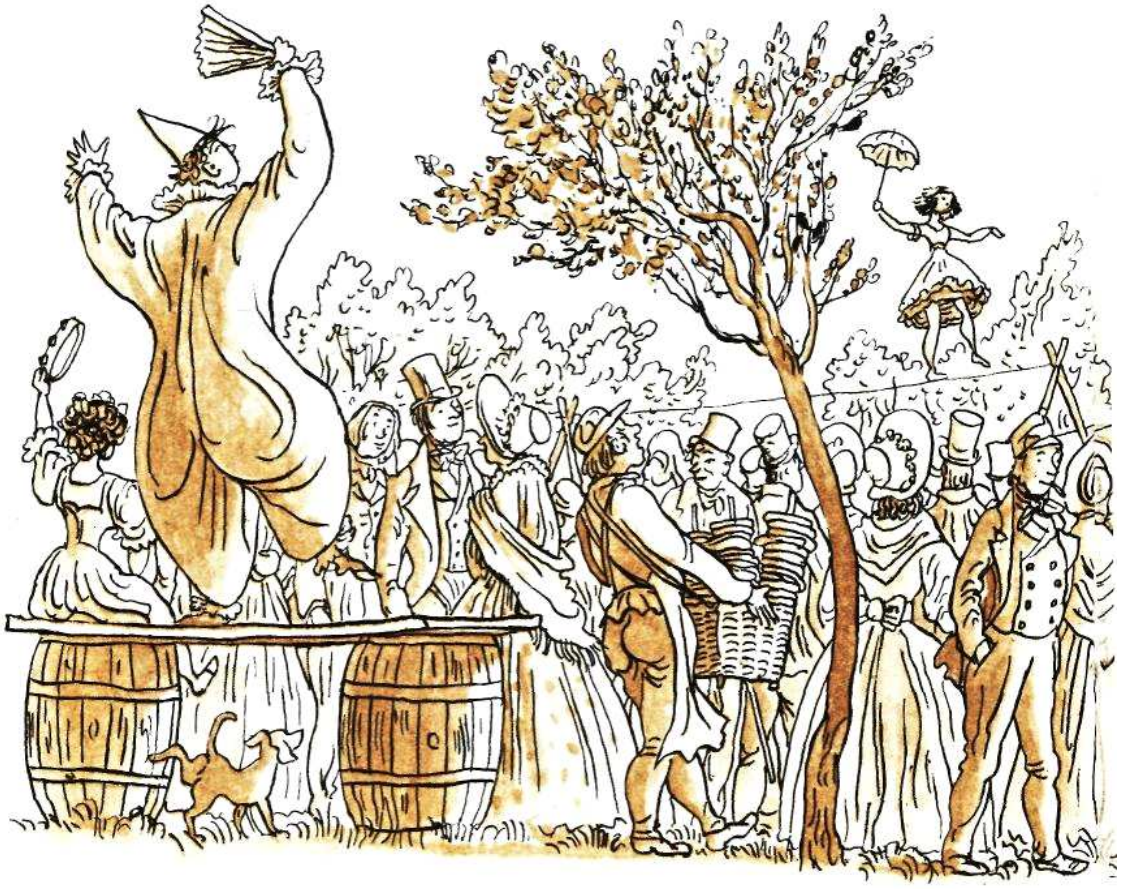
Do Břevnova se hrnuly každým rokem uprostřed července nepřehledné zástupy; ruch slavnosti se čím dál víc vzdaloval od klášterních zdí do blízkého lesa Malejova a později až do královské obory Hvězdy. Po cestách drkotaly vozy se stoly, židlemi, latěmi a sudy piva, drobní obchodníčkové vezli své zboží, ženy i muži nesli na zádech nůše s ovocem a zákusky. Na každém prostranství v lese i v oboře se tancovalo, zpívalo a hrálo, na plotech domků v okolí Hvězdy visely bílé ubrusy a prostěradla s barevnými hvězdami ze skla či z papíru.

A byly tu četné panoramy, kolotoče a zvěřince, pod duby vystupovali kejklíři a provazolezci, komedianti a kejklíři a harfenice, všude zněl vřískot kolovrátků, šestákových harmonik a píšťal, zástupem procházeli planetáři a preclíkáři s preclíky na vysoké holi, v houští se hrály zakázané hazardní čamburíny, na jejichž polích byly obrázky růže, orla, sedláka, panny a kobylí hlavy, jinde se hádalo, která ze tří karet je červená sedma, před panoramou polykal indián živého holuba, na louce pojídal kejklíř oblázky a tloukl si pěstí do žaludku, aby diváci slyšeli, jak mu oblázky chřestí v útrobách, u malovaných pláten předzpěvovali kramáři písničky o hrůzostrašných mordech či o módě, i tu nejoblíbenější o Amerikánech:

Poslechněte, páni, naše zpívání,
jak za mořem žijí Amerikáni:

ptáci pečení, hezky pod zuby,
lítají lidem tam zrovna do huby,
šunky jak houby rostou po mezích,
sýr tam vozejí jak smetí na vozích.
Na stromech tam rostou bílé knedlíky
a pod nima jsou z másla rybníky;
není potřebí daleko snad jít,
knedlíky si tam zrovna namočit,
váznou-li v krku, na sta štemflíků
přichystaných mají zrovna z perníku.
Buchty, koláče, samo se peče,
káva jim po žlábkách do huby teče,
mají prý páni Amerikáni
zřízenou mašinu na polykání.
A samé legrace jsou v Americe,
muzikanti hrajou tam na jitrnice.

Když byla v módě krinolína, objevovala se samozřejmě i na břevnovské pouti. V Evropě jí odzvonilo po francouzské revoluci, v



Praze za ní udělala tečku až slavnost ve Hvězdě. Tenkrát se strhla kolem čtvrté hodiny odpolední prudká bouřka s lijákem a krupobitím. V tlačenici praskaly v krinolínách obruče, leckteré ženy je strhávaly samy, aby mohly rychleji utíkat. A když liják přešel, byla celá obora pokryta pošlapanými krinolínami, klobouky a slunečníky; mládenci a tovaryšové je tehdy nosili se zpěvem na tyčích do Prahy a v ulicích se zanedlouho zpívaly popěvky, které zesměšňovaly nejenom zmatení ve Hvězdě, ale i módu krinolín vůbec.

To už však dávno ztratila slavnost ve Hvězdě svůj lidový charakter; národní a lidový ráz se vytratil i s někdejším vlasteneckým nadšením, mezi prostými lidmi se začali objevovat i ctihodní měšťané v počtu stále větším a větším. Z lidové veselice a národní slavnosti se stala přehlídka složení pražského obyvatelstva: byli tu chudí a nejchudší, žebráci a chudáci, služky a učedníci, ale i ctihodní měšťané, páni a boháči – ti poslední samozřejmě v patřičném odstupu a vzdálenosti a pouze v odpoledních hodinách.

Málokdo z nich si uvědomil, že je to všechno vlastně tanec na sudu střelného prachu.

A to doslova: od časů Josefa II. byla totiž z letohrádku prachárna,



skladiště střelného prachu.

Naposled se konala slavnost ve Hvězdě roku 1910.

O pokladu kněžny Libuše

V Praze i v jejím okolí je mnoho míst, na kterých zanechala alespoň v dávných zkazkách svou útlou stopu moudrá kněžna Libuše.

Nejvíc je jich samozřejmě na Vyšehradě a v jeho těsné blízkosti. Na skále přímo nad řekou prý měla kněžna lázeň, kde se často s dívkami své družiny koupávala; vypravuje se, že když dorazil na Vyšehrad nevítaný host a zatoužil po koupeli v Libušině lázni, stačilo jen pootočit kámen ve zdi a netoužený návštěvník se propadl z lázně přímo do vltavské hlubiny. Poblíž se rozkládala zahrada, v níž byly pěšinky a stezky tak divně vedeny, že celá zahrada tvořila veliký labyrint. A dodnes se prý na tom místě zjevují v letních nocích bílé dívčí postavy a je slyšet jejich zpěv.

Na cestě podle Slavína se objevovala krásná bílá paní s korunkou na hlavě: vyšla z knížecího paláce a pomalu kráčela do budovy radnice ve Vratislavově ulici, kde se rozplynula; a byla prý to sama kněžna.

Hned vedle je ulice, která se kdysi jmenovala Převoznická, protože na jejím spodním konci byl ještě před proražením tunelu ve vyšehradské skále přívoz, který převážel podle skály do Podolí. Později dostala ulice jméno Libušina. Kdysi tudy jezdíval bezhlavý jezdec – vyslanec kněžny Libuše, který se čas od času přijel přesvědčit, jaké poměry vládnou v Praze a v české zemi.

Ve vyšehradské skále hlídá lev Libušin poklad.

V Michli poblíž Horek bývala studánka Jezerka, Ozerka či Obezerka, která dodávala pitnou vodu na Vyšehrad. U Jezerky měla kněžna další lázeň; tady nedaleko prý býval volen kníže, tady usedal poprvé na kamenný stolec. A také tady tančily za jasných nocí bílé postavy dívek z Libušiny družiny. U Jezerky měla Libuše další zahradu, jiné bývaly v nuselském údolí proti Folimance, na břehu Vltavy pod Vyšehradem a v Podolí.



Avšak i místa odlehlejší připomínají dávnou kněžnu: dnešní Libuš prý vznikla na místě, kde přikázala kněžna postavit dvorec, který zásoboval Libušinu družinu drůbeží.

I Radlice, tenkrát vzdálené na půl dne cesty hlubokým lesem, jsou spojeny se jménem kněžny: Libuše tu dala postavit v jednom tichém a suchém údolí dvorec a při něm na svahu vinici. A když dva bratři Domaboj a Haldán začali kopat na určeném místě, vykopali velkou železnou radlici, po níž dostalo to místo své jméno.

Proti Tursku prý založila Libuše hrad Liběhrad a ves jménem Libčice; a byl to hrad pevný a vysoký, ze srubů a hlínou oblepený.

A bylo to rovněž za časů Libušiných, kdy muž jménem Lapák, syn Krokova bratra a člověk nad jiné opatrný, vystavěl na přívrší nedaleko

Vltavy dům vysoký jako hrad a dal mu jméno Klecany; žena toho Lapáka byla vědma a hadačka, právě tak jako Libuše.

Když pak Libuše uznala, že země je zbohacena a všude jsou celá stáda krav a volků, takže v dosavadních dvorech nemohla být všechna dobytčata zavřena, kázala postavit další dvůr na břehu řeky a nazvala ho podle svého vlastního jména Libeň. Kolem toho dvora pak čeleď vykopávala lesy z kořene a zakládala pole a louky.

Také pod Svinským vrchem kázala Libuše založit nový dvůr, jemuž dala jméno Libec, opět podle svého jména, a z toho dvora pak vznikla obec Liboc.

Tenkrát poručila kněžna svým dívkám, aby na tom pustém místě mezi skalami a divokými lesy zakopaly její poklady; i zakopaly je v Liboci, ve Veleslavíně a ve Vokovicích.

Osada Hluboc či Liboc je opravdu hodně stará: už v roce 993 se uvádí mezi statky, jež dal kníže Boleslav II. břevnovským mnichům spolu s lesem Malejovem.

Z těch dávných dob se dochovala víra, že poklady kněžny Libuše budou vykopány teprve tehdy, až bude mít v Liboci sedlák, učitel a pohůnek stejné jméno. Tu zkazku si vyprávěli dřevorubci v lese za Libocí, uhlíři u milířů, ovčáci ze dvorů i pytláci, kteří rybařili na potoce v Šárce anebo chytali divoké králíky v lese Malejově. A všichni věřili, že ten odkaz pochází z dob samotné kněžny, neboť jim poprvé tohle proroctví připadalo moudré: až bude v zemi slouha, učitel a sedlák z jednoho rodu, pak jen stačí kopnout do skály a bohatství vyšehradské kněžny spatří světlo světa. Neboť pak nebudou chudí sklánět hřbety před bohatci a v zemi bude spravedlnost; a všichni v tom proroctví cítili a tušili slib budoucího království, v němž křivdy roztají jako sníh na jarním slunci.

A tak neustále dávali pozor, až se bude v Liboci nějaký slouha, kantor a sedlák jmenovat stejně, jenomže roky plynuly a nikdy k té slíbené shodě nedošlo. Už pomalu přestávali věřit, že se taková věc může stát, když tu se přistěhoval do Liboce kantor jménem Lebeda. V Liboci nastal poprask, protože při potoce na dolním konci hospodařil soused stejného jména. Všichni se začali shánět v celém okolí po slouhovi, který by měl právě takové jméno. Poptávali se u milířů v lese, ptali se lapků, které chytili ve skalách, poptávali se po klášterních usedlostech, ptali se ovčáků i nádeníků, ale nikde nic. Objevovali všelijaká roztodivná jména, ale Lebeda mezi nimi nebyl ani jediný.

Až jednoho dne přiběhl na náves libocký ponocný, začal troubit jako o půlnoci a volal:

„Lidé dobří, lidičky, už je to tady! Ve Vokovicích je při koních jeden pacholek a jmenuje se Lebeda!“

V Liboci nastalo pozdvižení, pivo a víno teklo proudem, dědina se radostí jen otřásala. Kvečeru se posbíral velký zástup lidí a vydal se k chalupě, kde hospodařil první z Lebedů. Když viděl tolik lidí, myslel si, že mu jdou zapálit střechu nad hlavou, a popadl vidle; ale obstoupili ho s veselým pokřikováním a požádali ho, aby šel nazítří s nimi vykopat poklady, neboť se už našel poslední do trojice.

„Kdo to je?“ zeptal se chalupník a tvářil se nedůvěřivě.

Když mu vysvětlili, že tím třetím je vokovický pohůnek, hospodář se zaškaredil:

„Nikam nepůjdu! S nějakým pohůnkem se mám paktovat, já, Lebeda? Ještě se mi bude chtít vetřít do rodiny! S takovým se mám dělit o poklad? Ani nápad!“

A vyhnal je ze dvora.

Nazítří přišli opět a znovu ho přemlouvali, ale hospodář byl neoblomný; uteklo pěkných pár dnů, než začal měknout. Teprve když mu barvitými slovy vylíčili zlaté řetězy, drahé kameny karbunkuly a hromady stříbra, dal se trochu zviklat. Ještě neřekl poslední slovo, ale lidé už věděli, že ho dřív nebo později dostanou tam, kde ho chtějí mít.

Koneckonců, myslil si hospodář, poklad se vykope a jak bude jednou na světě, můžu vzít na pohůnka z Vokovic potěh. Dostane zlaťák, a to mu stačí, beztak by nevěděl, kam s tolika penězi. Co by si počal pohůnek z maštale s hromadou zlata, co by si počal s démanty a karbunkuly?

To už lidé běželi za kantorem.

„Pane učiteli, už jste tři Lebedové! Už jsme ho našli!“

Kantor byl starý, učiněný věchýtek.

„A kdo je ten slouha?“

„Pohůnek z Vokovic, slouží tam u koní.“

Kantor se zakabonil.

„Tak vy pořád věříte těm bludům? K tomu já se nepropůjčím. I kdyby se poklady přece jen našly, pak nezapomeňte, že všechno, co se skrývá pod povrchem zemským, co roste a běhá v trávě či lítá v povětří, patří tady v Liboci opatu z břevnovského kláštera. Dokud mi neslíbíte při spáse svých duší, že mu odevzdáte všechno do posledního stříbrného penízku, nechci s tím mít nic společného.“

„Ale pane učiteli,“ přemlouvali ho, „o ten poklad se přece rozdělíme, jak přikazuje pověst! Vy můžete svůj podíl odevzdat,

komu chcete.“

Kantor se rozzlobil.

„Nějaký pohůnek z maštale má dostat tolik, co kantor nebo opat? Nic, nikam nepůjdu!“

Nakonec slíbili, že mu všichni dají ze svých dílů na vyspravení střechy, a stařeček s hudrováním couvl. Jenom bědoval:

„Jak já, starý člověk, mám kopat v téhle kamenité zemi? Vždyť ani motyku neuzvednu!“

Slíbili, že mu ji budou přidržovat, a běželi do Vokovic.

Pohůnek je vyslechl a rázně zavrtěl hlavou.

„Nikam nejdu! S tím nechci mít nic společného. Já jsem chudák, mám jen tuhle košili a režné kalhoty, nic víc. A když se začnu paktýrovat s kantorem nebo snad s břevnovským opatem, přijdu i o ty kalhoty. Zbláznili jste se? Copak nevíte, že když se dá chudý s panstvem do spolku, spláče nad výdělkem? Jen si běžte, já zůstanu u koní. A nezdržujte, klisna se mi ohřebila, mám práce nad hlavu.“

Přemlouvali ho, umlouvali, prosili, hrozili, ale všechno nadarmo. Přišli znovu, a tak chodili večer co večer, ale vokovický Lebeda byl tvrdohlavý, nechtěl a nechtěl.

Trvalo to celé jaro. Uvolil se teprve na začátku léta, ale jen proto, aby se jich zbavil. Vzali ho mezi sebe, aby si to na poslední chvíli nerozmyslel, obstoupili ho kolem dokola a v těsném houfu ho s velkou slávou vedli do Liboce.

Hospodář právě dojil kozu. Vytáhli ho z chlívku a zamířili kopcem ke škole. Ušli pár kroků, když se nad vesnicí rozklinkal umíráček. Zastavili se a lámali si hlavu, komu to zvoní, ale nikdo je nenapadal. Pomalu šli dál a dávali pozor na pohůnka z Vokovic, aby jim neutekl.

„Komu to zvoní?“ křikli na starého Matýska, který na stráni u zvonice tahal za provaz.

Matýsek pokýval hlavou, ani se neotočil a zavolal:

„Přece našemu kantorovi! Pořád byl jako čiperka, kvečeru na něj přišlo nějak slabo, a že si na chvilku zdřímne. Zadřímal, ale už se neprobudil. Ať je mu země lehká!“

Stáli a mlčeli, jako by do nich hrom uhodil. Vokovický pohůnek pochopil. Obrátil se a pospíchal zpátky domů.

Nikdo se ani nepokusil ho zastavit.

O koženém mostě v Šárce

Za časů kněžny Libuše bývala Šárka hustě porostlá jilmy a habry, duby a buky, vysokými smrky a borovicemi. Podle potoka mezi skalami vedla úzká cesta, sotva znatelná v houštinách keřů a kapradin; nahoře nad úbočím byly jen pěšinky zvěře a jediná zarůstající cesta, po které pouze čas od času přejel osamělý jezdec; a znali ty stezky jen dřevorubci, kteří přišli kácet stromy na stavbu chalup či ohrad, a lovci stíhající lesní zvěř kopím a šípy.

Pak se jednou ozvaly nahoře na skalách rány seker a laně i srny zvedly hlavy od pastvy. Po řadu dnů i měsíčních nocí zněly nad úzkou skalní soutěskou sekery i hlasy žen; avšak přešel čas a mezi skalami i v lesích se znovu rozhostilo ticho.

Jednoho dne zabloudil v ty končiny lovec, který v okolí lovil zvěř a chytal v potoce ryby. Podíval se před sebe a strnul: přes úzkou skalní soutěsku na nejužším místě rokliny vedl od skály ke skále vysoko proti nebi podivný most. Byl z dřevěných trámců spojených navzájem houžvemi a pevnými provazy a všechny trámce byly obšity kožemi lesní zvěře, vlků a medvědů. A byl ten most na takovém místě, že ho bylo vidět jen od potoka v údolí; a byl tak dovedně ukrytý, že se sotva zachvěl, i když se z půlnoční strany zdvihl vítr a lámal větve i stromy.

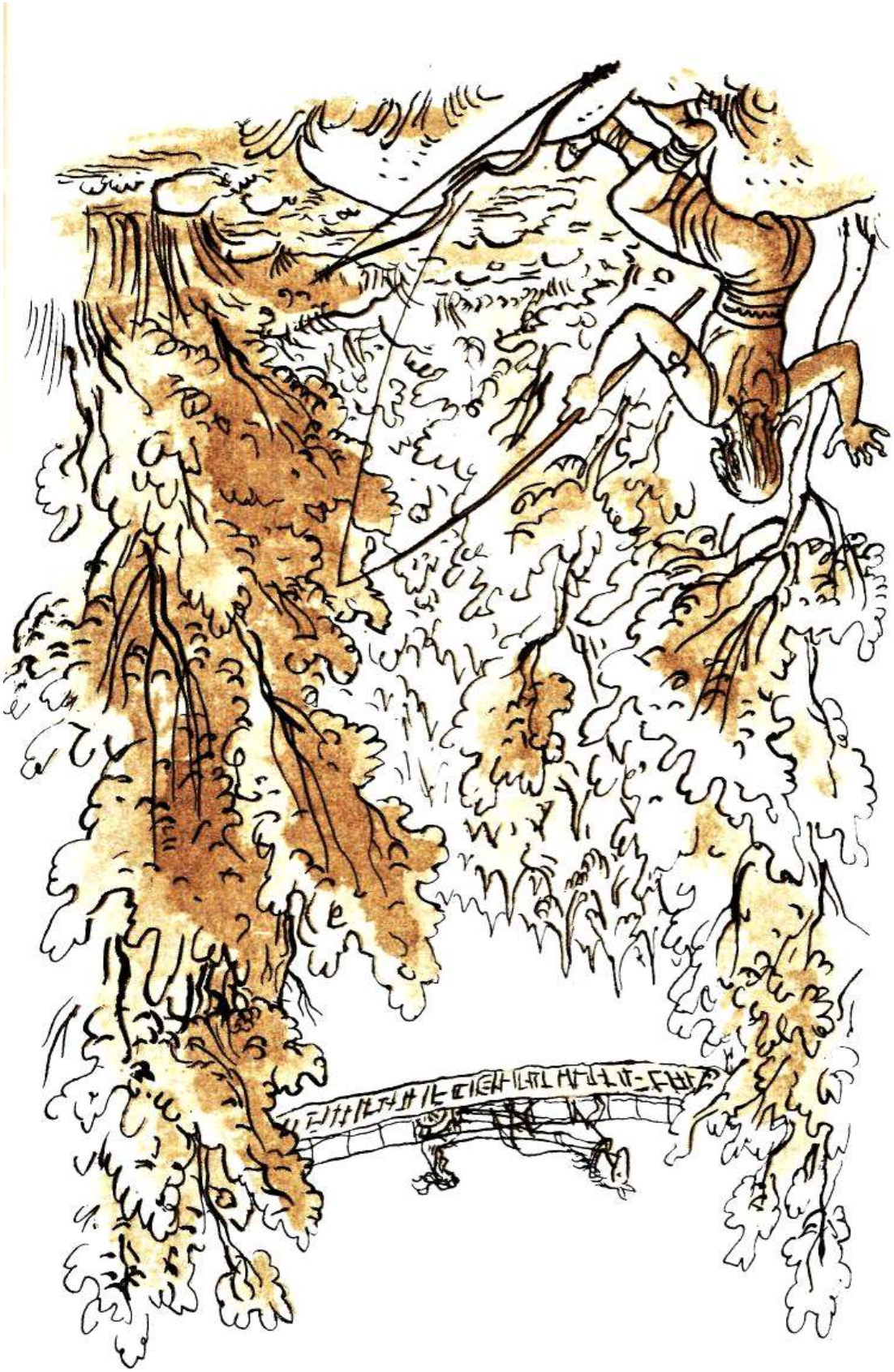
Lovec vkročil s bázní na most a zkoušel jeho pevnost; ani se nepohnul. Se zatajeným dechem přešel na druhou stranu a zase zpátky a poznal, že je ten most pevný a poctivý.

Jen nevěděl, kdo ho tam postavil, a proč. Několik dalších dnů se proto ukrýval v houštinách, ale na mostě se stále nikdo neobjevoval.

Až jednou kvečeru, právě zapadalo slunce, zapraskala na lesní cestě větev a lovec uslyšel, jak kopyta křísla o kámen. Zatajil dech a čekal; pak se z houštin vynořil bílý kůň zapražený do malého vozu se dvěma koly. Kůň vkročil na most, most se jen slabě zahoupal, ve chvíli byl bělouš i povoz na druhé straně; lovec jen stačil zahlédnout ženu v bílém šatu a pak už vůz i kůň zmizeli na druhé straně údolí.

Po několika dnech se všechno opakovalo: v podvečerní hodině se objevil bělouš s vozem, rozhoupal most a zmizel na opačné straně soutěsky; k ránu se pak vůz vracel a ujížděl až k řece, tam přebrodil vodu a zamířil k vyšehradské skále.

Vždycky po velké bouři přišlo několik dívek, prohlédlo most a vyspravilo škody. Lovec jednou přemohl bázeň a ostych, vystoupil z



lesa a dal se do řeči s dívkami, které kožený most opravovaly; a dal jim kýtu srnčího a pozval je na medovinu.

Když pojedli a napili se, zeptal se lovec:

„Kdo je ta krásná paní, která tu jezdí ve voze přes kožený most?“

A jedna z dívek řekla:

„Na to se neptej, neboť to nesmíš vědět.“

Pak poděkovaly za pohoštění a odešly.

Příště se lovec přiblížil houštinami tak blízko, že slyšel každé slovo. A tak se dozvěděl z řeči dívek, že ta paní ve voze taženém běloušem je sama kněžna Libuše a že tudy jezdí v skrytu do Stadic za mužem, jenž má jméno Přemysl.

A tak se potom stalo ještě několikrát.

Jednou odpoledne se objevila u koženého mostu trojice mužů. Lovec je pozoroval z houštiny a viděl, že muži pracují na okraji mostu se sekerou a s nožem; když byli hotovi s prací, postáli ještě na vrcholu skály, pozorovali most a hlasitě spolu rozmlouvali.

„Teď už nebude žena mužům vládnout,“ řekl jeden z nich. „Dívky z její družiny přikazují, jak se jim zlíbí, už to dál nebudeme snášet. Zvolíme si knížete a s ním se nám zase vrátí práva, jež nám odedávna patří.“

Ještě tak chvíli rozmlouvali, ale znenadání se ozval z lesa skřípot kol, kopyta zazvonila o kámen a muži zmizeli v houštinách. Z lesa se vynořil bělouš s vozem a lovec zahlédl bílý šat kněžny Libuše.

Vyběhl z houští a vykřikl, až se to rozlehlo údolím:

„Kněžno, zastav! Zastav, pokud je čas!“

Kněžna strhla koně a vůz zastavil těsně při okraji mostu. Kněžna vystoupila, rozhlédla se, ale nikoho neviděla, protože lovec se znovu ukryl.

Přistoupila k mostu a postřehla, že houžve jsou porušeny. Chvíli stála a mlčela, potom vypráhla bělouše, zlehka se dotkla loukotí a vůz se rozjel. Vjel na most, sjížděl po břevnech dál a dál. Když byl právě uprostřed, most zapraskal, houžve se přetrhly a vůz se s rachotem zřítil do propasti. Dopadl na dno údolí, zaryl se do země a země se nad ním zavřela.

Kněžna si smutně povzdechla, sedla na bělouše a pomalu zamířila zpátky.

Víc už lovec nečekal; bál se, že ho ti tři chytí, a zmizel v houštinách.

Kněžna se potom už nikdy v těch místech neukázala; lovec si domyslil, že si našla jinou, bezpečnější cestu.

Ale po nějakém čase uslyšel vyprávět u říčního brodu, že země má nového knížete: jakýsi rybář tvrdil, že kněžna svolala své rádce a přikázala jim, aby sledovali jejího koně; bělouš je přivedl k muži, který se jmenuje Přemysl, a ten se pak stal jejím manželem a knížetem.

Trosky mostu chátraly v lijácích a v povětří, až se rozpadly docela. A ten vůz o dvou kolech, v kterém kněžna jezdila, zůstal hluboko pod zemí a je tam prý podnes.

Lidé vyprávějí, že je celý ze zlata.

O knížeti a medvědovi

Už je to dávno, hodně dávno. Tam, kde Vltava dokončuje táhlý oblouk a obrací se k severu, býval po obou březích řeky divoký les. Táhl se údolím i po kopcích nad strmou roklí, jež se jmenovala Šárka. Ve stínech houštin se obezřetně pohybovali vlci a rysové, medvědi brtníci hledali med lesních včel, na mokřadiskách u pramenů ryli kanci nebo hledali žaludy a bukvice, v podzimních měsících se z mýtin ozývalo troubení jelenů a třesk paroží.

V tom lese žil uhlíř jménem Matěj. Byl nemladý nestarý, žil v lesní pustině sám a sám a na pasece před chatrčí z kůry a dřeva pálil v milíři dřevěné uhlí. Vypadal jako divous, vousy měl až do pasu a vlasy rozježené, jako když vítr vpadne do vinice, ale povahou byl mírný a dobrý. Rozuměl si s lesními zvířaty, v zimě přicházely srny až k jeho obydlí pro náruč sena, veverky mu braly oříšky z ruky a ptáci přilétali na střechu z kůry, aby mu zazpívali.

Občas slyšel z dálky troubení rohů a křik lovců; to přijížděl na lov sám kníže Boleslav, který ta místa rád vyhledával pro hojnost zvěře. V takové chvíli uhlíř raději zalezl do chatrče anebo obcházel svůj milíř a mumlal si hněvivá slova, protože neměl rád, když někdo rušil klid jeho lesa. Jednou kníže zastřelil na lovu medvědici a opuštěné mládě se zatoulalo až k Matějovi. Uhlíř se mláděte ujal a pečoval o medvídě, dokud nevyrostlo.

Z medvíděte byl zanedlouho obrovský medvěd, huňatý a silný, zvečera se vydával na lov a vracel se k ránu houpavým, kolébavým krokem, s hlavou až u země; přes den pak spával někde v houští za chatrčí nebo se díval, jak z milíře stoupá namodralý proužek kouře. Uhlíř mu dával pamlsky, maliny a něco medu a medvěd za ním chodil



jako věrný pes. Matěj ho dokonce naučil tancovat: když měl náhodou volnou chvíli, posadil se na pařez a tleskal dlaněmi, medvěd se pohupoval na zadních a tiše a spokojeně si bručel. Uhlíř se smál a také medvědovi zářila malá očka, jako by ho těšila uhlířova radost; a tak žili člověk a medvěd jako dva přátelé.

Jednou zase zahlaholily na stráni od řeky lovecké rohy. Uhlíř se zaškaredil, medvěd zavětřil a líně se odšoural do lesa, protože byl zvědavý a chtěl vědět, co se děje.

Kníže si vyjel opět na lov, aby učinil kratochvíli sobě i svým lidem. Honci se rozestavili do řady, postupovali lesem, křičeli a tloukli do stromů, aby zahnali vyplašenou zvěř přímo proti místu, kde čekal kníže se svým služebníkem. Do toho hluku a křiku se přimotal i Matějův medvěd; chvíli stál, kýval hlavou ze strany na stranu a podrážděně mručel, ale protože křik se blížil, couvl do houští a prchal od toho nepříjemného hluku.

Kníže zatím stál na pokraji lesa, naslouchal blížícímu se křiku a čekal, až se objeví první srnec nebo jelen. Jeho průvodce číhal několik kroků za ním a ostražitě sledoval houštiny na okraji mýtiny.

Náhle sebou kníže trhl. Z lesa vyběhl obrovský medvěd, spatřil knížete, chvíli ho pozoroval a tiše mručel.

Potom se postavil na zadní a pomalu kráčel ke knížeti. Služebník vykřikl:

„Pane, prchni, nebo tě to divé zvíře zadáví!“

Kníže by byl rád poslechl, ale nemohl. Nohy mu zdřevěněly, nedokázal se pohnout, neudělal jediný krok.

Medvěd se kolébal ze strany na stranu a zdál se ještě vyšší, než byl doopravdy. Kníže se roztřásl na celém těle, zbledl ve tváři, zuby mu drkotaly; a je psáno, že strach, který byl v srdci knížete, proměnil i tvář jeho.

Medvěd se zastavil tři kroky před knížetem, vztyčil se ještě víc a čekal, že dostane kus včelí plástve anebo hrst malin. Člověk před ním se však nehýbal a jen vydával svými zuby podivné zvuky, medvěd zneklidněl a znovu zamručel, tentokrát o poznání silněji.

V tu chvíli vyšel z lesní houštiny uhlíř, který měl o svého medvěda strach a vydal se ho hledat. Spatřil knížete i zvíře, přistoupil blíž, zlehka třepí medvěda klackem po zadku a řekl mírně:

„Běž do pelechu, nebo přijdeš o kůži!“

Medvěd klesl na všechny čtyři a pelášil do houštiny, za chvilku bylo slyšet jen praskání větviček a blížící se křik honců.

Kníže se vzpamatoval. Sedl si na padlý kmen a řekl slabým hlasem:

„Dobrý muži, měj můj dík, že jsi mě zbavil té divoké a šeredné šelmy, neboť by mě jistě rozsápala.“

Uhlíř se zasmál, prohrábl si černými prsty rozcuchané vousy a pravil:

„Však to byla šelma pekelná! Chtěla tě z tohoto místa odehnat. Tady, kde stojíš, jsou totiž hroby a při nich se to divé zvíře zdržuje nejraději.“

„Hroby?“ zeptal se kníže. „Čí hroby?“

Uhlíř pokrčil rameny a řekl lstivě:

„Hroby těch, kteří vypili kouzelný nápoj.“

Teď už kníže nerozuměl vůbec ničemu. Díval se na uhlíře a znovu se zeptal:

„Jaký kouzelný nápoj? A kdo byli ti mužové?“

„Čeleď Ctiradova,“ řekl uhlíř. „Služebníci syna Prošova, které tady dívčí ruka kdysi zamordovala. Zrovna dnes je tomu dvě stě a třicet let.“

„Myslíš Šárku?“ zeptal se kníže a uhlíř přikývl. Kníže se chvíli rozhlížel kolem sebe a potom řekl:

„Ale to už je přece dávno! Jak to můžeš pamatovat?“

„Já vím všechno,“ řekl uhlíř, „všechno, co se kdy stalo i co se děje

v této chvíli. Proto raději přikaž svým honcům, ať přestanou lomozit, nebo se šelma vrátí. A nikdy už je nepřiváděj v tato místa.“

Kníže pozoroval podivného muže nejistým pohledem a pak se zeptal mírně:

„Pověz mi, kdo jsi a jaké je tvé jméno?“

„Jsem prostý služebník a jmenuju se Matěj,“ řekl uhlíř popravdě.

V tu chvíli se na pokraji lesa objevili první honci. Matěj vstal, usmál se na knížete a rychle zamířil k houštinám, neboť se bál o svého medvěda. Knížecí služebník se za ním rozběhl, ale Matěj mu zmizel v lese. Muž měl strach z medvěda, vrátil se pomalu ke svému pánovi a kníže se ho zeptal:

„Viděl jsi, kam odešel?“

A muž řekl:

„Pane, viděl jsem ho, ale raději jsem se vzdálil, neboť se za ním objevil veliký oheň s modrým kouřem, a ten člověk se proměnil v jakousi velikou světlost, takže jsem mu už ani do tváře nemohl popatřit.“

Poté se všichni vrátili do knížecího sídla a vyprávěli, co se přihodilo. A knížecí průvodce, aby zakryl svou malou odvahu, a také ze strachu, že nehájil svého pána před medvědem, líčil každému na potkání, jak medvědovi šlehaly z tlamy blesky a jak muž, který ho zahnal, vstoupil do převelikého ohně. A z toho ohně vycházela taková zář, že až oslepovala.

Kněží se poradili a pravili knížeti Boleslavovi:

„Není jinak možná, že ten, který tě zachránil, byl svatý Matěj; bez meškání povolej dělníky a dej tam vystavět kostel, který ponese světcovo jméno na památku té zázračné události.“

A tak se i stalo.

Uhlíř se odstěhoval i s medvědem do lesa na druhou stranu údolí, kam nedoléhal hluk stavby, a žil ještě dlouhá léta se svým medvědem i s ostatní zvěří v klidu a pokoji.

O mlýnu, v němž se čerti ženili

Údolím Šárky protéká potok, který se dnes jmenuje Šárecký, ale dříve se mu říkalo Chýňský, Hostivický a Litovický podle dědin, kterými tekl. Samotné údolí se kdysi dělilo na několik částí, podle divokosti přírody: na začátku byla Šárka Divoká, pak Krotká, potom Mírná a nakonec Utěšená. V Divoké Šárce je mnoho strmých a rozeklaných skal; o jedné z nich se vyprávělo, že je to zkamenělá Šárka.

Pod skalami Hřebínku, Žabáka a Dívčího skoku je při potoce starý mlýn. Za mlýnem stály vysoké topoly a kolem dokola bylo houští habrů a divočina smrků a borovic.

Pro odlehlost místa tu žádný mlynář dlouho nevydržel, a tak se začalo říkat ve vsích nad údolím, že v mlýně straší. Každý, kdo tudy projížděl v zákrutech cesty nad potokem, pobídl koně, aby už byl z těch temných a divokých koutů pryč.

Tenkrát se nastěhoval do mlýna mladý mlynář. Byl sám, strašidelným řečem se jen smál a nedělal si z nich těžkou hlavu. Vyspravil střechu i náhon, všechna kola vodní, čelní i paleční, osadil nové voškrdy a pastoreční železa, vyčistil čestice i rožence, čepy namazal lojem.

Třetího dne začal mlýn vesele klapat.

S večerem se však nebe zatáhlo kalnými mraky, zdvihl se vítr a ohýbal topoly prudkými nárazy, že se div nezlomily. Spustil se liják a pršelo v proudech, potokem se valila voda černá jako dehet a ve skalách nad mlýnem hvízdala vichřice. O půlnoci v šalandě zapraskalo, zablesklo se a znenadání stál před mlynářem čert.

Mlynář se posadil na lavici, vyhrabal se z houní a zvědavě si ho prohlížel. Byl to čert, jaký má být: chlupatý, s vidlemi v ruce, rohy měl jako jalůvka, a z těch rohů mu visely barevné pentličky. Poskakoval po šalandě, vyplazoval na mlynáře jazyk a vydával skřeky jako vrána, až se dal mlynář do smíchu. Čert se rozzlobil a hnal se po mlynáři s vidlemi, ale mlynář ho popadl pod krkem a smýkl jím do kouta, až se pekelníkovi před očima zajiskřilo.

„Tak je to přece jen pravda," řekl mlynář. „Ale s tím je konec, pakuj se mi z mlejna, ať tě tady víckrát nevidím!"

Čert vstal, držel se za rameno, chvíli si mlynáře prohlížel, pak se posadil na lavici ke stolu a řekl žalostně:

„Mlynáři, nevyháněj nás."

„Jak to, vás," řekl mlynář, „copak je vás tady víc?"

Čert přikývl a v tu chvíli se ozval po mlýně rámus, že až uši brněly. Všude to dupalo a skřípalo, vylo a huhlalo, okenice se zavíraly a otvíraly, do střechy jako by bubnovalo kamení a za okny se blýskalo v jednom kuse.

Mlynář chvíli poslouchal, potom uznale přikývl a udělal dva kroky k čertovi.

Čert vyskočil a přitiskl se ke stěně.

„Nech mě, mlynáři, já ti to hned vysvětlím!"

V okamžení všechno ztichlo, jen vítr hvízdal nahoře ve skalách a bylo slyšet, jak se z nebe lije voda v proudech.

Mlynář se posadil ke stolu, ruce jako mlýnské kameny položil před sebe a řekl stručně:

„Povídej. Ale zkrátka!"

„Víš," řekl čert, „my ti nechceme škodit. My jenom chceme, aby ses vystěhoval, protože tohle je náš mlejn."

„Cože, já? Seber se a zmiz, ať tě víckrát nevidím!"

„Když se neodstěhuješ," řekl čert, „budeme tady dělat takovou činu, že se každý vyhne mlejnu na sto honů, a ty umřeš hladem."

„Tak ty budeš vyhrožovat?" řekl mlynář a vstal. „Dobrá, já ti ukážu, kdo se postěhuje."

Zablesklo se, z podlahy se vyvalil oblak černého kouře a mlynář se rozkašlal. Když se kouř rozptýlil, byla šalanda plná čertů: hromotluků i střízlíků, jedni až do stropu a jiní drobní jako koza, kulatější než soudek i hubení jako louče, v šalandě to páchlo jako ze zmoklých psů. Stáli, civěli na mlynáře, občas některý z nich nejistě zamručel. A všichni měli na rozích barevné pentličky a cingrlátka. Mlynář se zadíval na ty pentle a rozesmál se, až se prohýbal.

„Čemu se směješ?" zeptal se ten první čert. „Nevidíš, že na tebe pouštíme hrůzu?"

„Z vás jde leda tak čoud a smrad," řekl mlynář. „Ale teď už toho mám dost. Ráno mě čeká práce a potřebuju se vyspat. Ať jste pryč, nebo vás poženu."

„Počkej," řekl čert, „třeba se dohodneme. Podívej, mlynáři, u nás je taková zvyklost, že když se některý čert žení, pořádáme hostinu



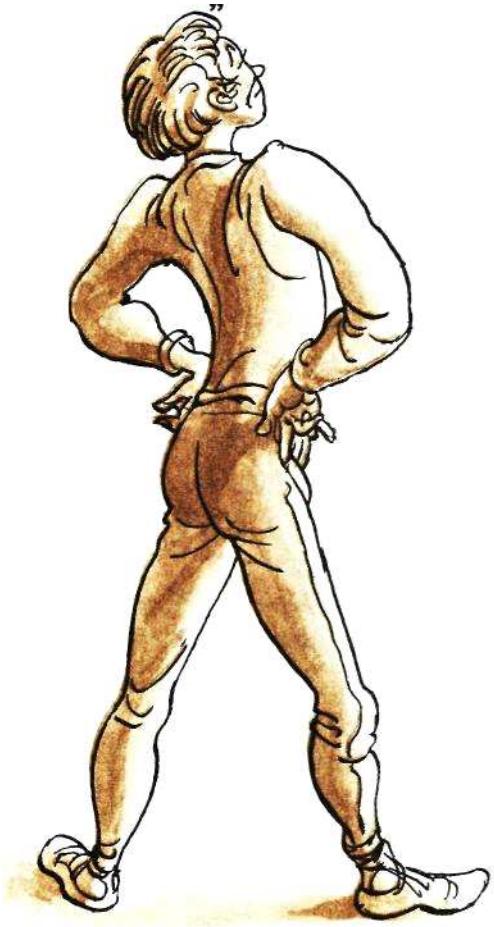
zrovna v tomhle mlejně. Nikdo nás tu neruší, je tady klid a můžeme si tu dělat, co chceme.“

„Tak proto ty pentličky!“ zvolal mlynář. „Vy dneska máte svatbu!“

Čert přikývl. Z houfu vystoupila malá čertice a hned za ní zrzavý čert. Vypadali zkroušeně.

„Tohle je ženich a nevěsta,“ řekl první čert. „Přece bys jim nezkazil takovou slávu. Víš ty, jak dlouho se na tu veselku těšíme?“

„Zkazil nezkazil,“ řekl mlynář, ale už mírněji. Prohlížel si rezatého ženicha i čertí nevěstu, která se na něj dívala mírným kůzlečím pohledem.





„Tak dobrá," přikývl po malé chvíli. „Pro jednou se nic nestane. Ale to povídám, k ránu ať vás tu nevidím! Jinak vám udělám takové zle, že se budete vyhýbat šáreckému mlejnu ještě za sto let."

Čerti začali skákat a křepčit, vířili kolem mlynáře, že se mu div hlava nezatočila. Na stole se objevily plechové talíře, šalandou zavoněly vyuzené kančí kýty a skopovina.

„Zakroj si taky," řekl rezatý ženich.

Mlynář vzal nůž, ukrojil kousek. Voněl, až se sliny sbíhaly. Vložil si maso na jazyk, ale hned ho zas vyplivl.

„Ta vaše skopovina páchne kouřem, spálená je nadranc, kdoví jakým kořením jste ji napustili!"

Čert si ukrojil, vložil plátek mezi zuby a blaženě přivřel oči. Žvýkal připálené maso a tvářil se tak spokojeně, že se mlynář znovu rozesmál. Pak mávl rukou.

„Dělejte si, co chcete!"

Nastala vřava, až uši zaléhaly. Čerti se dali do tance, co chvíli vylítli dveřmi a hned zase byli zpátky, skákali až ke stropu, hýkali a mečeli, že si mlynář musel uši přikrývat. Venku nad mlýnem to burácelo, hučelo a hvízdalo, skřípalo a syčelo, až mlynář raději zalezl do mlýnice a přetáhl si ovčí kůži přes hlavu, aby nic neslyšel.

K ránu ho někdo tahá za ruku. Otevře oči, před ním stojí čert. Oči mu svítí, páchne jako kozel, z rohů mu plandají zbytky potrhaných pentliček.

„Tak ti děkujeme, mlynáři. Když nás tu zase necháš, až se budeme ženit, pomůžeme ti nahánět vodu."

„No dobrá," zabručel mlynář a rozespale si protíral oči.

Pšoukla slabá rána, v komoře zasmrděla síra a čert byl pryč. Mlynář vstal a otevřel okno.

Venku byl modrý den, tráva voněla a po cestě drkotal vůz vrchovatě naložený pytli se zrním.

Mlynář vkročil do šalandy. Všude na podlaze ležela spousta barevných pentliček a v rohu stály opřeny začouzené vidle. Mlynář je vzal, vyšel do dvora, rozpřáhl se a hodil je velikým obloukem přes potok. Padly do kamení, až jiskra vykřísla, a v tu chvíli se proměnily v černou skálu.

Dodnes se jí říká Čertovy vidle.

O babě z Podbaby

Jednou dávno jel od Vltavy na Okoř mladý jezdec. Den byl pošmourný, jezdec byl sám a už se těšil, až bude mít všechny ty zarostlé strže, rokliny a lesní houštiny za sebou.

Najednou uviděl, že při kraji cesty někdo postává. Přijel blíž a zarazil se: byla to babice šeredná, vlasy jako z hadích ocásků, na nose



bradavici, stála tam jako hromádka neštěstí a z očí jí tekly slzy.

„Co tu děláš?“ zeptal se zemanský synek, „a co se ti přihodilo?“

„Ani se neptej, panáčku,“ řekla babice. „Šla jsem podle potoka a v roští jsem uviděla houf mordýřů, málem jsem jim padla do rukou. Seděli na mýtině a radili se, že tě přepadnou a připraví o život.“

Jezdec se podivil.

„Proč zrovna mě? Jak mohli vědět, že tudy pojedu?“

Babice pokrčila rameny.

„To nevím. Ale číhají na tebe. Jedeš přece na Okoř?“

„To jedu.“

„Taky jsem tam měla namířeno,“ řekla babice, „ale teď se sama bojím. Vezmi mě s sebou.“

Jezdec se ušklíbl. „Takhle je to! Chceš se svézt, protože je ti v houštinách ouzko. Proto sis vymyslela tu báchorku.“

„Nic jsem si nevymyslela. Ale když mě vezmeš, ukážu ti, jak se těm lotrům vyhneš.“

„Vyhnout se jim dokážu sám. Ale žádný lotr tam není.“

Babice přistoupila blíž a chytila ho za škorni.

„Když mě vezmeš, zachráním ti život!“

Jezdec se zasmál.

„Nepřeháněj! Když bude třeba, sám se ubráním. Jak bys mě zrovna ty mohla vysekat z rukou lotříků?“

Mávl rukou a pobídl koně. Babice běžela za ním, klopýtala o kořeny a naříkala.

Jezdec zastavil. Obrátil se, babka stála uprostřed cesty a sotva popadala dech. Dívala se na něj prosebně, ale neřekla už ani slovo.

Jezdec si povzdechl. Najednou mu bylo babice líto. Kývl na ni a zavolal:

„Pojď, babo!“

Usmála se kolozubými ústy a přistoupila blíž. Jezdec se klonil a vysadil ji před sebe na koně, byla lehká jako věchýtek. Pak silou pobodl koně a v duchu si zlořečil, že se dal usmlouvat.

Údolí se zužovalo, v rokli hučel potok, skály kolem dokola byly černé a temné. Jezdec i babice mlčeli, už nepromluvili ani slůvko.

Znenadání se z lesní houštiny vyřítil zástup lotříků. Babice sklouzla s koně a prchala k lesu, jezdec vytáhl meč. Hlavou mu projela myšlenka, že to byla léčka, že ho babice vlákala do pasti; ale neměl čas na dlouhé úvahy, loupežníci se na něj sesypali jako vosy. Bránil se, mával kolem sebe mečem, až čepel svištěla, ale brzy poznal, že se dlouho neubrání. Jeden z lotrů se zavěsil na uzdu a ostatní se sápali na

jezdce, aby ho strhli ze sedla.

Náhle se ozvalo ostré hvízdnutí. Jezdec si uvědomil, že to bylo v lese, kam před chvílí uprchla babice. Rozlehlo se to mezi skalami, jako když práskne bičem. Ozvěna ještě ani nedozněla, když se z lesa za potokem vyhrnul zástup mužů. Lotříci strnuli a také jezdec se otřásl, připadalo mu, že se z lesních úkrytů vyřítil houf nějakých strašidel: v rukou měli zapálené pochodně, někteří byli ve tvářích černí jako od sazí, všichni rozježení a rozcuchaní, v ovčích kůžích a hadrech, s tesáky v ruce či za pasem, a ti nejsilnější z nich, zarostlí a chlupatí až běda, mávali nad hlavou sekyrami. A všichni ječeli a řvali z plných plic, že se údolí zrovna třáslo, a ozvěna ten křik ještě desetkrát opakovala, takže lotříci měli pocit, že se na ně řítí zástupy duchů ze všech roklí a z každého lesního koutu.

Obrátili se a prchali s děsem ve tvářích, a ten divný zástup za nimi; pak zmizeli v houštinách, lotříci i ti podivní, bradatí a rozježení; ještě nějakou dobu bylo slyšet křik a lámání větví, ale hlasy se rychle vzdalovaly a za chvíli bylo na cestě ticho.

Jezdec se vzpamatoval, zasunul meč a zhluboka si vydechl. Teprve teď si všiml, že babice stojí už zase při kraji cesty.

Pokýval hlavou a řekl:

„Děkuju ti, zachránila jsi mi život. Ale jaké divné tvory jsi to přivolala?“

„Co se ti na nich nezdálo? Uhlíři od milířů, dřevorubci, pastejři a pár pytláků, co zrovna lovili v lese.“

„Pojď si sednout, ať dojedeme do tmy na Okoř,“ řekl jezdec. „A pověz mi, jakou odměnu si žádáš.“

„A splníš mi všechno, co budu chtít?“ zeptala se babice.

„Zachránila jsi mi život. Splním ti, co si jen budeš přát.“

Babice se zasmála. Znělo to, jako když se šlápne do prázdných skořápek.

„Dobrá. Tak já tedy chci, abys mě políbil.“

Jezdec se zaškaredil. Podíval se na babicí a trochu pobledl ve tváři.

„Nemůžeš si přát něco jiného?“ zeptal se opatrně. „Třeba zlaťák nebo prsten!“

Babice zavrtěla hlavou.

„Nic jiného nežádám. Jen tohle a nic víc.“

Mladý muž si povzdechl. Sklonil se a vysadil ji před sebe na koně. Babice otočila hlavu, jezdec zavřel oči a letmo ji políbil. Když je znovu otevřel, strnul.

Před ním seděla krásná dívka, dívala se na něj velkýma hnědýma

očima a voněla jako studánka s čerstvou vodou. A byla tak pěkná a utěšená, že jezdci poskočilo srdce v prsou.

„Kdo jsi?“ zeptal se jezdec, ale sotva ho bylo slyšet.

Dívka se usmála.

„Děkuju ti,“ řekla mírně a hlas jí zněl stříbrným zvonkem. „Děkuju ti, že jsi mě zachránil. Jsem Miloslava, dcera Bohumila z Hostouně. Chtěl mě za ženu jeden sousedův syn, ale já jsem si ho nepřála za nic na světě. Jeho matka však byla hadačka a znala všelijaká zlá zaříkání, a ta mě proměnila v šeredu. Vysvobodit mě mohl jen mladý muž, který by mě políbil. A ty jsi to udělal. Ale teď už ujížděj, za chvíli bude tma.“

Pak jeli dál k Okoři a ta cesta jim trvala dlouho, předlouho a byla plná zastávek.

Mladý jezdec si vzal potom krásnou Miloslavu za ženu a na té skále, pod kterou ji prvně uviděl, postavil pro ni hrad. Jenom nevěděl, jak ho nazvat, až mu jeho mladá žena se smíchem připomněla, jak jí tehdy řekl: Pojď, babo!

I dali tomu hradu jméno Podbaba a žili v něm šťastně až do smrti. A podle hradu dostala potom jméno i obec v údolí.

Ti, kteří tvrdí o vypravěčích pověstí, že malují bez barvy a dovedou chytit tři zajíce za jednu nohu, se smějí do hrsti.

Podbaba prý dostala jméno podle vrchu, který se jmenuje Baba. A připomínají, že vrchů s takovým názvem je po českých zemích víc: říká se tak většinou kopcům, od kterých přicházejí mraky s bouřkami. A na Babě prý bývalo za dávných časů obětiště, kde obětovali naši předkové Bábě, bohyni dešťových mračen, jež tu měla své háje a divotvorné studánky.

Možná, snad.

Ale jak to, že na tom vrchu dodnes stojí zbytek zříceniny se starodávným oknem?

Dají se do smíchu, jako by je peříčkem zalechtal: kdysi tu bývaly rozlehlé vinice, zvané Na Šárkách, a v místě zříceniny stával viniční domek. Na jeho základech pak vztyčili umělou ruinu ve volných chvílích dělníci, kteří dole pod skálou stavěli podle vody železniční trať z Prahy do Děčína.

Už jenom zbývá říct, že tudy dnes jezdí krásná Miloslava vlakem.

O slamníku v Oboře

Vypravuje se, že král Karel IV. chtěl postavit ještě jedno Nové Město i na levém břehu řeky; podle slov dávného kronikáře se mělo rozkládat od Hradu přes osadu Bubeneč, tehdy ještě zvanou Ovenec či Oveneč, Letnou a Bubny až do Holešovic:

„Chci od Hradčan do Ovenče takovou zeď hnáti a u samé Vltavy jí konec učiniti a druhé Nové Město tu postaviti, od Hradčan až do Ovenče, od Ovenče až do Holešovic, od Holešovic až do Buben, od Buben až přes Letnou a všecko lidmi naplniti."

Prý si to dobrý král rozmyslel až na radu mistra Havla, znamenitého lékaře a prvního učitele hvězdářství v Praze.

Vraťme se však do vsi, jež se tehdy nestala dalším Novým Městem pražským a zůstala ještě nadlouho malou obcí daleko za hradbami: do Předního Ovence či pozdější Bubenče.

Jako všude na venkově, i v Ovenci se každým rokem slavil návrat jara: mladí i staří vynášeli z oveneckého dvora smrt v podobě slaměného panáka a nesli ji v průvodu až k rameni Vltavy, kde ji za velkého jásotu hodili do uplývající vody.

Z dávného pohanského zvyku se stala velká lidová slavnost; na prostranství mezi Letnou a Bubenčí se scházeli vždy na velikonoční úterý pernikáři, komedianti, kejklíři, medvědáři i hudci a celá Bubeneč se při té slávě veselila dlouho do noci. Později nabývali při jarní slavnosti vrchu krejčíci a nakonec si ji osvojili docela. Místo panáka ušili z pytle velký slamník, ozdobili ho pestrobarevnými pentlemi a vyšitými průpovídkami, zavěsili na něj vycpané plátěné loutky krásného mládence a ještě krásnější dívky, upevnili slamník na kmen rašící břízy a nesli ho v průvodu Bruskou na prostranství mezi Bubenčí a Letnou, ke studánce Světičce v Královské oboře.

V Bubenči byla slavnostní brána ze žerdí obtočených chvojím a všude v oknech domů, nad dveřmi i ve větvích stromů visely malé slamníčky. Pak se kolem vztyčené máje se slamníkem tancovalo, veselilo, zpívalo a vůbec radovalo. I říkalo se pak té slavnosti Slamník neboli Štrožok.

Příslušníci ostatních cechů se dívali na krejčíky dost nelibě, že si tu slávu tak bezostyšně přisvojili, a z té řevnivosti vznikla nejedna váda a rozmíška. A bývaly to asi nejednou šrůtky dosti krvavé: v jednom starém záznamu je psáno, že roku 1500 přitáhli sladovníci ze slavnosti



v Oboře, tedy ze Slamníku, do domu Chřenovského na Starém Městě; a „měli v domě tom hostinu a podroušivše se, učinili velikou výtržnost v ulici Nožířské, kde několik nožířů pomordovali a byli pak z města navždy vypovězeni.“

V Královské oboře bývaly veselice dost časté, i když k nim obyčejný lid neměl přístup ani zdaleka: většinou se tu veselila jen vrchnost. Už roku 1319 činil Jan Lucemburský v této oboře českých králů velké, a hlavně nákladné přípravy k slavnému turnaji, na který sezval hosty z domova i z dalekých zemí.

Při slavnosti Slamníku se do obory nahrnulo vždy tolik lidí, že to nebývalo vrchnosti milé. Zachoval se list, v němž Ferdinand I. píše:

„A jakž jsú lidé obyčej měli, každý rok v úterý velikonoční do vobory naší se projíti, chcem, aby toho více nebejvalo a od voborníka našeho aby puštěni do vobory nebyli.“

I chovali se tu pak pro potěšení královské jeleni, divoké

husy, daňci i buvoli a za Rudolfa II. dokonce i velbloudi, ale nedařilo se jim tu, a tak je odvedli na Mníšek.

To už se Slamník dávno přestěhoval z Obory do Bubenče a v Oboře se veselila jen vrchnost.

Snad právě tehdy vznikla pověst, pro kterou byli Bubenečtí schopni posekat se do krve.

Jednou král připravil pro urozence v Oboře velikou slavnost. Ze všech stran se sjížděli šlechtici na ohnivých koních i ve zlacených vozech, a byla mezi nimi i jedna hraběnka, která o tu slávu nechtěla za žádnou cenu přijít, třebaže právě v těch dnech očekávala přírůstek do rodiny. A stalo se tenkrát, že stačila dojet jen k obydlí oborníka, který měl tehdy celou oboru na starosti.

S námahou vystoupila z vozu a zaklepala na dveře oborníkova domku; chudák měl světnici jako vymetenou, v koutech nic a uprostřed prázdno, jen jeden hrubý slamník na podlaze, a na tom slamníku se narodil hraběnce syn.

Bubenečtí se pak slamníku zmocnili a s velkou slávou ho nosili po Bubenči; a tak prý vznikla slavnost Slamníku čili Strožok.

Když se později lidové veselice do obory znovu vrátily, bylo to už za milostivého, leč sotva vlídného dohledu panstva. V době Marie Terezie se konaly v oboře slavné obžínky, jichž se účastnila i sama císařovna, a při korunovaci Františka I. tu bylo vystrojeno 12. srpna 1792 dvanáct vesnických svateb, z každého tehdejšího kraje jedna, a k tomu šest svateb z Prahy. „Bubenečská zahrada“ byla zářivě osvětlena a všude stály stoly s jídlem; dochoval se i seznam, co všechno se na tu slávu připravilo: 1000 bochníků chleba, 2076 kmínových chlebíčků, 200 sudů piva, 883 libry hovězího masa, 1235 uzenek, 900 liber šunky, 2332 libry skopového. Avšak zdá se, že z tohoto úctyhodného množství se dostalo z panských komor pozvanému lidu jen pramálo; aspoň to naznačuje písnička, která o té hostině pohotově vznikla. Jmenuje se Zpěv sedláků o hodování v Bubenči roku 1792 a začíná takto:

Poslechněte, mládenci,
co se stalo v Bubenči.
Byli jsme tam pozváni,
ze všech krajů svoláni,
ale to byla regrace,
malovaná trachtace,
malované šunky,

k jídlu ani žbluňky bžunky,
malované pečeně,
pivo, víno červené,
ale prázdné sklenice,
větru, prachu a nic více.

Slamník se slavil v Bubenči ještě dlouhá léta. Nakonec však zůstaly z tehdejší slávy jen malé slamníčky z barevného papíru, vyvěšované před bubenečskými hospodami na znamení, že se tam hoduje a tancuje.

O svatbě z Kréty

V místech, kde dnes ústí na holešovické straně Hlávkův most, bývala při vltavském brodu malá rybářská osada. Vedla tudy stará obchodní cesta, po které jezdívali kupci ze severních krajin brodem přes Štvanici až do staroměstského Ungeltu.

V listinách je obec jménem Bubny poprvé připomínána už v roce 1088. Obyvatelé vsi se živili hlavně rybolovem a byli povinováni platem majitelům ostrova Štvanice. Kromě rybářů tu bývali i ovčáci, kteří na stráních pásli ovce z bubenského dvora. A dodneška je tu ulice Na ovčinách, pojmenovaná podle ovčína nebo podle pastviště.

Jan Lucemburský osadu zastavil šlechtickým držitelům, z nichž nejznámější byl Heřman seděním na Bubnech.

Blízkého brodu často používala vojska, která táhla na Prahu, a tak byla obec několikrát vypálena do základů. Když v roce 1422 přitáhl k Praze Zikmund, po čtrnáct dnů tady tábořili Zikmundovi křižáci a dráždili Pražany na druhém břehu posměšným voláním: Hus, Hus, kacer, kacer, kacíř! Pražané se po každém takovém křiku přebrodili přes řeku a bez krunýřů, jen s cepy, se zhurta pouštěli do křižáků.

V sedmnáctém století koupil bubenský dvůr i s vinicemi vojevůdce Albrecht z Valdštejna, později přešly Bubny do vlastnictví urozeného Jiřího Adama z Martinic, který přikázal upravit u dvora velkolepou zahradu a v ní dal zřídit umělou krápníkovou jeskyni čili grottu; a protože lidé tomu latinskému slovu nerozuměli, začali jí říkat Kréta. A tak se potom těm místům říkalo po celá staletí.

Vyprávělo se, že z jeskyně vedla podzemní chodba až na Malou Stranu, anebo při obchodní cestě až daleko na sever: ještě v

devatenáctém století, když se stavělo v dnešní Janovského ulici, propadla se velká část země; prý to bylo právě nad starou chodbou.

A vskutku se tam dlouhá podzemní chodba našla, avšak nikdo nezjistil, kam vede, protože v ní bylo mnoho závalů a páchly v ní podzemní plyny.

Avšak nebyl to tenkrát zával první. Ve starých dobách jela po cestě poblíž zahrady svatba. Svatebčané zpívali a veselili se jako na každé svatbě, jen ženich se tvářil zarytě a nevěstě ukapávala z očí jedna slza za druhou. Byla to chudá děvečka z panského dvora, pěkná a pohledná na všech stranách; zato ženich, panský písař, byl kulatý jako tykev anebo jako dobře dýhovaný sud. Zhlídl se v pěkné děvečce a už jí nedal pokoj; když ho nechtěla, vyhrožoval jejímu otci ovčákovi, že ho dá vyhnat ze dvora, a činil jim taková příkoří, že usouzená děvečka nakonec podlehla naléhání a slíbila panenským slovem, že si písaře vezme.

Když takhle jeli k svatebnímu jednání, v děvečce se znenadání všechno vzpříčilo, postavila se v kočáře a vykřikla:



„A já si tě nevezmu, co živa budu! Než takovou bečku sádlem prorostlou, to ať se raději do země propadnu!“ Než se ženich zmohl na slovo, otevřela se země a svatebčané i se ženichem a nevěstou se propadli do hlubin; chtěli je nahonem vykopat, ale ať kopali, jak kopali, nenašli ani koňskou ohlávku, ani jedinou pentličku z fáborů, jež měli koně zapletené v hřívě.

Po nějakém čase sbírala jakási babka za plotem zahrady květy černého bezu, aby si z nich usmažila kosmatici; bylo to jídlo laciné a zdraví prospěšné, kolem zahrady rostlo plno hlohů a bezinek a lidé z Bubnů rádi říkávali: Před heřmánkem smekni, před bezinkou klekni!

A jak ta babka trhala jeden bezový květ za druhým, uviděla v roští černou díru do země; zvědavost jí nedala, vlezla do díry a zazdálo se jí, že slyší z černočerné tmy ženský hlas.

Rukama se přidržovala mokrých stěn a šourala se temnou chodbou, až se před ní znenadání rozsvítilo a babka spatřila ve velké podzemní jeskyni kočár i s koňmi; ve hřívě měli pentličky, kolem kočáru stál houf svatebčanů, jedni tahali ženicha, druzí nevěstu, vykřikovali a hádali se, ale nade všemi vynikal hlas nevěsty:

„Takového oheru sádelnatého si nevezmu, co živa budu!“

A ženich, brunátný ve tvářích i na všech třech bradách, volal ještě silněji:

„Řekni ano! Povídám ti, že řekneš ano!“

Nevěsta zadupala a vykřikla, až jí hlas přeskakoval:

„Ne a ne a ne! To ať se radši do země propadnu!“

V tu chvíli skála zarachotila, kočár zmizel, všude tma tmoucí a ticho, jen ze stropu kapala voda a tekla čůrkem po stěnách. Babka se stěží vysoukala z chodby na denní světlo a dlouho pak ležela v horké nemoci, než se z toho vidění vzpamatovala.

Jednou hledal na pastvištích mladý ovčák zaběhlou ovečku a našel otvor do podzemní chodby; vlezl tam, šel chodbou pořád dál a dál, najednou se chodba rozšířila, bylo to zrovna někde pod grottou v zahradě, na stěnách plápolaly louče, uprostřed kočár, na něm nevěsta se ženichem, a ženich jen sípe:

„Povídám ti, že řekneš ano!“

„Mě neuhrozíš,“ vykřikla nevěsta, „mě ne! S tebou bych tak měla potěšení, s takovým buncířem, rampochem a bachrňou! Jen se na sebe podívej! Břicho máš jak měchuřinu, tváře jako by tě opluskal! Ne a ne a ne!“

„Buď řekneš ano, nebo se ti zle povede, to přísahám!“

Nevěsta spatřila pod loučí urostlého ovčáka. Stál tam v soukenných

nohavicích, jen tak v košili, a koukal, co z toho bude. Jak ho nevěsta uviděla, na chvíli zmlkla, dívá se na mládence, pak kývne hlavou a povídá:

„Dobrá, ať je tedy po tvém.“

Skočila z kočáru, vmžiku byla u chasníka a křikla mu zblízka do tváře:

„Ano, ano, ano a ještě jednou ano! Ale jen tobě! Odveď mě a vezmi si mě, budu ti dobrá žena!“

Ovčák si ji chvíli prohlížel od hlavy až ke kotníkům, pak jí položil ruce na ramena a přivinul ji k sobě.

A jak ji tak drží, najednou cítí, že se mu bílý svatební šat pod rukama jakoby rozpouští a rozpadá, nevěsta stojí před ním zrovna taková, jak přišla na svět, jen zelený věneček má v černých vlasech.

Vzal ji do náruče a jako pírko ji vynesl z chodby na denní světlo. A tak si ji donesl až domů, jen ten věneček uvízl v bezinkách a zůstal tam viset na větvi. Vzal si ji za ženu, jakpak by ne, a povídalo se po celé vsi, že ti dva jsou k sobě jako med a že jsou spolu šťastní, až jim z očí svítí.

Za nějaký čas zabloudil do chodby rybář, který hledal ve stráni pod kamením žížaly. Kouká a vidí kočár, na stupátku sedí ženich, svatebčané ho častují nevybíravými slovy.

Než se rybář vzpamatoval, už stáli před ním, obstoupili ho v kruhu a ženich povídá:

„Rybáři, přiveď mi nějakou nevěstu. Ať je jaká chce, mně už je to jedno, ale přiveď ji co nejdřív, hned teď, nebo s tebou bude zle.“

Svatebčané dotírají na rybáře, přemlouvají ho, prosí, tahají za kabát i za ruce. Vytrhl se jim a v tu chvíli byl venku; ani ho nenapadlo, aby sháněl nevěstu.

Stráni s bezinkami se pak vyhýbal zdaleka.

A povídá se, že ten ženich tam čeká někde pod zemí dodnes.

O vodníkovi z Manin

Kolik bývalo v Praze vodníků?

První žil v řece pod Vyšehradem. Když se někdo utopil v tůni pod vyšehradskou skálou, vtáhl ho hlubinou do podzemní síně; tam dostal utopenec zbroj, usedl na dubovou lavici k Libušiným rytířům a čekal, až dá kněžna povel, aby s nimi vyjel lidem na pomoc.

Také se o tom vodníkovi říkalo, že čas od času vyjde z vody a setká se na břehu u skály s velkým černým psem, který srší jiskrami; ale nikdo neví, co si ti dva povídají.

Druhý vodník žil v Podskalí. Rád chodíval do podskalské hospody a vyvolával tam rvačky. Jednou si nakupoval maso v podskalských masných krámech, ale řezník ho poznal a jakoby omylem mu usekl prst. Vodník mu slíbil pomstu a řezník se pak dlouho vodě zdaleka vyhýbal. Vodníkově pomstě však stejně neušel: do roka a do dne se zahltil douškem polévky, takže se přece jen utopil vodou, třebas to byla jen jedna jediná lžíce. Na děti byl vodník hodný: když mu jedna maminka dala kaši pro nemocné dítě, slíbil jí, že nikdy žádné dítě z Podskalí neutopí, a svému slibu dostál.

Třetí po proudu byl vodník od Šítkovských mlýnů. Žil ve vltavském rameni podle Slovanského ostrova a byl to mrzout; mleče a poctivé lidi však vždycky předem varoval, když se na řece chystalo něco zlého.

Po proudu měl za souseda vodníka z Kampy: to byl šprýmař a poťouchlý vtipálek.

Na mělčinách poblíž Karlova mostu se usídlil další vodník, ale ten byl přespolní: přišel do Prahy z jednoho jihočeského rybníka. V jeho revíru se odbývaly na mělčinách i v tůních hastrmanské svatby a všelijaké jiné vodnické radovánky.

O malý kousek níž sídlil při josefovském břehu šestý vodník – ten, který si vzal za ženu krásnou Haninu ze Zlaté ulice.

Sedmý vodník býval při Šaškově mlýně u karlínského břehu. Často zlobíval mlynáře Šaška, ale nakonec utekl sám před mazaným medvědářem. Bylo o něm známo, že se rád napije, ale ne vody: často se nenápadně přimíchal mezi plavce a rybáře, kteří chodili do plavecké hospody U posledního penízu.

Osmý vodník sídlil kousek nad dřevěným mostem, který vedl z Libně na Maniny, a devátý žil u přívozu z Holešovic na Pelc-Tyrolku.

Vodník z Manin byl dobrák od kosti. Nebyl mladý ani starý, zrovna tak uprostřed. V okolí žili při řece lidé chudí a poctiví a vodník s nimi dobře vycházel. Nikoho z domácích neutopil a někdy dováděl i s dětmi, když si hrály ve vodě při břehu; nejraději měl, když vařily knedlíky či zabíjely vola, což býval skok rovnou na břicho, nebo když myly kačera anebo skákaly šipky či lufťáka, což byl skok s kotrmelcem. A když čas od času přece jen někoho stáhl pod vodu, pak jenom přespolního, a ještě se potom dlouho lidem z Holešovic i Libně omlouval, že mu nic jiného nezbývá, že už je to jeho řemeslo.

Nejčastěji se zdržoval při ústí Černého potoka.

Rád chodíval do hospod při řece: přišel v hřebíčkovém kabátě a v černých lakovkách, posedával v koutě a jenom se díval, jak se mladí točí v tanci. O posvícení, když se ve všech libeňských hospodách vyhrávalo a tancovalo, chodíval vždycky k Dajčům, kde bylo nejveseleji. Šenkýřka byla od huby, ráda ho tam neviděla, protože mu ze šosu kapala voda, a proto musela bez přestání utírat podlahu hadrem, ale nikdy se neodvážila říct mu jediné slovo; jen jednou mu hodila hadr, aby si tu nekalotu utíral sám.

Tanečníci tenkrát zbledli, muzika přestala hrát, všichni čekali, co bude, ale vodník jen přikývl a trochu se usmál; od té doby si vždycky říkal o hadr a nikdy nezapomněl tu louži pod lavicí pěkně do sucha vytřít.

Lidem oplácel dobré dobrým: když měla přijít velká voda anebo když šly ledy, obešel všechny hospody a všude varoval, aby si hospodští a šenkýřky odstavili pivo ze sklepa. Hospodští odstavili pivo, řekli to varování dál a lidé z chalup při řece honem odtahovali nábytek a všechno, co měli; když někdy bylo naspěch, vodník vyšel z vody a pomáhal jim.

Nedaleko hospody U Dajčů bydlela mladá vdova Adlička. Nikoho neměla, ani děti, zůstala na světě samotinká. A jednou se jí tak zastesklo, že skočila do řeky u Černého potoka, vlny se za ní zavřely a dlouho, předlouho ji nikdo neviděl. Ptali se vodníka, ale ten jenom pokrčil rameny a zapřísahal se, že jí neublížil. Po nějaké době šly ženské z Manin prát k řece prádlo a spatřily Adličku, jak vede po náplavce za ruku dítě. Bylo to stvořeníčko trochu divné: kolíbalo se jako kachnička, mezi prsty na rukou mělo blány, oči kulaté, vlasy jako brčál. Ale nastrojené bylo jako ve svátek: zelené kalhotky, červený kabát, holínky z červené blýskavé kůže.

Ženské všeho nechaly, seběhly se kolem a nemohly se vynadivit, kde se tu vzala. Adlička se jen smála:

„Ale kdepak bych se utopila! Provdala jsem se za vodníka a tohle je náš synek.“

Ženským to vzalo v první chvíli dech, začaly ji litovat, ale Adlička jen mávla rukou:

„Tam je mi líp, než bývalo tady. Hlad nemám, nikdo mě nedře a muž je hodný, že by mě na rukou nosil. V kloučkovi se jen vidí a hraje si s ním od rána do večera. A pod vodou je krásně, zvlášť když svítí slunce nebo při úplňku.“

Vyprávěla a vyprávěla, klouček pobíhal kolem, měl dlouhou chvíli;

a jak tak běhal, uklouzl na kameni a skulil se do vody. Žbluňklo to, ženské vykřikly a rozběhly se k řece, ale Adlička se jen usmívala:

„Nebojte se, vždyť je tam doma!“

Kruhy se rozběhly a voda se ztišila, nikde nic, ženským se svíralo srdce. Ale pak se najednou objevil nad hladinou malý zelený prst, hned potom vystrčil klouček zmáčenou hlavu a rozesmál se, až se zajíkal.

Ženským spadl kámen ze srdce. Nakonec pozvaly Adličku, aby vždycky přišla, když budou prát při vodě prádlo.

Slíbila ráda. Někdy přišla, někdy nepřišla. A bylo jí vždycky na břehu plno, smála se a vyprávěla, tváře se jí zakulatily do červených jablíček. Ale nikdy se dlouho nezdržela, za chvíli se jí začalo stýskat, že je vodníkovi doma smutno, a honem se loučila.

Také vodník chodíval do hospody už jen málokdy. Přišel, posadil



se do kouta, chvíli se díval, pak začal vzdychat, poposedávat, nakonec vstal, utřel loužičku a už pospíchal k vodě.

Stejskalo se mu.

O vodníkovi z holešovického přístavu

Ve Vltavě blízko přívozu z Holešovic na Pelc-Tyrolku žil kdysi vodník. Byl už starý, nohy mu nesloužily, trápila ho pakostnice a ze studené vody ho bolelo v zádech. Když šil za měsíčních večerů červené boty, musel je držet těsně před očima, aby na ně vůbec viděl,



a než navlékl jehlu, trvalo mu to celou věčnost.

V létě, když slunce prohřívalo vodu až do dna, mu bylo hej; ale jak se blížila zima, začalo ho píchat v boku i v kříži, v kloubech mu loupalo. Dokud řeka nezamrzla, chodíval se ohřát do boudy ke starému převozníkovi. Znali se už dávno a převozník byl rád, že někdo přišel na kus řeči; seděli u malých kamínek a povídali si, kde je v Holešovicích či v Libni něco nového, vzpomínali na velké povodně i na tuhé zimy a bylo jim spolu dobře.

Starému převozníkovi se však naplnil čas a u přívozu nastoupil mladý. Bylo zrovna k zimě, nad řekou studeně profukovalo, po vodě plula první ledová tříšť, zmrzlé rákosí chrastilo ve větru. Vodník vylezl z vody, zimomřivě se oklepal a vydal se belhavým krokem k převozníkově boudě. Zaklepal a poprosil, aby se směl chvíli ohřát; mladý neřekl tak ani tak, slovo nepověděl, jenom po něm loupl očima.

Vodník se uvelebil u kamínek a rozpovídal se o starých časech. Povídal a povídal, ale převozník se jen mračil a jako by ho neslyšel.

Vodník lamentoval, že teď už k stáru sotva na břeh vyleze, ve vodě neuloví ani mřenku a chalupa na dně řeky se mu rozpadá. Hřál si ruce nad rozpálenými kamínky a stýskal si na živobytí.

Když převozník poznal, že vodník je jako pára nad hrncem a že se sotva drží, ztratil strach, rozkřikl se a vyhnal zeleného hosta na mráz.

Vodník ani nezaprosil, jenom se na převozníka smutně podíval, sklonil hlavu a loudal se k řece. Mrzlo, až šindele praskaly, tříšť na řece houstla a nad hladinou se válely mlhavé páry. Měsíc svítil jako rybí oko a sliboval ještě větší zimu.

Byla hluboká noc, když někdo zhurta zaklepal převozníkovi na boudu a zvolal:

„Přívoz! Přívoz!“

Mladý brumlal, koho to takhle pozdě čerti nesou, ale natáhl si kalhoty, vzal kabát a šel k vodě. V měsíčním světle uviděl na prámu schoulenou postavu a vyjel s bandurskou:

„To musíte zrovna takhle v noci? To se nemůže člověk ani vyspat?“

Neznámý mlčel. Převozník odvázal prám, sevřel oběma rukama bidlo a pustil se do proudu. Tříšť na hladině praskala a šelestila, převozník si pomyslel, že řeka co nevidět zamrzne docela, nazejtří vytáhne prám na břeh a počká s přívozem zase až do jara.

Byli zrovna uprostřed řeky, když se provaz na rumpálu napjal a prám se zastavil, jako by zamrzl v ledu. Převozník klel, stál na zádi a opíral se o bidlo ze všech sil, ale prám se ani nepohnul. Položil bidlo a

pozorně si prohlížel provaz; uviděl, že se kladka zasekla, lopotil se s provazem i s bidlem, ale všechno nadarmo, ruce mu začaly mrznout.

Ledová tříšť se kupila podle prámu a tlačila na něj stále větší silou. Lano se napínalo, drnčelo už jako struna, a přitom mrzlo a mrzlo.

Převozník skočil k rumpálu, pokusil se prám uvolnit, ale klika se mu vysmekla z rukou a uhodila ho do čela, takže padl jako podťatý. Jak padal, slyšel ještě žbluňknutí a řezavý smích, ale to už ho obešly mrákoty a nevěděl o světě.

Když se probral, byl na prámu sám; už věděl, že ho vodník vlákal do pasti. Vstal a znovu se pokoušel vyprostit prám z ledové tříště; třásl se zimou, jektal zuby, už necítil ruce ani nohy, ledová zima mu pronikla pod kabát i pod košili. Volal a křičel, ale zdvihl se ledový vítr, a v té fujavici ho nikdo neslyšel.

Posadil se doprostřed prámu a už se pomalu loučil se životem, když tu náhle uslyšel šplouchnutí a nad okrajem prámu se vynořil vodník.

„Poslouchej dobře," řekl vodník, „co ti teď povím. Jestli tu zůstaneš, budeš za hodinu za dvě jako rampouch a nikdo tě už nezachrání. Jenom se podívej, jak voda svítí, do rána bude pořádný mráz."

Převozník se pokusil vstát, ale nohy ho neposlouchaly. Chtěl prosit, ale bradu měl tak ztuhlou, že ze sebe nedokázal vypravit ani slovo.

„Nic mi neslibuj," pokračoval vodník, „stejně bych ti nevěřil. Chtěl jsem tě tu nechat až do rána, abys poznal, co je to zima; ale nějak mi svědomí nedá. Pamatuj si, jednou taky zestárneš, v kyčlích ti bude loupat devatero nemocí a teplo z kamínek bude pro tebe jako sedmý div světa. A pak tě někdo od toho malého teplého štěstí vyžene do zimy a nenajde pro tebe ani slůvko, takže ti bude zima zvenčí i zevnitř. A ty si budeš připadat jako kůl v plotě uprostřed mrazu a sněhu. Nic mi teď neslibuj, ale zkus si to představit. Jen si v klidu stárni: třeba si jednou vzpomeneš na starého vodníka."

A potopil se.

Lano nad prámem se vymrštilo jako napjatá struna a prám se začal pomalu posunovat zpátky ke břehu, jako by ho někdo na zádi tlačil.

S lehkým nárazem přirazil ke břehu. Převozník se doplazil k boudě, zabalil se do ovčího kožichu a v tu chvíli usnul. Když se ráno probudil, v kamínkách praskalo, jak mu vodník v peci přiložil, v boudě teplo teploučko a na okně jinovatka na dva prsty tlustá.

Hned potom udeřily mrazy s plnou silou. A zima byla zlá, že takovou nikdo nepamatoval. Nejdřív dlouho mrzlo a všude bylo ustavičné ticho bez sněhových prášenic a palčivých větrů; hned na to

se strhly bouřlivé fujavice, vál ledový vichr a sněhu napadlo tolik, až úvozy a cesty v údolích zavál a zarovnal, jako by tam nikdy nebyly.

Nakonec však přece jen sníh začal jihnout, ledy pukaly a přišlo jaro. Převozník vyhlížel vodníka, čekal přes den i za úplňku, ale vodník nepřišel. Snad zmrzl na dně řeky, která v těch místech promrzla bezmála na dno, snad se odstěhoval někam do teplejších krajů, jako se stěhují vlaštovky a rorýsové.

Od té zimy se už na řece neukázal.

O studánce z Pelc-Tyrolky

Při cestě do Prahy stála kdysi v Malých Holešovicích starodávná hospoda; říkávalo se jí Pelc a někdy také Kožich. Hospoda to byla pěkná, ale ještě pěknější byly truňky, které se v ní stáčely: pivo jako křen, a hlavně víno, protože kolem dokola byla jedna vinice vedle druhé. U hospody zastavovaly vrchovatě naložené furmanské vozy i panské kočáry, furmani v té hospodě rádi nocovali; bylo příjemné posedět pod širokými stropy v šenku anebo zjara a v létě na lavicích před hospodou, odkud byl pěkný výhled na viničně stráně a na řeku v údolí. Ale ze všeho nejproslulejší byla malá studánka ukrytá pod svahy Ďáblické hory, kousek od hospody. Studánka měla divotvornou vodu, která vyléčila kdejakou nemoc a chutnala ještě líp než víno z okolních vinic.

Tenkrát za dávných časů býval na Pelci hospodský jako vítr: ramenatý, s černýma očima, urostlý spíš jako kovář než jako hospodský, a nejedna děvečka z Libně na něm mohla oči nechat. Spíš se však dalo říct, že hospodský mohl nechat oči na každé sukni, která se mihla kolem; ale jinak to byl dobrák a poctivec, pro každého měl pěkné slovo a lidé ho měli rádi. Jmenoval se Mikuláš, ale nikdo mu neřekl jinak než Kohoutek; možná se tak jmenoval doopravdy, možná to byla přezdívka, ale ať bylo jak bylo, hospodský se proto na nikoho nemračil. Byl to chlapík veselý, v řemesle se vyznal a nikoho nezarmoutil.

Jednou na začátku léta zastavil před hospodou kočár; vystoupila z něho pobledlá paní a vozka požádal o nocleh na jednu noc. Zakrátko věděla celá hospoda, že je to kněžna až odněkud z alpské země, z Tyrolska. Paní byla stonavá a jela se léčit do teplických lázní; pár dní se zdržela v Praze, aby si odpočinula po dlouhé cestě a trochu si

prohlédla město. Ale rušné ulice ji unavovaly ještě víc než cesta, dlouho v Praze nepobyla a už se těšila, že jí Teplice vrátí aspoň kousek zdraví, které jí ubývalo jako měsíc po úplňku.

Hospodský Mikuláš po ní střelil zkoumavým pohledem a vedl ji do světnice, kterou dal pro ni připravit. Byla to nejlepší světnice v hospodě, nestává se přece tak často, aby na Pelci nocovala samotná kněžna, a ještě z takové dálky.

Mikuláš řečený Kohoutek rozhodně nemohl říct, že by se mu paní kněžna nezamlouvala. Krásná nebyla, to ne, Mikuláš znal hezčí a pěknější ženské, a nemusel by za nimi až někam do Tyrol. Ale nad touhle paní se mu srdce sevřelo: šla chodbou pomalu, pomaličku, hlavu měla skloněnou a ve tváři byla bledá jako mlynářova čepice. Připadala mu zkrátka a dobře jako kapka na listě; kolem úst měla dvě trpké vrásky a ve smutných očích jí nezasvitlo ani světýlko, natož úsměv. Čerstvé povětří možná ani nepoznala a o slunci jako by věděla jen z vyprávění. Chudák ani sama nevěděla, jaká nemoc ji vlastně trápí: chřadla a chřadla, ruce měla jako z vosku a Mikulášovi se zdálo, že snad byla celou zimu zavřená někde při plamínku svíček.

Postavil jí cestovní truhlici doprostřed světnice, rozhlédl se, jestli je všechno v pořádku, a chystal se odejít. Ale nějak mu to nedalo.

„Jestli se paní jdede léčit," osmělil se, „věděl bych možná o jednom léku i tady."

Kněžna se na něj podívala černýma zapadlýma očima a zavrtěla hlavou:

„Takový lék na světě není, aby mě vyléčil."

Řekla to tak tiše a vzdychla si tak smutně, že se Mikulášovi sevřelo v hrdle; bylo mu kněžny líto.

„A kdoví," řekl rázně, „třeba je. Určitě je. Každá nemoc má svoje léky, jenom na ně přijít."

Paní mlčela, Mikuláš si dodal odvahy a řekl:

„Máme tady takovou divotvornou studánku. Lidi sem chodí pro vodu zdaleka, a ta voda vyléčí všechno na světě. Nemoc horkou i suchou, opary kurýruje do rána, housera do večera, ta už vyléčila horší nemoci, než je ta vaše. Napijte se!"

Nabral ze štoudve do poloviny džbánku a podal ho kněžně. Ta přistrčila nejdřív k hladince nos, podívala se na Mikuláše a řekla:

„Tak abyste se neurazil, když jste takový hodný."

A pověděla to tak slabě a tak jemňounce, že se Mikulášovi sevřelo v hrdle podruhé.

Malounko upila a postavila džbánek na lavici. Přikývla a zašeptala,

že ji bylo sotva slyšet:

„Dobrá voda. Čerstvá, jako by se v ní rozpustil kousek ledu. A vy vážně věříte, že ta studánka je kouzelná?“

„To vám tady poví kdekdo! Kdybyste se chtěla ještě napít, přinesu vám.“

Zkoumavě pohlédl na kněžnu a dodal:

„Nechcete jít se mnou? Je to jen kousek. Aspoň uvidíte, jak je ta studánka pěkná.“

Kněžna neodpověděla, stála uprostřed světnice a dívala se na podlahu, jako by tam hledala kvítek rozrazilu. Teprve po dlouhé chvíli řekla slabě:

„Jsem už moc unavená a připadám si jako rozlámaná. Ale i tak děkuju.“

„Je to jen kousek,“ nedal se Mikuláš. „Vlastně jen pár kroků. A povětří nad řekou vám udělá dobře.“

Kněžna zvedla hlavu, podívala se na Mikuláše, chvíli neřekla nic a pak jenom špitla:

„Když jinak nedáte. Stejně bych neusnula.“

Vyšli z hospody a šli úzkou pěšinkou v trávě. Slunce zrovna zapadlo, voda ve Vltavě se leskla jako stříbro a všude bylo ticho, tichounko.

Mikuláš šel trávou vedle kněžny a občas ji zlehounka přidržel za loket, když se pěšinka stáčela, nebo když se mu zdálo, že by mohla klopýtnout, ačkoli na pěšince nebyl ani kamínek.

Za malou chvilku došli ke studánce. Kněžna už sotva dech popadala, kolena se jí podlamovala, byl to na ni výkon nebývalý. Mikuláš ukázal na březovou lavici pár kroků od studánky. Posadili se.

Studánka svítila, jako by do ní nalil měsíčního světla. Byla napůl ukrytá v houštině lísek, z trávy stoupal chlad, ve vzduchu stála natrpklá vůně z vinic a na nebi naskakovaly první hvězdy. Mikuláš se sklonil nad studánkou, vytáhl šátek, namočil ho ve studené vodě a přiložil ho kněžně k čelu. Usykla, ale bylo vidět, jak jí to dělá dobře. Za malou chvíli řekla:

„Už je to lepší.“

„Jestli jste unavená,“ řekl Mikuláš a hlas mu drobet zadrhl, „můžete se mi opřít o rameno.“

Kněžna si opřela hlavu a chvíli tak seděli. Seděli a dívali se, jak na protějším břehu vychází měsíc. Měl barvu jako z mědi, potom byl zelený, pak se rozsvítil do stříbrna, a ti dva tam pořád ještě seděli a mluvili jen docela málo. Někde ve vrbách u Vltavy se ozvaly žáby,



padala rosa.

„Půjdeme," řekla kněžna, „už jsem si odpočinula."

Mikuláš vstal, nabral do džbánu vodu, vzal kněžnu za ruku a vedl ji opatrně pěšinou zpátky.

Na chodbě před světnicí se kněžna zastavila, podívala se Mikulášovi do tváře a docela maličko se usmála.

„Skoro se mi zdá," řekla, „že je mi o drobátko líp. Ta vaše voda je doopravdy kouzelná."

Mikuláš se rozjařil.

„Za pár dní budete zdravá jako mříne! Ráno vám ukážu naše vinice. Nejdřív se půjdeme napít ke studánce, zrána je voda nejkouzelnější, a pak se trochu projdeme po vinicích. Co říkáte?“

Kněžna zaváhala.

„Chtěla jsem jet ráno dál. Ale pro jednou – aspoň si odpočinu. Do Teplic je ještě daleko.“

Mikuláš jí popřál dobrou noc a seběhl po dřevěných schodech do šenku. Roznášel pivo a víno, a pořád mu nešla z hlavy bledá paní.

Ráno vstal před slunce východem a za malou chvíli už kráčel s kněžnou po pěšině ke studánce. Na trávě se třpytila rosa, nebe bylo jako šmolka a vzduch voněl.

Chvíli seděli nad studánkou, potom vzal Mikuláš kněžnu do viničných svahů. V listí byl stín a nikde ani hlásku. Vodil ji pěšinkami a ukazoval jí vinice: Hofmanku, Hercovku, o kus dál v kopcích Kuchyňku, Zedníkovou a Francouzku a tu nejlepší, která se jmenovala Červený lis.

Večer šel s kněžnou znovu ke studánce pro čerstvou vodu a nazítří se všechno opakovalo. Vraceli se až k půlnoci, když už stál měsíc vysoko na nebi, a ráno za svítání už byli zase na vinicích. Povídali si a mlčeli, mluvili spolu nahlas i šeptem. Po poledni seděli v šenku a zase si povídali; a co nešlo říct nahlas, šeptali si pod stolem aspoň koleny.

Paní kněžna jako by se měnila před očima: ve tvářích měla karafiáty, oči jí svítily, trpké vrásky kolem úst jako by nikdy nebyly a smála se, jako když perly sype.

Tak uplynulo dobrých deset dní.

Desátého večera, když seděli zase nad studánkou, řekl Mikuláš:

„Takovouhle vodu v Teplicích určitě nemají!“ A smál se od ucha k uchu.

„V jakých Teplicích?“ zeptala se kněžna. Pak se rozpomněla a maličko zesmutněla. Chvíli seděla tiše a hlavu měla Mikulášovi na rameni.

„Vlastně nevím, proč bych do těch Teplic jezdila. Ale nedá se nic dělat, aspoň se tu ještě zastavím, až pojedu zpátky. Měl jsi pravdu, ta voda je doopravdy divotvorná. Škoda, že si ji nemůžu vzít s sebou.“

Mikuláš se zasmál.

„Přijeďte, když ji budete zase krapítek potřebovat.“

Nazítří se Mikuláš s kněžnou rozloučil. Stál před hospodou a díval se za kočárem, dokud mu nezmizel v zátočině cesty.

Od té doby se říkalo vinici u studánky Tyrolka a hospodě Pelc-

Tyrolka – na paměť paní, která sem přijela pro zdraví až z daleké tyrolské země.

Tady vyprávění o kouzelné vodě ze studánky na Pelc-Tyrolce končí a začíná řeč starých listin a zápisů.

V nich se praví, že starodávnou hospodu na Pelci koupil roku 1622 ctihodný občan malostranský, ingrosátor čili písař pozemkových knih Jan Arnošt Tyralla z Treuburku, po němž byla hospoda pojmenována složeným jménem Pelc-Tyrolka. A dodnes je v těch místech ulice Na Pelci.

Tak je psáno.

Avšak hospodský Mikuláš, řečený Kohoutek, ví svoje.

A my s ním.

O lakomém kouzelníkovi

Nad Střížkovskou ulicí v Libni bývala kdysi nízká skalka a na ní stál malebný dům. Byl to spíš malý zámeček nebo letohrádek s vikýřovým štítem, valbovou střechou a s kamennými vázami na terase. Letohrádek byl pěkný, ale jeho majitel byl podivín a lakomec. Bydlel v rozlehlém domě sám, s nikým se nestýkal, s nikým nemluvil a ve dne v noci vysedával nad starými zažloutlými knihami.

Byly to knihy čarodějné a podivínský majitel v nich hledal, jak přivolat ďábla. Listoval v pergamenech, které se mu rozpadaly pod rukama, ve svitu lojových svíček luštil starobylé řádky a klikyháky, až nakonec našel, co hledal. Ale protože to byl člověk opatrný, hledal dál, neboť chtěl také vědět, jak zase čerta odvolat, až ho nebude potřebovat. To bylo horší a trvalo to mnohem déle.

Jednoho večera položil obě staré knížky před sebe na stůl a hlasem trochu roztřeseným začal číst. Sotva dočetl, zablesklo se, plamínky svíček zhasly, místnost se naplnila čoudem a před starcem stál čert.

„Co si přeješ?“ zeptal se úslužně.

„Chci mít truhlu plnou zlaťáků,“ řekl stařík, protože byl lakota a držgrešle a čerta si žádal na pomoc jen proto, aby mu shromáždil jmění.

Čert hned věděl, koho má před sebou, zasmál se a v mžiku byla truhla plná zlatých. Zadarmo to samozřejmě nebylo, lakomec musel čertovi podepsat úpis, že mu dá za všechny služby nynější i budoucí vlastní duši. Pekelník byl rád, že má o dušičku víc, i když si potají



myslel, že je to práce zhola zbytečná, protože lakomcovu dušičku by dostal jednoho dne stejně; a stařík si zase stejně potajmu myslel, že jen počká, až bude mít zlaťáků plný dům, a pak pošle milého čerta zpátky do pekla.

Zlaťáků přibývalo, lakomec si už nepřál jen plnou truhlu, ale plné pokoje od podlahy až ke stropu, přál si zlaťáky i démanty, rubíny i stříbrné pruty, nakonec se mezi hromadami zlata, stříbra a drahých kamenů sotva prodíral, už měl plné sklepy i půdu, a pořád neměl dost.

To už lidé v okolí věděli, že se v domě dějí divné věci: v nočních hodinách se čas od času ozval ze zámečku skřehotavý smích, v oknech se objevovala podivná světla, z komínů stoupal černý kouř a kolem dokola bylo zlé povětří, že se v něm ani dýchat nedalo.

Stařík už měl pokladů, že nevěděl, kam s nimi. V duchu se radoval, že takové bohatství nemá ani sám císař a král; lámal si hlavu, co žádat dál, ale na nic už nemohl přijít. A tak si začal vymýšlet, aby potrápil sousedy. Jednou přikázal čertu, aby zdvihl skalku v nedalekém lese a posadil ji přímo na náves ve Střížkově; jindy přikázal svému

pekelnému služebníkovi, aby strašil sousedy fialovými světly uprostřed noci nebo v poledne hromem a bleskem z modré oblohy. Víc si už vymyslet nedokázal, a také ho to za nějakou dobu přestalo bavit. Už toužil jen po jediném, aby byl sám a sám a mohl se nerušeně procházet mezi svými poklady, přebírat zlaťáky v rukou a sledovat, jak se třpytí stříbrné pruty v mihotavém světle svíček.

Poznal, že přišel čas, aby s čertem skoncoval, ale pořád ještě ten den odkládal. Za tu dlouhou dobu se s čertem bezmála spřátelil: občas ho přivolal jen tak pro nic za nic a potom spolu seděli u krbu, popíjeli a hráli karty až do bílého rána. Tím si na sebe zvykli a lakomec se na večerní návštěvy už docela těšil. Vyprávěl čertovi celé hodiny o svých pokladech, líčil mu tvar a barvu perel i podivný lesk zlata; čert při tom leckdy usínal, protože ho takové řeči nudily, a ožil teprve tehdy, když starý sáhl po kartách.

Začal proto sám od sebe nosit starci vzácná jídla a nápoje, aby to zdlouhavé sezení trochu zpestřil: přinášel mu ohnivá vína ze Španěl i vína z hroznů, korálů a šalvěje, koroptve s medem, lososy a ústřice, langusty i krocany, víno z Řecka, od Rýna i z Kavkazu, švábské šneky, šípkové věnečky i hříbečky z mandlového těsta.

Čert se cpal, až se hory zelenaly, víno pil ze sklenic i z všelijakých skleněných figur zvlášť k tomu sestrojených, naposled i ze střevíců, škrpálů, štoudví a škopků; avšak stařík jen uždíbl z langusty či z ústřice, upil doušek červeného a už mu nechutnalo, jen klábosil a klábosil, jako by se chtěl vypovídat za celá ta dlouhá léta samoty. Často tak vyprávěl až do rozednění, kdy už čert dávno tříkl hlavou o stůl a chrápal, že okna drnčela.

Pak jednou prohodil stařec nad sklenicí vína jakoby mimochodem, že by mu těch pokladů stačila jen polovina, jen kdyby s ním čert takhle vysedával dál; a kdyby se dohodli, může si vzít ty poklady třeba všechny, samozřejmě výměnou za úpis, to dá rozum.

Čert zpozorněl, hned věděl, kolik uhodilo, a jenom se šklebil. Na druhý večer začal stařík znovu, čert poslouchal a ušklebovál se, neřekl ani slovo. Stařík ho prosil, zapřísahal, ale čert jen vrtěl hlavou a prohlašoval, že úpis vrátit nemůže, že se taková věc ještě nestala a nestane, co peklo peklem bude.

Stařík se rozhněval, vyskočil a rozběhl se do vedlejší světnice, kde měl své kouzelnické knihy. Zastavil se na prahu, jako by do něj hrom uhodil: knížky byly pryč, nezbyla tam ani jediná, ani jeden jediný list. A za zády slyšel, jak se čert směje, že sotva dech popadá.

„Vezmi si všechno," vykřikl stařík, ale spíš to jen zašeptal, jenom

si myslel, že křičí. „Seber si všechno a vrať se tam, kam patříš!“

„Udělám, co žádáš,“ řekl čert a vstal. „Tím spíš, že je to tvé přání poslední.“

Zablesklo se, zahřímalo, někde hluboko pod zemí se ozvalo dunění, stěny se třásly. Pak bylo najednou zase ticho, nikde se nepohnula ani pavučinka v průvanu, neozval se ani hlásek.

Lidé dole pod zámečkem tu noc nezamhouřili oka. Když se ráno ti nejsrdnatější odvážili do letohrádku, nenašli nikoho, třebaže prohledali celý dům od půdy až do sklepů. Všude ležela vrstva prachu na tři prsty silná, v krbu dohasínaly poslední oharky dřevěných špalků a na stole před krbem stály dvě číše nedopitého vína. Kradmo pohlédli ke stropu, jestli tam není černá díra, ale nikde nic, všude jen prach a prach a ve vzduchu slabý zápach jako po síře.

Lakomého stařík už nikdo nikdy neviděl.

Zůstalo vyprávění a zůstaly názvy ulic: Čertův vršek a Pod Čertovou skálou. A také staré zápisy, které praví, že v těch místech bývala kdysi vinice, kterou si na konci šestnáctého věku pronajal spolu s dalšími pozemky za jednapadesát kop grošů Pavel Čertů.

Později stál na skalce letohrádek, v němž bydlel na začátku devatenáctého století papá Liebich, poněkud rozmařilý a bezstarostný ředitel Stavovského divadla, který zavedl v Praze novinku do té doby nikdy nevídanou – vánoční stromek, a vystrojil ho poprvé právě v libeňském letohrádku. Ale to už je příběh z jiného času.

O zapomenuté vartě

Nad střechami libeňského letohrádku přeletěly roky a jen nejstarší pamětníci vzpomínali, že z domu na skalce odnesl kdysi čert lakomého majitele, který tu s pekelníkovou pomocí prováděl všelijaká kouzla a čáry. Ale odešli i pamětníci a lidé zapomněli na vyprávění o lakomci, protože měli jiné starosti. Jako voda utekly časy dobré i zlé, i ty ještě horší; a stalo se, že vypukla zlá vojna mezi Marií Terezií a prajzským císařem Fridrichem.

Do země vtrhli Prajzové a valili se jako povodeň dál a dál, až nakonec oblehli Prahu a začali ji veškerou mocí dobývat. Dostali se i do Libně, strhali došky ze střech, na vinicích pobrali dřevo a révoví a postavili si boudy, aby měli kde ložírovat.

Prajzský regiment se utábořil i blízko Čertova vršku a komandant

postavil jednoho úplně obyčejného vojáka na vartu zrovna před letohrádek, aby tu hlídal cestu.

Prajz z toho velkou radost neměl, jako neměl potěšení z celé té vojny; byl to chuďas a v hlavě měl jiné svízele, než byly ty císařské. Ale rozkázali mu, aby vartoval, a tak stál na terase před tím velkým domem v úplně neznámé zemi a vartoval.

Večer ho vystřídali, voják se trochu prospal a ráno už stál na vartě znovu. Od letohrádku měl široký rozhled, díval se a poslouchal, jak v údolí hučí děla.

Jednoho dne však znenadání střelba dole v Praze umlkla a voják viděl, jak po cestě rachotí jeden vůz za druhým. Slyšel křik vojáků a práskání bičů, vozkové hnali koně jako zběsilí, po ulici běhali lidé a pak všechno začalo utichat, až byl klid a ticho, jen vysoko na nebi se rozezpíval skřivánek, jako by ani vojna nebyla. Voják se divil, neměl ani zdání, co se stalo. Nemohl vědět, že císař utrpěl toho dne uprostřed června před Kolínem těžkou porážku a že se všemi svými vojsky ustupuje hlava nehlava z české země, že jeho vojsko po zprávě o té ztracené bitvě odtáhlo ve velikém zmatku i z Prahy a že se všichni ženou úprkem pryč, pořád pryč, jako by jim za patami hořelo.

Nevěděl, co si má o tom všem myslet, ale jednou mu rozkázali, aby tady vartoval, a tak jen přešlápl z nohy na nohu a opřel se nenápadně o mušketu, protože ho bolelo v zádech. Přišel večer, stmívalo se a voják čekal, až ho někdo vystřídá. Oči se mu začaly klížit, měl hlad a taky žízeň, a když už byla úplná tma, opřel si hlavu o loket a chvílemi usínal ve stoje.

Nazejtří se na protější straně ulice shromáždil houf lidí, pokřikovali na něj a smáli se, ale voják se tvářil, že nic nevidí a neslyší, a jenom doufal, že ho někdo přijde konečně vystřídat. Ale nepřišel nikdo.

K polednímu šla kolem nějaká děvečka s putnou a džberem pro vodu. Voják po ní koukne a hned tradá, mušketa k poctě. Děvečka se zastavila, podívala se na vojáka a řekla:

„A copak ty tu pořád stojíš? Vojna už skončila!“

Voják přešlápl z nohy na nohu a mlčel.

Děvečka se rozesmála, až jí bílé zuby svítily.

„Vždyť tě tady zapomněli! Seber se a honem utíkej za nimi!“

To byla špatná zpráva a voják nemohl věřit, že je to pravda.

„Tak proč mlčíš?“ zeptala se děvečka. „Nechceš se napít? Jistě už máš žízeň.“

„Vartuju,“ řekl voják, „a na vartě se nesmí pít ani mluvit. To je hned znát, že jsi ženská a že neznáš reglementy.“

„Tak si vartuj dál,“ řekla děvečka a šla pryč.

Voják se za ní díval. Líbila se mu, byla pěkná v ramenou i v bocích, málem se za ní rozběhl, aby jí pomohl s putnou a džberem.

Za malou chvíli šla zpátky. Přistoupila k vojákovi a podala mu plný džber. Voják se podíval opatrně vlevo a vpravo a pak se žíznivě napil.

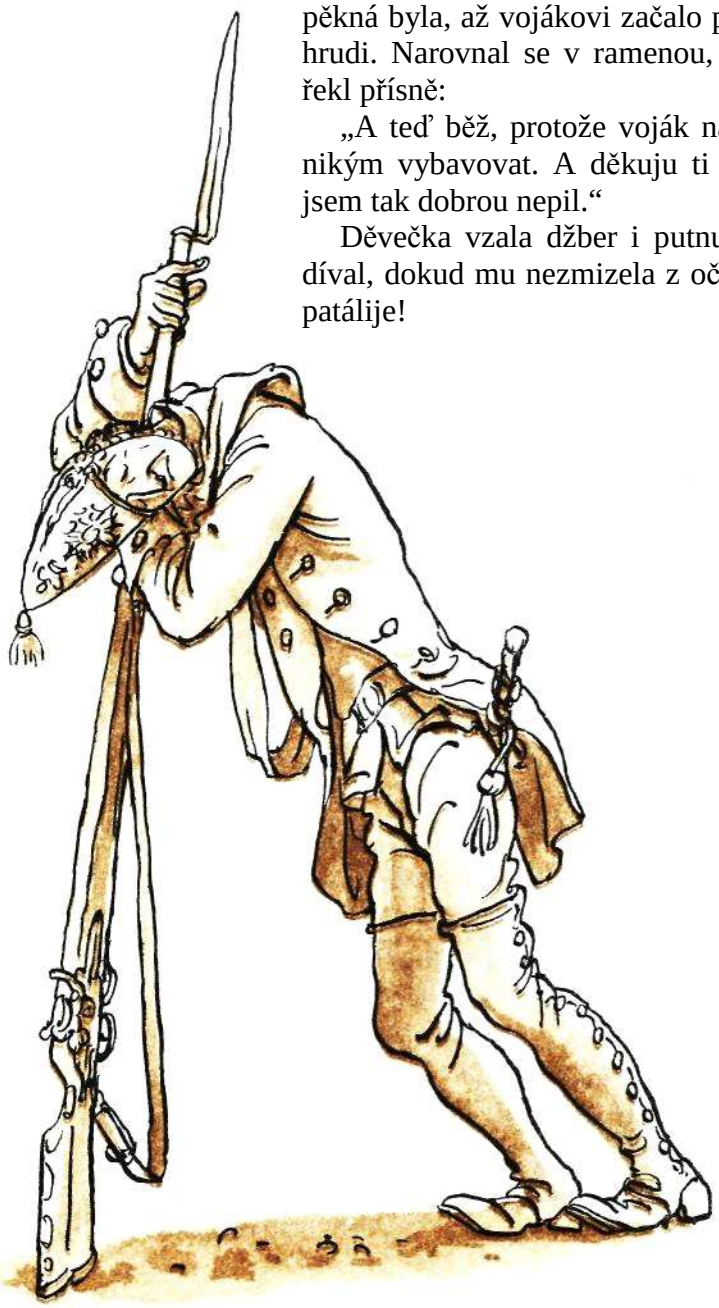
Otřel si vousy hřbetem ruky a zeptal se:

„Jakpak se jmenuješ?“

„Madlenka,“ řekla děvečka a sklopila oči. Tváře měla dorůžova a pěkná byla, až vojákovi začalo poskakovat srdce v hrudi. Narovnal se v ramenou, stál jako struna a řekl přísně:

„A teď běž, protože voják na vartě se nesmí s nikým vybavovat. A děkuju ti za vodu, v životě jsem tak dobrou nepil.“

Děvečka vzala džber i putnu a voják se za ní díval, dokud mu nezmizela z očí. Co teď? Taková patálije!



Kvečeru se objevila děvečka znovu. Podala vojákovi skrojek chleba a usmála se na něj. Líbil se jí, byl rovný jako prut, oči měl černé a trochu bezradné. Madlence bylo vojáčka líto a řekla:

„Přece tady nebudeš takhle stát až do skonání světa! Pojď k nám, zahoď ten mundúr, ať tady nejsi pro ostudu!“

„Já z varty nemůžu,“ řekl nešťastně voják, „dokud mě nepřijdou taušírovat.“

„A kdopak by tě vystřídal? Povídám, že na tebe zapomněli!“

„Na vojně se nemůže na nic a na nikoho zapomenout,“ řekl přísně voják. „V civilu snad, ale na vojně to není možná věc.“

„Tak si tady stůj. Nebo se postav někam do pole jako strašák!“

Obrátila se a byla pryč.

Voják uvažoval, co má dělat, ale nic rozumného ho nenapadlo. Začaly se mu klížit oči, nohy už únavou necítil, ale pořád stál a stál. Byla už tma, když se před ním znenadání objevil ovčák v režné košili.

„Stůj,“ řekl přísně voják. „Kdo jsi a co tu pohledáváš?“

„Ty troubo,“ odpověděl ovčák, „ty house cucavé, ty hrachovino vymlácená, na mě si s bandurskou nezkoušej. Naše Madlenka o tobě vyprávěla. Nebuď blázen a pojď, ustlali jsme ti u nás na půdě.“

„Vartuju,“ řekl smutně voják, „a kdyby mě tu nenašli, řekli by, že jsem dezentýroval.“

„Kdopak by tě tu hledal? Vyspíš se, a když budeš chtít, ráno se můžeš postavit na vartu znovu. Jestli nepřijdeš k rozumu.“

Vzal vojákovi mušketu a popostrčil ho dopředu. Voják šel, hlava mu klimbala ze strany na stranu, usínal v chůzi.

Vyspal se na půdě, ale byl to neklidný spánek, každou chvíli vyskočil a poslouchal, jestli někde neuslyší vojenské patroly. Ale nikde se nic ani nehnulo, jen v dálce štěkali psi.

Ještě před slunce východem slezl po žebříku a vešel do světnice, aby poděkoval. Dali mu hrnek kozího mlíka a polívku, voják se jen oblízl. Seděl u stolu, Madlenka se točila kolem jako vítr a vojáčkovi bylo najednou blaze u srdce. Ale varta je varta, poděkoval, vzal mušketu a odpochodoval na své místo.

Tak se to opakovalo pár dní a pár nocí. Třetího dne mu přinesla Madlenka placku a řekla:

„Už jsi lidem pro smích, copak to nevidíš? Zahoď ty hadry a nastěhuj se k nám, přece tu nebudeš vartovat až do smrti!“

„Varta je varta,“ odpověděl voják, ale už nebyl tak jistý. Večer Madlenka nepřišla; zato se před vojákem zastavilo pár sousedů, smáli se a jeden z nich řekl:

„Víš ty co? Pojď s námi do hospody. Sepíšeme tvému císaři list, aby ti posílal žold. Přece tě tu nebudeme živit zadarmo! Nebo ať si tě odvede, můžeš mu vartovat v Prajzsku, jak dlouho jen budeš chtít.“

Ještě se mu tak chvíli posmívali a potom se rozešli. Madlenka nepřišla a vojákovi bylo smutno. Nakonec se sebral a loudavě se vydal do chalupy na konci ulice. Posadili ho za stůl, dali mu kroupy a hrách, pražený na plechu. V životě nejedl takovou dobrotu.

Když se najedli, podíval se otec na Madlenku, pak na vojáka a řekl:

„Takhle už to dál nejde. Buď se vrátíš do Prajzska, nebo svlékneš mundúr a zůstaneš s námi.“

Madlenka se začervenala jako růže a voják si jen zhluboka povzdechl.

„Já pryč nemůžu,“ řekl nešťastně. „Jednou tady musím vartovat a s tím se nedá nic dělat.“

„Tak si jdi po svých,“ řekl ovčák, „a už se mi tu neukazuj!“

„Co takhle postavit tam místo tebe vartu ze dřeva?“ pospíšila si Madlenka. „Ať tam vartuje panák ze dřeva!“

Voják se díval z jednoho na druhého a mlčel.

„To by možná šlo, beztak jste oba z jednoho fládru,“ zamyslel se ovčák. Chvíli uvažoval, pak zdvihl hlavu.

„Ale škoda javorového dřeva. Vyřežeme se sousedy z plechu zrovna takového troupa, jako jsi ty, pěkně ho vymalujeme a bude stát na vartě místo tebe. Ty můžeš zůstat s námi, když budeš chtít, práce je tu pro tebe dost.“

Dali mu staré obnošené kalhoty z plachtového plátna a režnou košili, voják se na dvorku převlékl a mundúr i s puškou složil za dveře, aby je měl pro všechny případy po ruce. Když vkročil do světnice, nikdo ho od mládenců ze sousedství nerozeznal, jako by se tady narodil. Postavil se doprostřed světnice, podíval se na Madlenku a řekl tátovi:

„Já tedy zůstanu, ale jen když mi dáte Madlenku za ženu.“

„Ouha,“ řekl ovčák. „Záleží na tom, co Madlenka.“

Madlenka sklopila hlavu a ve tvářích byla jako červánky.

Nazejtří stál před letohrádkem plechový Prajz, čerstvými barvami ve slunci jen svítil.

Svatba byla chudá, ale o to veselejší. Když se svatebčané vraceli domů, zamávala Madlenka plechovému Prajzovi, zasmála se a řekla ženichovi:

„Nechceš ho vystřídat?“

Ženich ji vzal kolem ramen, podíval se na plechového vojáka,

vzdal mu vojenskou čest a řekl:

„Až porostou hrušky na vrbě!“

Od té doby vartoval plechový voják před letohrádkem. Aby se na starý příběh nezapomnělo, začalo se letohrádku říkat Silboch – podle prajzského Schildwache, a to slovo znamená předsunutou stráž.

Starý a napůl rozpadlý zámeček už dávno zbourali, rozebrali i skalku pod ním, ale dodnes je v těch místech ulice Na stráži a náměstí Na stráži a ještě ulice Na vartě.

Kdyby to někoho zajímalo, tak ten dům, co stojí místo Silbochu, má číslo 85. A ta ulice se dnes jmenuje Čelakovského.

A plechový Prajz? Když zámeček zbourali, uložili panáka do muzea a tam vartuje dodnes.

O bludišti pod Prosekem

Za starých časů býval Prosek malou vesnicí na okraji vyprahlé pláně daleko za Prahou. Tehdy žil na Proseku chudý nádeník Matěj; dětí měl jako pecek, ženu sice dobrou, ale trochu hubatou, starostí pořád plnou hlavu. Pomáhal na polích, v lese i na vinicích, do Prahy vozíval písek na stavby a nakládal kamení v lomech, ale čím víc se lopotil, tím hlouběji měl do kapsy a tím rychleji mu přibývalo vrásek na čele, neboť časy byly zlé a chleba daleko.

Žena hartusila ráno i večer, ve všední den i ve svátek a Matěj začal hledat útěchu v hospodě. Vždycky se našlo pár kumpánů a přítelíčků, kteří mu dali loknout chmeloviny anebo pančovaného vína, a tak se brzy o milém Matějovi říkalo, že nepije nikde, jenom u nás a všude jinde, že holduje králi Ječmínkovi a že všechno prohání jedním komínem, a ještě sto dalších takových věcí, z nichž ani jedna nesloužila Matějovi ke cti a jeho ženě k potěšení.

Doma bylo hůř a hůř, děti se mu raději klidily z cesty, žena už na něj kloudné slovo nepromluvila a sotva se objevil na prošlapaném prahu, už popadla loukoť, zlámané postraňky anebo vidle a hnala ho s bandurskou přes celý Prosek. A čím víc mu lála, tím usilovněji hledal Matěj útěchu na dně korbelu či konvice.

Jednou se zase tak vracel z hospody domů. Bylo už k půlnoci, na nebi ani hvězda, natož úplněk, v chalupách ani světýlko. Už myslel, že překročil bludný kořen, když tu znenadání spatřil ve tmě před sebou slabou zář. Zaradoval se a přidal do kroku. Pak náhle uviděl, že z

místa, odkud zář vycházela, vyletěl snopec jisker; trochu se polekal, napadlo ho, že hoří, ale nikde se neozval ani hlásek a milý Matěj se upokojil: nejspíš si nějaký pocestný rozdělal v úvozu za vsí ohýnek, aby si ohřál zkřehlé ruce, neboť byl říjen a od Střížkova studeně foukalo. Už se těšil na kus řeči, představoval si, jak se novému kamarádovi svěří se svým soužením, jak si mu vylije srdce; a třeba zůstane v teple řeřavých oharků až do rána a vyhne se tak aspoň novým výčitkám a dalšímu lamentování.

Vrávoravě pospíchal tmou. Načervenalé světlo vycházelo z dolíku za malou vyvýšeninou. Matěj tušil, že je někde na samém okraji vesnice. Škrabal se do svahu, písek s řídkou trávou mu ujížděl pod nohama, byl už skoro nahoře, když tu se ozvalo před ním zavytí tak strašné a zlověstné, že mu ustydla krev v žilách. Rázem se vzpamatoval, chytil se rukama lísky před sebou, přitáhl se blíž a nahlédl do úvozu.

V mělké rokli stál obrovský pes s velikýma ohnivýma očima a ze srsti mu šlehaly drobné plamínky; když pohnul hlavou, vznesl se do tmy celý roj jisker. Pes znovu zavyl, podíval se nahoru k Matějovi, zavětřil a chraplavě zaštěkal. Matěj už dál nečekal, obrátil se a prchal



cestou necestou ke vsi. Volal a křičel, ale nikdo mu neodpovídal; klopýtal o kameny a rozdíral si tvář šlahouny šípkových keřů, padal a zase vstával a pořád za sebou slyšel zuřivý štěkot a v zádech cítil žhavý dech ohnivé potvory.

Jak tak utíkal, narazil čelem do skály a napůl v mrákotách se svezl na kolena; napadlo ho, že to je konec, že už neunikne, a strach mu dodal novou sílu. Zoufale hledal rukama nějaký výstupek, aby se vyšplhal po skále do bezpečí, až znenadání objevil otvor, jako by se skála před ním otevřela a nabídla mu záchranu. Vběhl do jeskyňky a prchal úzkou chodbou, rozrazil si čelo o nízký strop, kdesi za sebou slyšel slábnoucí vytí ohnivého psa. Už myslel, že je zachráněn, když tu v dálce před sebou zaslechl z podzemí slabý štěkot a pak táhlé zavytí: rozléhalo se stonásobnou ozvěnou, blížilo se.

Matěj vběhl do postranní chodby, znovu utíkal jako smyslů zbavený, ani nevěděl, jak dlouho už běží, až najednou ucítil ve tváři svěží vzduch, vyběhl z podzemí, padl do trávy a ztratil vědomí.

Probudil ho až ráno studený déšť. Vstal a rozhlédl se. Vesnice byla nedaleko, z komínů se kouřilo, ve skále se černal otvor podzemní chodby. Matěj dovrávoral domů a padl na práh jako podťatý. Žena už



chtěla spustit, ale když uviděla, jak je zbědovaný, dostala o něj strach. Uložila Matěje do postele, dala mu na čelo mokrý šátek a omyla mu odřenou tvář. Zkroušeně jí vylíčil, co se mu přihodilo, ale žena jen mávla rukou a nevěřila; a neuvěřili ani sousedé, když jim všechno vyprávěl.

Budiž však řečeno k jeho chvále, že se od té doby hospodě vyhýbal na sto honů a v konvici už neomočil nikdy ani špičku jazyka.

Tak vypravuje stará pověst a ti, kdož naslouchali, začínají s otázkami. Vymyslel si chudák Matěj podzemní chodby, nebo nevymyslil? Vymyslil si ohnivého psa s řeřavějícíma očima, nebo se mu všechno jen zdálo?

Už nám to nepoví.

Ale jednou se na Proseku propadla vozovka hluboko do země právě za projíždějícím autobusem. A je zaznamenáno, že se na poli za Prosekem propadli lidé při sekání ječmene, a na začátku dvacátého století se probořili nedaleko Ďáblic koně s vozem a vozkou.

Pamětníci ze starého Proseku vypravují, že se za mlada dostali pod zemí až někam pod kostel, určitě byli pod kostelem, protože slyšeli hrát nad hlavou varhany. A stalo se už v našich časech, že tři chlapci z Proseku objevili vstup do podzemí a nenašli cestu zpátky; nebýt společného úsilí mnoha lidí, byli by se z podzemního labyrintu už nedostali, i když za sebou odvíjeli červenou nit jako ve staré pohádce.

V podzemí je opravdu spleť chodeb, chodbiček a slojí vytesaných v pískovci, celý podzemní labyrint. Chodby se všelijak klikatí, proplétají, končí slepými uličkami, jinde se rozšiřují do rozsáhlých podzemních prostor a jeskyní. Většinou jsou vysoké dva metry, aby jimi prošel dospělý člověk; někde mají až tři poschodí, stoupají a klesají, vracejí se v obloucích.

Pod starou školou je dodnes jeskyně zvaná Netopýří, jiná jeskyně se jmenuje Amerika – podle újezdní hospody, která tu stála nedaleko, jiná se jmenuje Sahara. U pískovcové štoly za školou je jeskyně zvaná Močálka, která se už z větší části ocitla pod vodou, z jiné, Vodní jeskyně, prý vedla chodba až na hrad Jenštejn.

Některé chodby vedly až na Střížkov, jinými se dalo projít ke Klíčovu, ještě jiné vedly ke Kbelům a všechny prý ústily do hlavní chodby, jež mířila na Vinoř, odtud do podzemí hradu Jenštejna a dál k Brandýsu a do Staré Boleslavi. Na všech těch místech jsou podzemní chodby a sloje dodnes, ale nikdo už asi nikdy nerozluští, zda byly opravdu spojeny jedinou podzemní magistrálou, která vedla ze Staré Boleslavi až na Prosek.

Stará pověst však vypravuje, že jednou stáčel vinařský nádeník Vavřinec hluboko v podzemní sloji soudek vína. Znenadání uslyšel kroky a hlasy a spatřil světlo; vylekal se, chtěl uprchnout, ale nohy se mu roztřásly a neudělal ani krok. Z chodby se vynořil hlouček oficírů; zastavili se a nepřátelsky pozorovali Vavřince, chudák už čekal, že je to jeho konec. Pak vystoupil z hloučku malý človíček v dlouhém vojenském plášti, ruku měl na prsou pod kabátem, na hlavě třírohý klobouk. Řekl něco Vavřincovi cizí řečí; nádeník mu nerozuměl ani slovo a už si myslil, že je to jeho poslední hodinka. V nejvyšší nouzi sáhl po koštýři, ukápl trochu vína do sklenice a podal ji neznámému. Mrňous přivoněl, upil, labužnicky mlaskl a vypil sklenici až do dna. Usmál se, něco zabrebentil a v okamžení byl pryč i s doprovodem.

Vavřinec čekal v úkrytu, co se bude dít dál. Dlouho se nedělo nic, teprve k ránu se objevili oficíři znovu; ten malý v třírohém klobouku se zastavil, rozhlédl se, přistoupil k soudku, natáhl koštýřem víno a zhluboka se napil. Po něm pak pili všichni ostatní; když byl soudek prázdný, ztratili se všichni v podzemní chodbě.

Ve starém Proseku se pak vyprávělo, že to byl sám Napoleon Bonaparte. Dojel prý v kočáře do Staré Boleslavi, tam sestoupil do podzemí a v doprovodu osobní stráže prošel chodbou až na Prosek. Na Proseku vystoupil na čerstvé povětří, přestrojil se a nepoznán se vydal tajně do Prahy. Před rozedněním se vrátil na Prosek a podzemím zpátky až na Starou Boleslav.

Podzemní labyrint je dnes už zpola zasypán, spoje jsou zataraseny závaly, nepotrvá dlouho a podzemí starého Proseku zůstane jen vzpomínkou, vyprávěním, pověstí.

Ale kdo vlastně vykopal celý ten podzemní labyrint, a proč? Kdy a k jakému účelu?

Starý Prosek vznikl v roce 970. Pověst vypravuje, že tu kdysi slezl kníže Boleslav II. s koně, unaven lovem, a usnul na měkkém mechu; ve spánku spatřil vysoko v oblacích knížete Václava, svého strýce, jak ukazuje na blízkou mýtinu a nabádá ho, aby mu právě tady vystavěl chrám na věčnou památku. A tak dal kníže Boleslav postavit na mýtině kostelík, který byl – jako první v Čechách – zasvěcen knížeti Václavu.

Kolem stavby, kterou dal zbudovat dávný kníže, vyrostly brzy chalupy podruhů, nádeníků a dřevařů. Už tenkrát v desátém století vedla těmi místy důležitá obchodní stezka z Boleslavi do Prahy; a protože obchodní ruch byl stále čilejší, bylo nutno prosekat les pro širokou a pohodlnou cestu, což se i stalo; od prosekání lesa a skály

pak dostala osada i jméno – Prosík či později Prosek; a jezdívaly tudy za časů míru celé kupecké karavany s kmentem i vzácným sklem, s dykytou i solí, šafránem i jiným kořením; za časů válečných se přes obec hrnula vojska na Prahu nebo tudy ustupovaly poražené houfce zase zpátky.

Obyvatelé starého Proseku pracovali původně v lese a na polích, později našli obživu i na rozsáhlých vinicích, které dal král Karel IV. založit na úhorech obrácených k jihu. A podnes se zachovala jména některých vinic: Kundrátka, Báň, Kelovka, Jetelka, Krocínka, Péčová, Císařecká. Na okraji Proseku stál dlouho viničný sloup: byla na něm čtyři políčka a na každém z nich vinný hrozen. Sloup býval znamením viničného práva, a bývalo to právo tvrdé a nemilosrdné – na Proseku jako kdekoli jinde: ten, kdo poškodil révu, ztratil ruku nebo i hrdlo.

V oblasti vinic vznikaly v podzemí vinné sklepy, často propojované podzemními chodbami. Prosecké sklepy byly velmi příhodné, neboť pískovec udržoval po celý rok přibližně stejnou teplotu.

Chodby vznikaly i z důvodů obranných. V časech vojny tudy procházely nespočetné oddíly, které se najisto nechovaly k domácím příliš vlídně; bylo třeba ukrýt aspoň to nejnutnější, jistě se v podzemí ukrývaly i cennosti proseckého kostela a zásoby.

Zdá se, že zbožní představitelé církve měli důvodné obavy i před vlastními poddanými: je psáno, že na konci století šestnáctého se domáhali v čase hladomoru osadníci z Hrdlořez, Libně a Kobylis na novém proseckém faráři obilí tak zhurta, že vzali faru útokem a vzali si sami, co jim patřilo.

O únikové a obranné funkci podzemí svědčí i spletitost chodeb, jež měly záměrně podobu skutečného bludiště. Kdo se v podzemí nevyznal, snadno zabloudil a už nikdy nenašel cestu zpátky. Záchranu pod zemí museli hledat Prosečtí jistě častokrát: už v roce 1179 se ukrýval na Proseku poražený selský kníže Soběslav, bojovalo se tu ve válkách husitských a ještě mnohokrát předtím i potom. V třicetileté válce prošli Švédové krajem několikrát – roku 1648 pobořili celý Prosek a vesnice zpustla natolik, že zůstaly stát jen čtyři chalupy, krčma a vinice na Nebeských horách. Po bitvě u Štěrbohol i po bitvě u Kolína se ukrývali poražení soldáti dlouho v proseckém podzemí.

V podzemních prostorách se ukrývali svého času před pronásledováním Čeští bratři. Později se tu skrývali lapkové a loupežníci, kteří prchali před spravedlností přespříliš světskou nebo se dali zlákat blízkostí kupecké cesty s vábničkou bohaté kořisti. Svědectví vypravuje o celé loupežnické rodině, která si zařídila

podzemní sloje i naloupeným nábytkem a benátskými zrcadly.

Z obranných důvodů vznikaly nové chodby a podzemní úkryty na dalších místech oné pohádkové magistrály, jež měla spojovat Prosek se Starou Boleslaví: pod hradem Jenštejnem i pod Starou Boleslaví. Není proto vyloučeno, že se tento obranný systém porůznu a v rozmanitých dobách všelijak propojoval a spojoval.

Vždyť třeba chodby pod Jenštejnem vedly až do Ctěnic, do vinořského zámku a do zámku v Brandýse.

Vraťme se však k těm, kteří všechny ty nájezdy a vojny prožívali na vlastní kůži a na vlastních zádech.

Obyvatelstvo starého Proseku nepracovalo jen na polích a vinicích. Začaly se tu pálit cihly, vznikaly kamenné lomy, zachovaly se i četné záznamy o těžbě písku, o pokusech s těžbou kamence, železa i uhlí.

Písek se těžil nejenom na povrchu, ale i ražením chodeb: vždyť tady kutali především „divocí těžaři“, kteří museli pracovat potají, neboť půda, a tedy i písek, patřily pánům. Podnes se zachovaly v podzemních slojích výstupky, na které si těžaři odkládali dřevěné putny s pískem, aby si odpočinuli. A je psáno, že z Proseku se odedávna odvážela opuka a písek ke stavbám do Prahy a že to byl písek zvlášť vyhledávaný, neboť obsahoval hodně vápna. Kousek od rybníka byl vybírán jemný písek, kterému se říkalo babský: ten vozili chudí do Prahy a prodávali ho na mytí nádobí.

Takže můžeme shrnout: prosecké podzemní chodby nevznikly najednou a s jediným cílem. Vznikaly postupně, během staletí – od desátého až do devatenáctého; postupně se rozšiřovaly, množily, porůznu spojovaly. Vznikly z důvodů obranných a únikových pod tvrzemi a kláštery, labyrint rozšiřovali pískaři i vinaři.

Chodby pomalu zanikají: u mnoha z nich se už dávno propadly stropy, jiné končí v závalech. Někde ještě stojí stará výdřeva, jinde zatarasily cestu balvany a skály, leckterou chodbu zatopila voda.

Voda?

Třebaže pověst praví, že pod Prosekem je veliké podzemní jezero, bývala vždycky na Proseku o vodu nouze: v dobách sucha se pole měnila v úhor a voda vsákla hluboko pod pískové vrstvy. Prosecké studny bývaly proto vždycky hluboké a tahat okov z hlubiny rozhodně nebylo snadné. Je zapsáno, že si obyvatelé Proseku při jedné takové studni zhotovili zvláštní zařízení: u hřídele rumpálu byla kulatá klec se silnými psy; psi běhali v kleci kolem dokola, a tak vlastně vytahovali okov s vodou.

Kdo by si v té chvíli nevzpomněl na chudáka Matěje a jeho noční

přízraky!

Většina obyvatel Proseku byla odkázána na vodu ze studánek a z rybníka. Sedláci, kteří potřebovali hodně vody k napájení dobytka, si po příkladu horských vsí obstarali k nošení vody osly a mezky, ale o těch se už v pověstech nezachovala ani řádka, zůstal jen pes Ohnivák.

Časy starého Proseku jsou nenávratně pryč, na někdejším úhoru stojí moderní město a pěšinky dávných pískařů zmizely v nenávratnu. Vchody do podzemí jsou uzavřeny, bezpečí lidí i domů zajistily pečlivé sondy a průzkumy.

Avšak půjdete-li někdy večerní procházkou do polí a strání za Prosekem, zastavte se aspoň na chvíli a rozhlédněte se; možná že někde v mělkém úvozu spatříte slabou a sotva znatelnou červenou zář; možná, že při trošce štěstí zahlédnete i malého muže s třírohým kloboukem, Korsičana, před kterým se kdysi třásla polovina Evropy. Možná.

Ale spíš ho už nepotkáte.

Vzpomeňte si proto raději na dávné pískaře a nádeníky z vinic, na Matěje a na Vavřince i na chudáky, kteří vzali útokem proseckou faru, protože jejich děti neměly doma co jíst.

To oni jsou skutečnou historií časů minulých, na Proseku i na Střížkově, na Jenštejně a kdekoli jinde.



O klukovi nepeřeném a beránkovi z Bubenče

Místní jména většinou vznikala v dobách, kterým se s oblibou říkává dávné; jejich původní podoba prodělala dlouhý vývoj a leckdy je zastřena sedmerým závojem tajemství.

Lidový výklad místního jména či pověst, která je s takovým jménem spojena, se přečasto liší od skutečnosti. Ale právě v prostoru mezi lidovou představivostí a pracovnou vědců je celý rozlehlý svět plný kouzel, úsměvů, rošťáctví a překvapení.

Výklad místních jmen je věda přetěžká a najít v klubíčku proměn správnou nit je vždycky nejtěžší. Jazykovědci znají přesná pravidla, podle kterých místní jména vznikala, a tak se mohou pohybovat v temnotě záhad jako se zažehnutou loučí v ruce. Ale není to tak jednoduché, jak se na první pohled zdá: lidový výklad často spojoval jméno s pověstí nebo se dal vést zdánlivým významem a podobou jména, jeho zvukem či barvou, a otvíral tak dvířka lidové představivosti dokořán. Vědec postupuje krok za krokem a obezřetně zkoumá půdu před sebou, aby neklopýtl: musí znát historii i podobu jmen ze starých zápisů, listin a dokladů, musí si všímat polohy místa i práce lidí, kteří tam žili. A když se přesto nedopátrá, musí umět říct otevřeně a poctivě: nevím.

Tak tedy ve stručnosti, co víme.

I v Praze jsou zastoupeny všechny čtyři základní typy místních jmen.

1. Obyvatelská jména, jež se dávala jistým místům pro jejich charakteristické znaky; často jsou to jména posměšná. Patří sem jména podle povolání obyvatel, podle osoby zakladatele či prvního majitele a jména rodová.

2. Přivlastňovací jména značí osadu jako majetek určité osoby či k jeho poctě.

3. Věcná jména – podle přírodní situace, podle rázu osady.

4. Cizí jména.

Můžeme tedy shrnout, že i osady a vsi na území dnešní Prahy dostávaly většinou jméno podle přírodní polohy, podle okolí, podle zaměstnání či vlastností obyvatel; někdy to byly vlastnosti skutečné, jindy jen přisuzované škodolibými sousedy.

Četné osady na území dnešní Prahy vznikaly z dvorců a dvorů, podle nichž pak dostávaly názvy: Dvorce, Nové dvory, Jalový dvůr. Novodvorská se jmenuje podle Nového dvora, hospodářské usedlosti čp. 101.

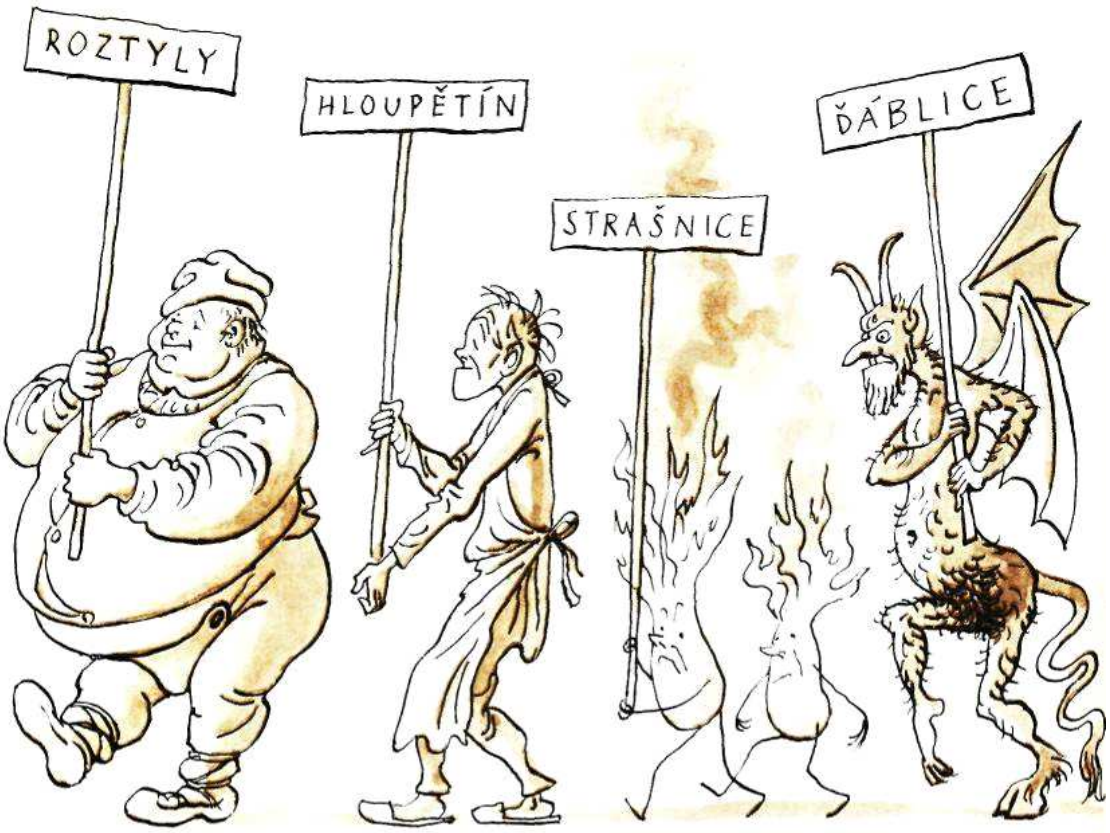
Lhota a Lhotka jsou častá jména osad, osídlených později; obyvatelé byli na určitou dobu či lhůtu zbaveni některých dávek, daní a povinností, aby tak bylo nové sídlo přitažlivější. Většina Lhot a Lhotek pochází z ranného údobí středověké kolonizace, kdy se Lhoty zakládaly na šlechtické a knížecí půdě.

Maniny souvisejí s příslovcem maně a se slovesem namanout si. Na maninách se původně říkalo místu, kudy nevedla cesta, a kde se člověk mohl pohybovat, jak se mu namanulo, čili maním nemaním.

Psáry či Psáře byly osadou královských psovodů.

Měcholupy: bývali tu lupiči měchů, kteří kradli pytle se zbožím nebo s penězi.

Hlubočepy se kdysi jmenovaly Hlubočerpy, protože tu osadníci



museli čerpat vodu z veliké hloubky.

Kuromrtvy či Kuromrtvice u Ruzyně jsou už osadou dávno zaniklou. Jméno naznačuje, že její obyvatelé mrtvili kury, což znamená, že zabíjeli slepice.

Také Nebovidy už zanikly. Jméno obce nám zůstalo jen v názvu Nebovidská ulice. Obyvatelé tehdejší obce se prý pod strání Petřína dívali rovnou do nebe a odtud i jejich jméno.

Lysolaje – patrně to byla osada, kde láli lisové, to jest lišky.

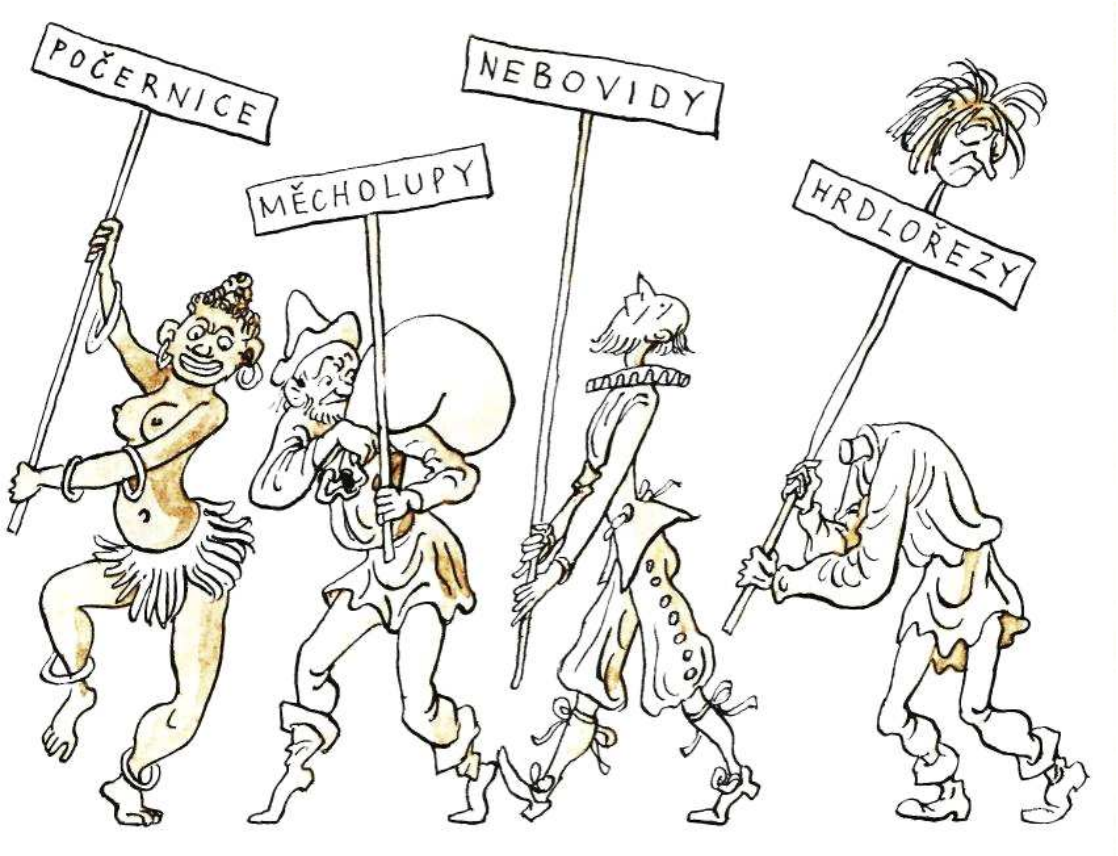
Braník se připomíná už v roce 1088. Lidová tradice praví, že tu byla vlastně brána k Praze, ale braník je branný vrch, to znamená vrch, který sloužil k obraně. Je to časté jméno lesnatých kopců, které měly význam pro obranu určitého území.

Podolí byla osada po dole, stejně jako Poříč byla ves po řece.

Suchdol je v 13. století znamenán jako Suchý důl, tedy s potokem, který v létě vysychal.

Břevnov: v době pojmenování tu byl mohutný a vysoký les, který poskytoval břevna, trámy.

Kbely se jmenovaly kdysi Kbel, a slovo kbel znamenalo nádobu. Byla tu možná kdysi studánka, do které se spouštěl kbel pro vodu. Slovo kbely pak znamenalo protáhlé místo s napajedlem a s



pramenem. Ale mohlo to být také docela jinak, protože slovo kbel znamenalo i polní míru.

Štěrboholy mají rovněž jméno, jehož vznik je zdánlivě nejasný. Ale nic nejasného tu není: první člen tohoto slova je od slovesa štěrbit – dělat štěrbinu. Štěrboholy byly tedy vsí štěrboholů, to jest lidí, kteří vyrývali do holí štěrbiny či zářezy na upamatování dluhů nebo jiných důležitých věcí, asi jako si dnes vážeme uzly na kapesníku.

Kobylisy či kdysi Kobolisy byly osadou lidí, kteří se lísají ke kobám, to jest krkavcům: čímž chtěli jejich sousedé naznačit, že je to osada šibeničníků. Starší výklad byl ohleduplnější: slovo koba prý znamenalo domek, čili Kobylisy dostaly jméno podle vinných domků s lisy. Ale jazykovědci nad tímhle výkladem kroutí hlavou.

Záběhlice byly osadou lidí, kteří se zaběhli, ukryli se do údolí Botiče před světskou spravedlností.

Nusle: původní podoba jména byla Neosvtli, novočesky Neosvitli, to jest lidé, na které nedopadl sluneční svit. Nevíme ovšem proč: buď tam byly houštiny, nebo se nuselští museli ukrývat před světlem ze stejných důvodů jako jejich sousedé ze Záběhlic. Ze tvaru Neosvitli vzniklo Nósli, pak Nosle, Nůsle, Nusle.

Jméno Hrdlořez patrně vzniklo ze sousedské přezdívky, podle níž tam žili lidé řezající hrdla. Další Hrdlořezy jsou u Mladé Boleslavi a třetí, nejstarší, u Třeboně.

Troja se jmenovala ve 12. století Ovenec Zadní, Horní či Svrchní. Své nynější jméno získala podle zámku, který tu byl vystavěn na konci 17. století. Po Praze se tenkrát tvrdilo, že pojmenování Troja dostal zámeček proto, že stavba trvala deset let – stejně dlouho, jako trvalo obléhání antické Tróje.

Slivenec: místní název vznikl ze slova slivný, tedy dvůr, u něhož rostlo mnoho sliv, slívových stromů.

Ořech měl původně tvar Ořechov, to jest Ořechův dvůr, a s ořechy neměl nic společného, stejně jako Ořechovka: ta se jmenovala původně Bořekovka podle měšťana Bořka, který si tam vystavěl dům.

Klukovice získaly jméno způsobem poněkud záhadným. Zajisté jsou odvozeny od osobního jména Kluk; a to je slovo, které znamenalo ledacos – například znamenalo pařez, a jako takové se stalo osobním jménem, zrovna tak jako Špalek nebo Pařízek. Koneckonců výraz kluk se nám zachoval ve slově klučiti, to jest kácet stromy a dobývat pařezy. Četné Kluky, Okluky, Klučovice a Klučenice vznikly vymýcením lesa pro novou ornou půdu. Slovo kluk však znamenalo ještě něco jiného: byl to výraz pro šíp a vyskytoval se

zejména ve spojení kluk nepeřený, tedy šíp bez peří, a proto jaksi nepotřebný, k ničemu, takže pokřikovat na někoho kluku či tvrdit o někom, že se motá jako kluk nepeřený, byla urážka málo líbezná. Pařez nebo budižkničemu – ani v jednom případě to nebylo lichotivé a obyvatelé Klukovic se k tomu jistě nechtěli znát. A tady jsme u další otázky: někdy už nemůžeme spolehlivě zjistit, zda osada dostala jméno podle osobního jména nebo vlastnosti, většinou nepříliš příjemné. Ale začasto seděla ta přezdívka jako přišitá, takže se z ní stalo opravdové jméno. Tak je tomu například u místního jména Roztyly: roztyl znamenalo ztloustl a Roztyly podle toho bývaly osadou tlouštíků. Zrovna tak jako Chabry souvisejí se slovem chrabrý, statečný. Prvotní tvar Chrabří byl vlastně názvem obyvatel: byla to ves Chrabrů, to jest Chrabrovy rodiny.

Hostivař je vlastně Hostivarův dvůr či hrad; osobní jméno Hostivař vzniklo z přezdívky hostivar, což byl člověk, který pro hosty a cizince vaří – nebo je varuje.

Litochleby – první zmínka je z roku 1326, kdy jsou uváděny jako ves Lutochlebi – což znamená ves skrblíků, neboť staročeský lutochleb je ten, kdo lituje chleba. A když už jsme u částí Jižního Města: Háje dostaly jméno podle někdejších houštin, Chodov – poprvé doložen v roce 1185 – byl vlastně Chodův dvůr a Opatov dostal jméno podle klášterního dvora, asi tak jako Opatovice byly vsí lidí Opatových.

Bubeneč má vysvětlení trochu složité. Vesnice se původně jmenovala Ovnec či Ovneč, pak Oveneč, a to souvisí se slovem ovnec, což znamenalo beránek, protože ovnec je zdrobnělina slova oven, beran. Snad tu býval ovčín, snad to souvisí s osobním jménem Ovnec, Beránek. Ostatně beran je i v bubenečském znaku: v červeném poli na stříbrné hradbě s bubenečskou bránou. Ovenec se proměnila v Bubeneč pod vlivem nedalekých Buben.

Krč: slovo krč znamenalo pařez.

Letná znamenalo slunná, pěkná. Připomíná se už v 11. století: roku 1261 tu byla korunovační slavnost Přemysla II. Otakara. Také na Letné byly od pradávna vinice. V roce 1715 se stal dominantou Letné trojkřídlý letohrádek Belvedér; stál přímo v ose dnešní Revoluční třídy a byl vyhozen do povětří francouzskými vojsky roku 1742.

Kyje dostaly jméno nikoli podle moravských kyjů, jak vypravuje pověst, ale podle tvaru pozemku, který měl podobu kyje: byl podlouhlý a na konci rozšířený.

V celé řadě místních jmen se ozývají osobní jména zakladatelů,

majitelů či vlastníků někdejších dvorců a nově založených dědin.

Uhříněves byla Uhrova ves, Hostivice byla ves Hostivítova, Davle ves Davova, Bubny byly osadou rodiny Bubnů, Střížkov byl osadou jakéhosi Střížka, nám už dnes neznámého.

Libeň dostala jméno podle osobního jména Luben, Libeň. V nynější Libni stávala kdysi uprostřed vinic tvrz Podvíní, později tu vyrostly četné dvorce a usedlosti, jejichž názvy se dodnes zachovaly: Balabenka, Pelc-Tyrolka, Rokoska, Palmovka a mnoho dalších.

Také záhadně znějící Vidoule dostaly název podle místního jména. Původně to byl vlastně Vidov, Vidův syn, a Vidoule byly jeho horou nebo vesnicí.

Zlíchov je vlastně Zlechův dvůr; osobní jméno Zlech vzniklo z přídavného jména zlý. Ze základu zlý vzniklo i osobní jméno Zlýk, jež dalo jméno Zličínu.

Chodov či Chodovce patří k osobnímu jménu Chod.

Veleslavín vznikl od jména své zakladatelky, jež se jmenovala Velislava.

Michle se vlastně jmenovala Michel, od jména Michael.

Ruzyně se původně jmenovala Ruzen a byl to Ruzenův dvůr. Slovo ruzen znamenalo totéž co zarmoucený, smutný.

Hloubětín má pěkně znějící jméno, které naznačuje, že by měl ležet v údolí; avšak skutečnost je méně líbezná, Hloubětín se původně jmenoval Hloupětín, což patřilo k mužskému jménu Hlúpata. Hloubětínští si dali svou obec přejmenovat na Hloubětín až v roce 1907; v žádosti tehdy uvedli, že staré jméno „dávalo podnět k mrzutostem“.

Také Liboc dostala název podle osobního jména, třebaže se svého času psávala i Hluboc, prý podle místa při údolním potoku. Původně se však jmenovala Luboc, což vzniklo z osobního jména Lubota, jež se změnilo na Libota. Jméno Liboc tedy znamenalo Libotův dvůr nebo potok.

Jindy dostávaly osady jméno podle původu a bydliště lidí, kteří ves založili:

Vysočany – jejich původní obyvatelé přišli z obce Vysoké.

Letňany – obyvatelé přišli z Letné.

Olšany – žili tam lidé, kteří bydleli v olšinách.

Obyvatelská jména vytvořená z osobních jmen mívají často příponu –ice nebo –ovice: Kunratice patřily Kunrátovi, Malešice dostaly jméno od muže, jemuž se říkalo Maleš, to je malý, mrňous. Nebušice vznikly z osobního jména Nebuch, Butovice od osobního

jména Buta a stejně tak i Vokovice připomínají jméno Vok, Střešovice či Třešovice jméno Střeš či Třeš, Vršovice jméno Vrš, i když podle pověsti bylo to místo nazváno podle Vršovců anebo podle rybářských vrší v Botiči.

Šešovice, dnes už zaniklá obec poblíž Olšan, dostaly název podle jména Šeš, což byl vlastně Šebastián.

Třebonice na jihozápadním okraji Smíchova se původně jmenovaly Třebunice a byla to ves lidí Třebunových.

Lahovice dostaly jméno podle kmenového jména Lachů – tedy Lachův dvůr; prvotní tvar zněl však spíš Vlachov, čili Vlachův dvůr. Právě tak Lochkov je jméno pro Lochkův dvůr.

Pověst vypravuje, že na místě dnešních Strašnic bývaly močály a mokřadiska, kde z bahna unikal zemní plyn a samovolně se zapaloval, takže občas tam zahořela podivná strašidelná světýlka. A podle dokladů tam skutečně taková strašidelná třasoviska bývala. Avšak jméno Strašnic vzniklo docela jinak: byly pojmenovány podle nám už neznámého Strašena.

Radlice prý dostaly jméno podle radlice, kterou tam za časů kněžny Libuše vykopali při stavbě dvorce dva bratři. Tak aspoň líčí vznik Radlic dávná pověst; avšak my víme, že dvorci i osadě, která kolem dvorce později vznikla, dal jméno Radla, jemuž dvorce i osada patřily.

Bohnice se psaly ještě v roce 1352 Boemice a všechno nasvědčuje tomu, že je založil vyšehradský kanovník Jan Boem, tedy vlastně Jan Čech.

Čakovice dostaly jméno podle svého zakladatele, který se jmenoval Čák. Psával se někdy také Čách a rovněž Čakovice se někdy psávaly jako Čachovice. Čimice se psávaly Čiemice a dostaly jméno podle muže jménem Čám, což je zkrácená podoba jména Čámir.

Ďáblice se zdají na první pohled lehko srozumitelné: každý by hádal, že dostaly jméno podle ďábla, který se tu – jak praví pověst – objevoval. Však také protějškem Ďáblic byly v pověsti Líbeznice. Avšak Ďáblice se jmenovaly za starých časů Davlice, což patří ke jménu Davel. Jméno Ďáblice vzniklo vlastně lidovým výkladem původního Davlice. Líbeznice byly osadou lidí, kteří patřili panu Líbeznému.

Ďáblický čert se však objevil někde docela jinde. Dejvice svedly nejednoho vypravěče pověstí k příběhu založenému na příkazu Dej více! Ale ve starých dokladech se jmenovaly Dehnice a staří znalci vypravují, že se tu pálil dehet čili kolomaz. Mají pravdu, pálil se tu opravdu; ale také mají pravdu ti, kteří dokázali, že jméno Dehnice

pochází z osobního jména Dehna. Takové jméno však není nikde doloženo; slovo dehna znamenalo zlý duch, zloduch, čert a stalo se přezdívkou pro lidi, kteří v těch místech sídlili.

Počernice byly vsí lidí Počernových. Slovo počerný znamená tmavý, načernalý.

Holešovice se původně jmenovaly Holíšovice nebo Holýšovice a dostaly svůj název rovněž podle osobního jména – byla to ves lidí Holýšových. Připomínají se už v roce 1228 jako královský majetek; byla to původně chudá, většinou skalnatá a Vltavou často zaplavovaná končina jen s nepatrným osídlením.

Jinonice byly vsí lidí Niňonových. Niňon je zkratkou jména Ninoslav, Ninognev. Jinonice se psávaly původně Ninonice, pak Inonice.

V Praze je i celá řada jmen oslavných: Karlov připomíná Karla IV., Žižkov Jana Žižku z Trocnova; Josefov císaře Josefa II., Barrandov pana Barranda, který tu hledal a nacházel své trilobity, Karlín císařovnu Karolinu. Aloisov, který vznikl až v roce 1812, dostal své jméno na počest knížete Aloise z Lichtensteina, ale prý se ještě dřív jmenoval Lohovec – podle vrchu, na kterém rostl loh – hloh. Tak trochu patří do této kapitolky i Spořilov, neboť základy této čtvrti položila vlastně Pražská městská spořitelna.

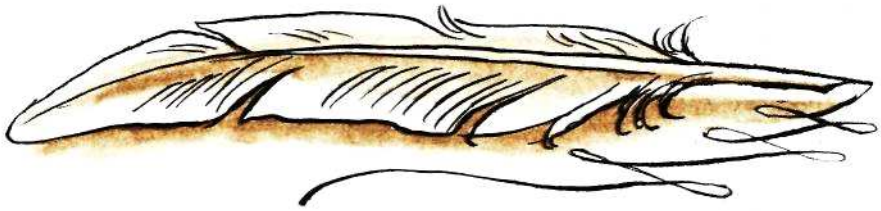
A stále ještě zbývá celá skupina jmen, jež jsou pravděpodobně původu předslovanského. Území kolem Prahy bývalo jistě osídleno dávno předtím, než sem přišli první Slované. Jedna z cest, kterými putovali lidé a kterými se ubíral obchod, vedla údolím Šáreckého potoka a mířila přes Vltavu na Podhoří. Druhá vedla údolím Motolského potoka, přebrodila Vltavu a pokračovala údolím Botiče. Nejspíš na těchto cestách a v jejich okolí se mohli setkávat dávní Slované se svými předchůdci nejčastěji; od nich převzali a jistě ve své vlastní slovanské řeči i hodně pozměnili také některá jména. Předpokládáme, že tak vznikl Motol, Botič i Šárka, a možná stejným způsobem vzniklo i jméno Řepy a Košíře, jež leží na jedné z těchto cest. Lidový výklad je vysvětluje po svém, avšak Řepy se až do druhé poloviny 17. století jmenovaly Žepy, a také Košíře to mají trochu složitější, než se na první pohled zdá. Pověst praví, že jméno Košíře vzniklo ze slova kosíře; to jsou srpy, zahnuté nože, jimiž původní obyvatelé – kosieři či kosaři, řezali při potoce proutí na koše a košatiny. Ale zachovaly se doklady mnohem starší, v nichž jsou Košíře psány jako Košúři. Zahnuté kosíře se dostaly i do „mluvícího“ znaku obce: v dolní polovině štítu je modrý lev jako připomínka

někdejší valdštejnské vrchnosti a v horní modré polovině jsou tři stříbrné srpy – kosíře.

A mohli bychom pokračovat dál, aby hádanky přestaly být hádankami: Hřebenka se nejmenují podle hřebene vrchu, ale podle Mikuláše Rouše z domu U zlatého hřebenu v Celetné ulici, neboť pan Mikuláš si tam nahoře postavil kratochvilný dům; Černý vrch na Smíchově není černý, protože to byl vrch Schwarzenbergův a patřil k jinonickému knížecímu dvoru; stará usedlost Hanspaulka dostala jméno po svém majiteli, jímž byl Hans Paul Hipman, stejně jako Julisku vlastnil Julius Hermann; višňový sad u vinice zvané Folimanka založil Jakub Foleman ze Starého Města; libeňská vinice Bulovka dostala své jméno podle Bernarda Bulla z Bullenau, jemuž patřila v roce 1724 – ale to stačí.

A není tohle všechno úrodná a voňavá půda pověstí a příběhů?

POZNÁMKA NA ZÁVĚR



Z původních dvorců a nevelkých osad kolem Prahy vyrostly postupem času vsi a obce značných rozměrů. Pražský venkov se začal rychle měnit s rozvojem průmyslu a po zrušení hradeb roku 1866, kdy byla Praha prohlášena za otevřené město. V poslední čtvrtině 19. století byly připojeny k Praze Holešovice-Bubny, Vyšehrad a nakonec roku 1901 i Libeň.

Tento stav zůstal prakticky nezměněn až do roku 1920, kdy vzniklo spojením historického jádra s dalšími obcemi hlavní město Praha. K Praze byly připojeny obce a osady: Bohnice, Hloubětín, Kobylisy, Prosek, Střížkov, Troja, Vysočany, Břevnov, Bubeneč, Dejvice, Hlubočepy, Jinonice, Košíře, Liboc, Motol, Radlice, Sedlec, Střešovice, Veleslavín, Vokovice, Braník, Hodkovičky, Hostivař, Krč, Michle, Nusle, Podolí, Vinohrady, Vršovice, Záběhlice, Malá Chuchle, Zátiší, Hrdlořezy, Malešice, Staré Strašnice; do nového celku byla zahrnuta i tovární a dělnická předměstí Smíchov, Karlín a Žižkov. Některá z těchto předměstí měla do té doby titul samostatných měst: Smíchov, Karlín, Vinohrady a Žižkov. Zákon, jímž byl sloučen rozsáhlý obvod katastrálního území jednotlivých obcí, vstoupil v platnost roku 1922.

K poslednímu a nejvýznamnějšímu rozšíření hlavního města o další oblasti došlo v roce 1974. Z Prahy se stal rozlehlý celek, spojující oblasti, jež kdysi ležely daleko za hradbami města. Na území někdejšího venkova vznikla a vznikají velká sídliště i celá sídlištní města. Praha dostala charakter skutečného centra socialistického státu.

Pozornost sběratelů a vypravěčů pražských pověstí se soustřeďovala v minulosti k historickému jádru města: na Staré a Nové Město, Hradčany, Malou Stranu a pochopitelně na Vyšehrad. Oblasti, které ležely mimo městské jádro, zůstávaly dlouho bez

povšimnutí, třebaže zejména dělnické a průmyslové obce, a později i čtvrti, tvořily už dávno prakticky nedílnou součást města.

Takzvané vnější pražské obvody nejsou zastoupeny ani v nejrozsáhlejších sbírkách; Josef Svátek zaznamenává – a to ještě zlomkovitě – z těchto obvodů tři pověsti, Karel Chalupa jednu, Julius Košnář dvě.

Soubor Nových pražských pověstí se věnuje výhradně těmto „okrajovým“ oblastem Prahy. Při práci na souboru pověstí z historického jádra města mají vypravěči k dispozici často hned několik variant, z nichž si mohou vybrat tu nejvhodnější, případně mezi nimi hledat nejstarší podobu pověsti. U pověstí z tzv. okrajových oblastí Prahy je však situace zcela odlišná: příprava takového souboru znamená úmornou práci především s vyhledáváním a shromažďováním základních materiálů. Pověsti jsou roztroušeny v mnoha pramenech, často už veřejnosti zcela neznámých anebo těžko přístupných, v časopisech, v pamětech, v nevydaných kronikách jednotlivých obcí a čtvrtí, ve farních kronikách.

Zvláštní pozornost při hledání pověstí jsem věnoval především průmyslovým a dělnickým oblastem Prahy a oblastem nových sídlišť. Obyvatelé sídlišť často předpokládají, že historie jejich domova začala až postavením prvního domu sídliště; a přece i v těchto místech byly četné dvorce, vinice a obce, jež měly své příběhy, osudy i pověsti. Chtěl jsem tedy, aby se soubor stal i skromným příspěvkem k poznávání minulosti průmyslových a dělnických čtvrtí i prehistorie dnešních sídlišť; aby si jejich obyvatelé uvědomili, že i jejich nové domovy mají svou tradici a minulost, často velmi pozoruhodnou. U pověstí z dělnických oblastí mě zaujal především sociální charakter textů.

Jestliže základem koncepce souboru Pražských pověstí z centra města byla vývojová klenba od pověsti panovnické až k nejmladším pověstem podskalským, pak Nové pražské pověsti na tento soubor navazují především tím, že si výrazně všímají života lidí, kteří pověsti vytvořili a vyprávěli. Proto jsem chtěl zachytit i zázemí, z něhož pověsti vznikaly, a povědět čtenáři i něco o lidech, prostředí a společnosti. Tady bych rád zdůraznil ještě jeden zřetel: přihlížel jsem zásadně i k tomu, že pro dětského čtenáře jsou pověsti vlastně i prvním pootevřením dvířek ze světa pohádek do světa skutečné historie.

Pověsti z oblastí, jež se postupně stávaly součástí dnešní Prahy, tvořily samozřejmě pro vypravěče velmi nesourodý podklad; vždyť

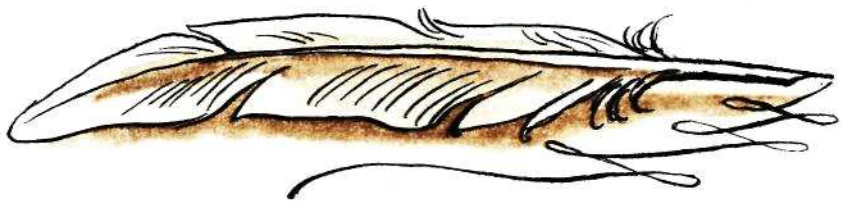
často vznikaly jako pověsti vysloveně venkovské. Vybíral jsem z nich proto jen ty, které měly přímou vazbu k Praze i k celkové koncepci souboru.

U každé sbírky pověstí je vždycky problémem otázka řazení jednotlivých čísel; u oblastí tak rozlehlých a svým původem různorodých je to otázka ještě naléhavější a složitější. V souhlase s myšlenkovou koncepcí souboru a jeho smyslem jsem volil hledisko topografické: začal jsem u nejstarších pražských předměstí, u dělnického Karlína a Žižkova a obloukem jsem postupoval kolem historického jádra přes Nusle, Smíchov, Košíře, Břevnov, Dejvice, Bubeneč, Bubny a Holešovice do Libně. Myslím, že v souboru takto pojatém je hledisko přehlednosti a orientace pro čtenáře zásadně důležité.

Výběr tímto způsobem shromážděných a uspořádaných textů byl mi pochopitelně teprve základem, z něhož jsem vycházel: snažil jsem se vyprávět pro čtenáře této doby a této společnosti, zkrátka pro čtenáře našeho času.

Na závěr souboru připojuji seznam základní literatury. Je určen čtenáři, který se chce zabývat pražskými pověstmi dál a podrobněji. Skutečný seznam pramenů a prací, jež bylo nutno prolistovat, je samozřejmě mnohem větší.

VÁCLAV CIBULA

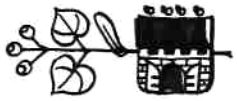


Bartoš Písař, Česká kronika, Fontes rerum bohemicarum (FRB) VI, Praha 1907
Beckovský J. F., Poselkyně starých příběhů českých, Praha 1879 - 1880
Beneš Krabice z Weitmille, Chronica ecclesiae Pragensis, FRB IV, 1884
Bilianová Popelka, Z tajů pražských pověstí, Praha 1904
Böhm J., Monografie města Smíchova, Smíchov 1882
Borkovský I. a kol., Dějiny Prahy, Praha 1964
Corvulus, Jak vznikly Dejvice? Věstník hl. m. Prahy 51/1948
Čarek J. – Hlavsa V. – Janáček J. – Lim V., Ulicemi města Prahy od 14. století do dneška, Praha 1958
Decker J., Pražské pověsti, dipl. práce KU 1967 Fontes rerum bohemicarum I – VII, 1873-1932
Grohmann J. V., Sagen aus Böhmea, Praha 1863
Hájka V. z Libočan Kronika česká, vyd. A. Flajšhans, I – IV, 1918 – 1933
Hejtmánek L., Libeň, Praha 1896
Hlavsa V., Letní radovánky Pražanů, Kniha o Praze, Praha 1966
Homolka F., Libeňští vodníci, Naše Praha 1/9 – 10, Praha 1924 – 1925
Jiroutek A., Prosek, Praha 1927
Kočí J. – Tille V., Pověsti o počátcích českého národa a českých knížatech pohanských, Praha 1917
Kosmova Kronika česká, Praha 1972
Krejčí K., Praha legend a skutečnosti, Praha 1967
Kramářské tisky
Krolmus V. (Sumlork), Staropražské pověsti, Praha 1845
Kroniky pražských obcí, v rukopisech
Kuranda M., Nástin historie Hloubětína, Praha 1969
Kuranda M., Nástin historie Hrdlořez, Praha 1969

Líva V., Berní rula 3, Pražská města, Praha 1949
Merhout C., Čtení o Novém hradě a Kunraticích, Praha 1912
Mistra Pavla Stránského ze Zápské Stránky poopravené a rozmnožené vybrání vší obce království českého, Praha 1893
Nejedlý Z., Staré pověsti české jako historický pramen, Praha 1953
Neplach K., Kronika, FRB III, 1882
Palacký F., Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, I – V, Praha 1848 – 1867
Paprocký z Hlahol B., Diadochus, id est succesio, jinak posloupnost knížat a králův českých, Praha 1602
Poche E. – Janáček J., Prahou krok za krokem, Praha 1963
Profous A., Místní jména v Čechách, I – IV, Praha 1947 – 1957
Pulec M. J., Jak žijí pražské pověsti, Český lid 46/1959
Ruth F., Kronika královské Prahy a obcí sousedních, I – III, Praha 1903 – 1904
Schneeweiss E., Slavische Sagen aus der Tschechoslovakischen Republik, Praha 1935
Srb A. – Houska J., Město Žižkov, Praha 1910
Staré letopisy české z vratislavského rukopisu novočeským pravopisem, Praha 1937
Svátek J., Pražské pověsti a legendy, Praha 1932
Svoboda J. – Smilauer V., Místní jména v Čechách, Dodatky k dílu A. Profouse, V, Praha 1960
Tatoušek F., Břevnovské obrázky, Praha 1920
Teige J., Základy starého místopisu pražského, I – II, Praha 1910 – 1915
Tille V., K nejstarším pověstem českým, Český časopis historický 1905
Tomek V. V., Základy starého místopisu pražského, I – II, Praha 1866 – 1872
Tomek V. V., Dějepis města Prahy, I – XII, Praha 1855 – 1901
Tyl J. K., Národní slavnosti v Praze, Jindy a nyní, 16/1833
Tyl J. K., Fidlovačka, Jindy a nyní, 25 a 26/1833
Urbánek R., Jan Paleček, šašek krále Jiřího a jeho předchůdci v zemích českých, Praha 1958
Vacek F., České pověsti ve 12. století, Praha 1905
Vacek F., Dějiny Bubenče, Dejvic, Šárky a okolí, Sborník příspěvků k dějinám hl. m. Prahy, 1911 – 1923
Václavek B., Lidová slovesnost v českém vývoji literárním, Praha 1940
Weyhrother C., Prager Sagen, I – II, Praha 1863 – 1864
Zap K. V., Česko-moravská kronika, I – III, Praha 1906 – 1907
Zbraslavská kronika – Chronicon Aulae Regiae, Praha 1976

Zelinka T. C., Pražská předměstí, Praha 1955
Zíbrt C., Ilustrace pověstí z roku 1878, Český lid 10/1901

O B S A H



O pánech a kmánech…… 6
O čtyřech Josífcích……9
O původu Žižkova……14
O rejtarovi z Šibeničního vrchu…… 18
O bezhlavém z Cimburkovy ulice……21
O Terezce…….. 23
O strašidle z Rajské zahrady…… 27
O nešťastné matce ze Žižkova…….. 31
O princezně saracénské……34
O třech kaprech a Hrdlořezích…….. 38
O moravských kyjích…… 45
O zvonku z Pankráce……47
O Krči a Rejnu Kolínu…….. 50
O víně v Botiči…….. 52
O fidlovačce…….. 56
O králi na Betáni……... 62
O loupežnících z Paběnic…….. 72
O Marijánce z Křeslic……... 78
O Modrém luhu a jiných pokladech……. 86
O vzniku Smíchova…….. 88
O Pavím vrchu…….. 93
O Zuzaně z Cibulky…….. 95
O Děvínu……... 102
O Vlastě z Barrandova…….. 106
O čertech z Prokopského údolí……. 107
O založení Zbraslavi a Radotína……... 111
O Jakubovi od Modrého jelínka……113
O vzniku Břevnova……... 117
O šípkové růži z Bílé hory…… 119
O slavnosti ve Hvězdě……...123
O pokladu kněžny Libuše……..127
O koženém mostě v Šárce……132
O knížeti a medvědovi…….. 135
O mlýnu, v němž se čerti ženili……139
O babě z Podbaby……..144

O slamníku v Oboře…….. 148
O svatbě z Kréty……151
O vodníkovi z Manin…… 154
O vodníkovi z holešovického přístavu……..158
O studánce z Pelc-Tyrolky…… 161
O lakomém kouzelníkovi…….. 166
O zapomenuté vartě……...169
O bludišti pod Prosekem……... 174
O klukovi nepeřeném a beránkovi z Bubenče……...182
Poznámka na závěr……191
Základní literatura……. 194

Nové Pražské pověsti

VYPRAVUJE VÁCLAV CIBULA
ILUSTROVAL CYRIL BOUDA

Grafickou úpravu
navrhl Jiří Rathouský.
Vydala Panorama, nakladatelství a vydavatelství,
v Praze v roce 1989
jako svou 4793. publikaci.
240 stran s 50 ilustracemi.
Odpovědná redaktorka dr. Zdenka Pavlíčková.
Výtvarná redaktorka Věra Běťáková.
Technická redaktorka Jarmila Sojková.

Druhé vydání.
Edice Pragensia.
Z nové sazby písmem Školnaja
vytiskly Jihočeské tiskárny, n. p.,
závod 1, České Budějovice, Vrbenská 23.
Náklad 30 000 výtisků.
15,14 AA 16,35 VA 601-22-857

11-088-89
13/33
Cena váz. výt. 35 Kčs